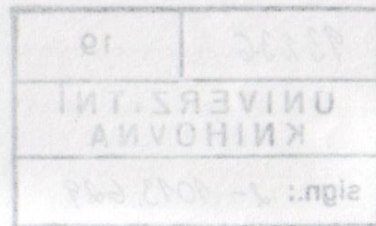

PLATÓN

Timaios

Kritias

PRAHA
1996

130 001 2 AHA
Homonos 251
Echse Orlmooob
ORKOYMEHNI

12324 80-86002-07-0
E OIKOYMEHNI 1996
Tampaloon, Prahaek Nioas O Framéck Novotay

1013823

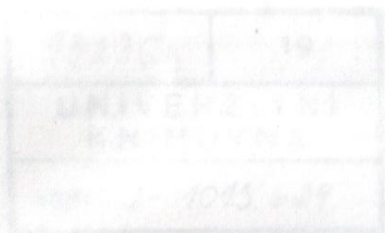
MZK-UK Brno

PLATON
Timoios
Kniha 1. díl
Praha 1996

PLATON

Timoios

UNIVERSITY OF BRNO
LIBRARY
BRNO 1996

ÚVOD

Úvod

Oddaná důvěra v sílu lidské myšlenky zvítězila v Platónovi záhy a navždy nad pokusy jeho předchůdců, dojítí pravdy o člověku a světě na základě smyslové zkušenosti. Cesta logické abstrakce, jež vedla k vytvoření *pojmu*, existujícího beze změny a nezávisle na věcech samých i vnímajících subjektech, zdála se mu jedinou důstojnou milovníka moudrosti: zbožňovatel pojmu pocítil sladkou naději, že tak jest možno lidskému duchu dobýti celého světa. Ne tohoto pozemského světa viditelného; neboť ona cesta se počínala vlastně teprve v tom místě, kde tento svět opouštěla, aby vedla myšlenku mezi čistá, neproměnná jsoucna pojmů, tak různá od všech předmětů smyslového vnímání, tak úžasné pravdivosti a síly, že v nich člověk sám nepoznával své výtvary, pokorně přijímal zjevení a velebil myšlenku-vůdkyni za dar nového poznání. Ztráta orientace byla jen příliš přirozeným následkem úžasu z tohoto okolí; nebyla to nespravedlnost úsudku, že oslněné oči, ohlédnuvše se na hmotnou zemi, nevědomily si, že odtamtud byly vyšly, a neviděly než nejasné, zmatené a nestálé stíny, uboze nedokonalé napodobeniny světa *idejí*. Hledatel pravdy by byl neuvěřil, jak cosi čistě lidského a pozemského druží se k jeho vůdkyni a dává svým mlčelivým průvodem smysl jeho pouti, jíti a jíti, až se nalezne, proč jest v *tomto* světě všechno tak dokonalé, *jak by mělo býti a jak není mezi oněmi stíny*, co jest řídicí princip této dokonalosti. Takovým způsobem došla myšlenka až k vševládne ideji *dobra*, k cíli, jehož by byla v světě smyslů nenalezla a jehož by se tam ani nebyla odvážila hledati.

O mnoho bohatší byla duše mudrcova, když se probudila z tohoto filosofického snu a domýšlela jej ve všech směrech, kudy ji pudily její lidské zájmy. Viděla, že poznání, jehož byla sama účastna, mohlo by přinést spásu tomuto světu, ukončiti jeho bloudění a hledání, zastaviti neštěstí, která se na lidi valí jen pro jejich nevědomost. Vyloužiti světu – světu, schopnému slyšeti, – toto poznání, přispěti k tomu,

aby tato viditelná napodobenina onoho skutečného světa stala se co nejdokonalejší tím, že by se i v ní uplatňovala vláda dobra, byl úkol, jemuž věnoval Platón učitelskou i spisovatelskou činnost svého zralého věku.

Nejmohutnější literární uskutečnění těchto opravných snah jest dialog *Politeia*, opatřený od pozdějších vydavatelů stručným, ale výmluvným vedlejším názvem „čili o spravedlivém“: *Ústava čili o spravedlivém*. Dobro, vládnoucí ve světě idejí, jest tu viditelně vtěleno v spravedlnost, jež před naším zrakem zakládá a řídí „krásnou obec“, *kallipolis*, přenášejíc vládu dobra na zem. Není tu skoro řeči o tom, zdali tato vláda jest někde učiněna základem lidských zřízení, a nešlo ani tak o pokus dáti podnět k takovým zřízením: ukázán tu normální stav pospolitého života na základě poznání člověka lépe vidoucího.

Ústavní zřízení byla první čásí lidské přírody, kterou Platón soustředil ve smyslu své filosofické vidiny. Bylo by lze s větším nebo menším právem uvésti několik důvodů této časové přednosti, především to, že význam všeobecné látky více sliboval tvůrčímu rozletu jeho myšlenek a nečinil mu takových překážek, jaké vyvstávaly z konkrétních jevů přírody hmotné – nemáme-li na prvním místě jmenovati živý osobní zájem, jaký měl Platón o praktickou politiku právě v době, kdy vznikala *Ústava*.

Přes veškerou rozsáhlost oboru, jež obebínaly myšlenky velkého reformního spisu Platónova, byl v něm osvětlen novým světlem přece jen jediný výsek veškerého dění světového a bez odpovědi tu zůstávaly staré otázky již prvních známých myslitelů o podstatě viditelné přírody pozemské i nebeské. Tyto otázky příliš prozrazovaly svůj smyslový původ, a proto je myslitel dlouho nepokládal za důstojný předmět svých úvah. Ale přišel čas, že buď sám, buď z vnějšího popudu si uvědomil, že jeho pozemská obdoba řádu, viděného myšlenkou ve světě idejí, není úplná, vylučuje-li se z ní, co vidíme a hmatáme tělesnými smysly, o čem můžeme míti – byť ne pravdivé poznání – aspoň pravdě podobné mínění. Je-li onen řád opravdu odleskem věčného Dobra, jeví se jistě nejen ve stacích lidské společnosti, nýbrž také v podstatě a dění přírody hmotné, zde tím patrněji, čím méně jest závislá na člověku a čím nepřístupnější chybám jeho nevědlosti. Kladnou odpověď na toto očekávání dal si Platón teh-

dy, když zjednal spojení mezi světem svých idejí a světem viditelným univerzální dvojicí tvárnosti, nedělitelnosti, identity a beztvárnosti, dělitelnosti, různosti a když přijal za projev řádu prvek filosofie, pythagorejské *číslo* s jeho výrazem, *geometrickou formou*. Teprve touto řečí mohl aspoň přibližně vyložit svůj sen o vládě Dobra nade vším: literární památník tohoto výkladu jest dialog *Timaios*.

Timaios jest vědomý návrat k staršímu problému a pokračování v radostném důkazu *Ústavy*, velkolepý výklad myšlenky, tušené již tehdy, kdy slovem kosmos = řád počal býti nazýván svět, a připravené v řeckém myšlení od těch filosofů, kteří se kdy pokusili sjednotiti všechna přírodní jsoucna, všechny pohyby a síly. Mezera několika let, věnovaných po *Ústavě* jiným pracím, jest tu viditelně překlenuta připomenutím výsledků *Ústavy*, které třeba předpokládati pro nové dílo, a vymyšlen nový vnější rámec s jednotou osob, času i místa, do něhož před *Timaiou* dodatečně zasazena i *Ústava* a v němž přichystáno místo i pro dva následující členy chystané tetralogie, *Kritiu* a *Hermokrata*. Podle tohoto rámce konala se rozmluva o ústavním zřízení, založeném na spravedlnosti, v athénskému přístavu Peiraieu v domě Polemarchově o svátku Bendidií, 19. dne měsíce thargéliónu a následujícího dne vypravuje jí její účastník Sókratés v Athénách přátelům Kritiovi, Timaiovi, Hermokratovi a nejmenovanému čtvrtému posluchači. „Hostinu“, kterou je Sókratés svou řečí vyčastoval, oplácejí mu tito přátelé hned druhý den, 21. thargéliónu, hostinou sváteční v původním smyslu slova, neboť ten den jest druhý svátek tzv. malých Panathénaijí, takže jí jest uctěna i božská ochránkyně Athén.

Kritias, vypravující egyptskou tradici o Atlantidě a starých Athénách, slibuje, že vyloží jindy obšírněji o této věci: tím jest zkrácena epizoda, snad dosud nadobro nepřipravená, a odložena do samostatného díla, nazvaného podle svého vyprávěče. Též ona jest významným článkem důkazů o vládě Dobra, doplňujíc je mýtem legendárního posvěcení. Jí odpověděl Platón na otázku, která v *Ústavě* zůstala nedořešena: zdali taková ústava někde na zemi jest nebo byla, či není. Forma mýtu, jíž Platón oděl sloučeninu tradičního prvku s výtvozem svého myšlení, nahrazovala i zde vědecký důkaz. Přírodní katastrofa má v tomto mýtu touž úlohu, oddělovati různé stavy kultury, jako v dialogu *Politikos* nezvyklá myšlenka, že kroužení všehomíra děje

se, kdykoli bůh na čas pustí jeho kormidlo, v opačném směru, čímž nastává zpětný vývoj k degeneraci.

Dialog *Kritias* zůstal nedokončen a *Hermokratés* vůbec nenapsán. Nevíme, jak by se bylo splnilo očekávání Sókratovo, že jeho společníci ukáží, jak se obec, řízená vládou Dobra, osvědčuje v zápase s jinými obcemi a jak i za války činí zadost svým úkolům. Platón asi zemřel dříve, než mohl vtělit v umělecký čin tento nejširší rozsah své jednotlící myšlenky, kdy již nic nebylo z její působnosti vylučováno. Nemáme od něho dokázáno paradoxon, že světovému řádu možno sloužiti i za války a snad i válkou. A kdyby je byl dokázal, jak veliký časový odstup by musel míti novověký čtenář od bolestné touhy dnešní doby, aby přisvědčil jeho radostnému optimismu, opakovanému i později od jiných myslitelů, že řád dobra, užívaje i služeb zlého, činí náš svět nejlepším?

Již sama vnější forma projevu je velmi výmluvně, že *Timaios* náleží mezi poslední díla Platónova. Není tu ani potřebí dáti se přesvědčovati statistikami jemných jazykových zkoumán; hlavní věc jest, že v tomto díle není pravého platónského dialogu, kterým jinde veliký umělec jako brusíci drahokamů řídí vzájemné tření myšlenek a očišťuje problém k dokonalé určitosti a průhlednosti. Místo toho jest zde předmět vyložen souvislou přednáškou jedné osoby; ostatní přítomné osoby nejsou tu účastníky a spolupracovníky, nýbrž jen posluchači. A přece i tento souvislý výklad upomíná několika znaky na hybný děj starších dialogů. Ani zde není podáno ucelené pojednání s tuhou osnovou, nýbrž několikerymi odbočkami vizme jen, jak *Kritias* přerušuje své vypravování o Atlantidě, aby v něm po výkladu *Timaiově* samostatně pokračoval – opakováním, doplňky vzniká ráz improvizace, vlastní činitel života, kterým hřejí Platónova díla. Zařízení všehomíra od drah nebeských těles po ústrojí živého těla – látka podle našeho názvu vědecká, filosofická ve starověku – vylíčeno tu ve formě, jejíž vzor dal Homér, líče, jak Héfaiostos vytvářel pro Achillea zbraně: epická názornost z jedné strany a teleologická myšlenka na druhé straně jsou živly, jimiž se v *Timaiu* projevuje plodné snoubení síly básnické se silou filosofickou. Forma, líčící vznik viditelného světa v čase, zvitězila tu docela nad filosofickým poznáním, že světu třeba přisuzovati ne vzniknutí a bytí, nýbrž ustavičné vznikání.

Dialog *Timaios* obracel k sobě největší zájem starověkých ctitelů božského mudrce, pohanů i křesťanů; novoplatonik Proklos pravil, že kdyby měl moc, vyňal by ze znalosti lidí všechny staré knihy mimo Platónova *Timaiu* a posvátné věštby. Byla v něm právem spatřována suma Platónovy filosofie – ne bez příčiny jej přeložil již Cicero do latiny – a jednotlivé jeho problémy, jako vznik světa z vůle a z rukou božích – příliš lehkovážně ztotožňovaný s tvůrčím aktem Genese –, počátek nedokonalosti, konečný cíl člověkův, byly tak blízké myšlení oné doby, že byly a mnohdy i jsou dosud nehistoricky nazývány předzvěsti myšlenek a nauk křesťanských: vskutku to byly myšlenkové prvky, trvající nezávisle na prostředí a schopné spojovati se s prvky jinými v různé sloučeniny, i v sloučeninu křesťanského myšlení. *Timaios* se stal dialogem nejčastěji citovaným, nejvíce vykládaným, ale právě proto nejméně chápaným, neboť se při jeho výkladu myslelo více na všechno jiné než na Platóna: po této stránce měl – počínaje již od Aristotela – osud bible. Středověk jej znal arci jen v latinském překladu Chalcidiově; a tak Chalcidius, jinak neznámý křesťan asi ze 4. století po Kr., vykonal pro poznání Platóna více než kterákoli nejučenější kniha nové doby.

Dnešnímu čtenáři, nepřistoupí-li k *Timaiu* s dostatečnou spravedlností historického úsudku, bude snad překážeti, že tu jest nezvyklým způsobem pojednáváno o četných jevech přírodních, kterým odborné vědy, opustivše teleologické stanovisko, rozumějí jinak; a poněvadž tyto otázky jsou hlavním předmětem *Timaiu*, ustoupil tento dialog v novějších dobách jiným dílům Platónovým.

S empirickými výsledky astronomie, fyziky, chemie, biologie, anatomie arci není možno srovnávati vědomosti antického filosofa, leda chceme-li se těšiti pohledem na vývoj těchto věd. Ale jeho poznatky z těchto oborů, vynikající jen nad svou dobu, jsou oživeny silou jednotlící myšlenky, jiskřící se na všech hrotech uchvatnými výboji. Touto silou vznikají věty, příbuzné největším objevům nových věd o mechanických zákonech pohybu a přitažlivosti hmoty, o jednotě hmoty při nejrůznějších formách a zejména o souvislosti mezi úkony těla a jevy vnitřními: poznání této souvislosti vede až k vznešené zásadě, že rozdíl mezi člověkem dobrým a zlým záleží jen v různém stupni vědění o tom, co jest dobré a zlé, že nikdo není vědomě a úmyslně zlý, a tím k oceňování vlivu výchovy v nejširším

Ú V O D

smyslu. S tlukoucím srdcem vděčni poznáváme, jaký úkol zanechal prozřetelný stavitel světa, nechávaje své dílo nedokončeno, nejen bohům, jimž u Platóna výslovně přikazuje, nýbrž i nám lidem: pracovat k tomu, aby vnitřní pohyby lidské duše, v nichž záleží myšlení, děly se co nejvíce podle vzoru svého vznešeného příbuzenstva, dokonalých pohybů kosmických, a takto přemáháním nevědomosti šířiti vládu Dobra.

*

Překládal jsem, až na několik málo odchylek, z řeckého textu ve vydání J. Burneta (*Platonis opera*, sv. IV, 2. vyd., Oxonii 1909). Při překladu i poznámkách, otištěných za překladem, poskytla nám mnohého poučení kniha, psaná s láskou k předmětu i vzácnou skromností, Th. Henri Martin, *Études sur le Timée de Platon*, Paris 1841. Teprve až při korektuře jsme mohli užívatí nejdůkladnějšího vydání *Timaios* s anglickým překladem a komentářem, které vydal R. D. Archer-Hind, v Londýně 1888.

F. N. (1917)

Timaios

Sókratés, Timaios, Hermokratés, Kritias¹

Sókratés Jeden, dva, tři – ale kde máme, milý Timae, 17
čtvrtého z vás,² včerejších hostů, kteří jste dnes hostiteli?

Tim. Bezpochyby náhle ochuravěl, Sókrate, neboť dobrovolně by se nevzdal účasti v této naší schůzce.

Sókr. Pak jest ovšem na tobě a na těchto druhých zde, vyplniti úkol také za nepřítomného.

Tim. Ano, a vynasnažíme se, abychom ve všem dostačili; b
věru by nebylo spravedливо, když jsme byli včera od tebe tak pěkně pohoštěni, abychom se zase my, pokud tu jsme, nesnažili, oplátkou tebe uctíti.

Sókr. Nuže, pamatujete se tedy, o čem a co jsem vám uložil mluvíti?

Tim. Na něco se pamatujeme a ostatní nám ty sám připomeneš; anebo ještě lépe, nemáš-li nic proti tomu, znova to od začátku krátce projdi, aby se nám to lépe upevnilo.

Sókr. Budiž. Obsah mých včerejších řečí o zřízení obce byl c
asi ten, jaké má podle mého zdání býti a z jakých mužů se skládati, aby bylo nejlepší.

Tim. A jistě jsi o něm promluvil, Sókrate, z duše nám všem.

Sókr. Nejprve jsme tedy v něm probrali stav zemědělců a všech jiných oborů práce, a to odděleně od třídy válečných obránců.

Tim. Ano.

Sókr. Každému jsme dali jen jedinou práci, vhodnou podle jeho přirozenosti; tak jsme řekli, že ti, kterým náleží na obranu všech válčiti, mají býti jedině strážci obce proti každému vnějšímu nebo i vnitřnímu škůdci, laskavě souditi ty, kdo jsou pod jejich vládou a jsou jejich přirození přátelé, ale přísní d
býti k nepříteli, s kterým se v bojích utkají. 18

Tim. Dozajista.

Sókr. Přirozenost duše strážců má totiž býti – jak jsme, tuším, řekli – zároveň jednak vznětlivá, jednak vynikajícím způsobem milovná moudrosti, aby byli schopni, jak náleží, k jedném býti laskaví, ke druhým přísní.

Tim. Ano.

Sókr. Co se pak týče výchovy, že mají býti vychováni v gymnastice, uměních múšických i všech naukách, které jsou pro ně vhodné.

Tim. Ovšem.

b *Sókr.* Pak bylo řečeno, že mužové takto vychováni nesmějí ani zlato ani stříbro ani žádnou jinou cennou věc pokládati za svůj vlastní soukromý majetek, nýbrž z té odměny, kterou berou jako strážcové za ochranu od těch, kterým poskytují bezpečnosti, – tak velké, jak sluší rozumným lidem –, mají hraditi společná vydání a vůbec žiti pospolitým životem, pečující ve všem všudy o mužnou ctnost a volni od ostatních prací.

Tim. Tak to bylo řečeno.

c *Sókr.* Dále jsme se zmínili také o ženách, že by bylo radno, spojovati s muži ty, které mají přirozenou povahu jim podobnou, a dávat jim všem účast ve všech pracích jak ve válce, tak v ostatním životě.

Tim. Bylo to tak pověděno.

d *Sókr.* A jak tomu bylo s plozením dětí? To snad si lze již pro neobvyklost myšlenky dobře pamatovati, že jsme navrhovali, aby co do manželských styků a dětí bylo všechno všem společné, tak aby nikdo nikdy nepoznal svého osobního potomstva, nýbrž aby se všichni navzájem pokládali za příslušníky téhož rodu, a to ty, kteří by byli v hranicích příslušného věku, za sestry a bratry, o jeden věk starší a nad těmi hranicemi za rodiče a předky rodičů, pod těmi hranicemi za děti a potomky dětí.

Tim. Ano, to jest snadno si pamatovati, jak pravíš.

Sókr. A aby se rodili hned pokud možná nejlépe založeni, řekli jsme, jak se pamatujeme, že vládnoucí mužové a ženy mají tajně zasahovati do uzavírání sňatků jakýmsi losy, aby se snoubili špatní a dobří zvlášť, každý s ženou sobě podobnou; takovým způsobem by nemohlo z toho vznikati mezi nimi nepřátelství, neboť by se pokládala náhoda za příčinu snoubení.

Tim. Pamatujeme se.

Sókr. A dále, jak jsme pravili, že děti dobrých rodičů jest zvlášť vychovávat, děti špatných rodičů však tajně rozsazovat mezi ostatní občanstvo; když pak vyrostou, zkoumati je a hodné pokaždé zase uvést nazpět, kdežto nehodné z ponechaných odstraniti na místo povýšených.

Tim. Tak.

Sókr. Nuže, zdalipak jsme již všechno prošli tak jako včera – arci jen v hlavních věcech –, či ještě nám něco chybí z oněch výkladů, milý Timaeie?

Tim. Docela ne; právě to byla ona řeč, Sókrate.

Sókr. Poslyšte nyní dále, co mě právě napadá o ústavním zřízení, které jsme vylíčili. Ten dojem jest asi podoben tomu, jako kdyby někdo někde spatřil krásná zvířata – ať už namalovaná nebo i opravdu živá, ale nehýbající se – a zatoužil spatřiti je, jak se pohybují a v zápase uplatňují přirozené schopnosti svých těl; totéž napadlo i mne o obci, kterou jsme vylíčili. Rád bych totiž slyšel někoho vypravovati o pracích, které koná obec v zápase s jinými obcemi, jak důstojně vstupuje do války a také za války uplatňuje výchovu i vzdělání, a to jednak skutečnými činy, jednak v slovních projevech k jednotlivým obcím. V tom právě, Kritio a Hermokrate, nevěřím sám sobě, že bych kdy byl schopen pronésti dostatečnou chvalořeč o takových mužích a takové obci. A co se mne týče, není to nic divného; ale téhož mínění jsem nabyl jak

e o starých, tak o nynějších básnících, ne že bych si nevážil básnického stavu, ale každému jest zřejmo, že třída napodobitelů bude nejsnáze a nejlépe napodobovati to, v čem od mládí žije, kdežto věc přesahující obvod života a výchovy dobře napodobiti skutky jest těžké, vystihnouti slovy ještě těžší.

Co se pak týče sofistů, pokládám je za velmi zkušené v mnohých druzích řeči i v jiných krásných věcech, ale poněvadž těkají od města k městu a nikde nemají zřízených vlastních domovů, bojím se, že snad nemají pochopení pro filosofy a spolupolitiky, pro všechno to, co tito konají a co mluví při své činnosti ve válce a v bojích, stýkajíce se s různými lidmi skutkem i slovem.

20 Zbývají tedy lidé vašeho způsobu, spojující přirozenost i výchovou výhody obou těchto stavů. Věřu, tuhle Timaios, občan nejústavnější obce, italské Lokridy, který jménem i rodem nestojí za nikým ze svých krajanů, na jedné straně zastával nejvyšší úřady a hodnosti ve své vlasti, ve vědeckém vzdělání pak došel podle mého mínění k samému vrcholu; o Kritiovi pak jistě všichni, jak tu jsme, víme, že mu není cizí žádná z otázek našeho hovorů. A že Hermokratovo přirozené nadání i vzdělání vyhovuje všem těmto otázkám, to jest spolehlivě potvrzeno mnohými svědky. Proto také včera, když b jsem uvažoval o vaší žádosti, abych pojednal o otázkách ústavního zřízení, rád jsem vám byl po vůli, věda, že výklad o dalších věcech nikdo by vhodněji nepodal než vy, kdybyste chtěli – neboť uvedouce ve svém ličení obec do poctivé války, jediné vy z nynějších mužů byste se s ní dovedli spravedlivě vyrovnati – a tak když jsem promluvil o tom, co mi bylo uloženo, dal jsem zase vám úkol, který i nyní opakuji. Po c společně úradě mezi sebou slíbili jste mi, že dnes zase vy mne pohostíte rozpravou; nuže, tu stojím, vystrojen k té hostině a s největší chutí ji užítí.

Herm. Vskutku, nám se nebude nedostávatí dobré vůle, jak řekl tuhle Timaios, Sókrate, a nemáme žádného důvodu, proč bychom ti nevyhověli; proto také včera, hned jak jsme odtud přišli ke Kritiovi do bytu, kde jsme hosty, a ještě dříve po cestě jsme uvažovali o těchto otázkách. Tu nám Kritias přednesl pověst podle starého podání. Vypravuj ji, Kritio, ještě jednou také Sókratovi, aby s námi posoudil, zdali se hodí či nehodí pro náš úkol. d

Krit. Budiž, jestliže s tím souhlasí i třetí účastník Timaios. *Tim.* Souhlasím.

Krit. Tak poslouchej, Sókrate; jest to vypravování velmi podivné, ale přece docela pravdivé, jak kdysi řekl největší ze sedmi mudrců Solón. Ten byl příbuzný a dobrý přítel našeho praděda Dropida,³ jak i sám praví na mnoha místech ve svých básních; Kritiovi pak, našemu dědu, vypravoval – jak zase tento nám vypravoval ze svých vzpomínek –, že tato naše obec vykonala ve starověku velké a podivuhodné činy, které však byly časem i vyhynutím lidí zahlazeny; jeden pak že byl ze všech největší a ten nyní připomeneme, abychom, jak slušno, i tobě vzdali povinný dík a zároveň po právu a pravdě jakoby hymnem oslavili bohyni o jejím svátku. 21

Sókr. Dobře máš. Než, který to byl čin, o kterém se sice nemluví, který však byl vskutku ve starověku od naší obce vykonán a o kterém Kritias vypravoval podle Solónova podání?

Krit. Povím vám tu starou pověst, jak jsem ji slyšel od muže ne mladého. Bylo totiž tehdy dědu Kritiovi podle jeho řeči skoro již k devadesátí letům, mně pak nejvýše tak deset; slavil se právě třetí den Apatúrii, Kúreótis.⁴ I tenkrát dostalo se dětem toho, co se podle obyčeje pokaždé dělá na tento svátek: otcové nám totiž vystrojili závody v přednášení výpravných básní. Mnoho tu bylo slyšeti rozličných básní od b

mnoha rozličných básníků, ale mnozí z chlapců jsme přednášeli básně Solónovy, protože byly v oné době ještě nové. A tu řekl kdosi z fratůrů, – ať již si to tehdy opravdu tak myslel, anebo že chtěl Kritiovi jaksi zalichotiti – že se mu zdá Solón ve všem nejmoudřejší a v básnictví nejušlechtlejší ze všech básníků. Z toho měl stařec – pamatuji to jako dnes – velikou radost a řekl s úsměvem: „Kdyby nebyl měl, Amynandre, básnění za vedlejší zaměstnání, nýbrž byl se mu zcela věnoval jako jiní, a kdyby byl dokončil věc, kterou si sem přinesl z Egypta, a nebyl býval nucen pro občanské rozbroje a jiné pohromy, které tu při svém návratu našel, jí nechat, myslím, že ani Hésiodos ani Homér ani žádný jiný básník nebyl by ho slávou převýšil.“ „Která to byla věc, Kritio?“ řekl Amynandros. „Jistě by to byl největší a právem ze všech nejslavnější čin, jehož se týkala,“ odpověděl, „naše obec jej vykonala, ale pro délku času a zánik jeho tvůrců nedošla pověst o něm až k nám.“ „Vypravuj od začátku,“ děl onen, „co a jak líčil Solón a od koho to slyšel jako pravdivou událost.“

„Jest v zemi egyptské,“ vypravoval, „tam, kde tok Nilu se rozštěpuje, tvoře deltu, kraj zvaný Sajský a v tomto kraji největší město Sais, odkud byl také král Amasis; ochráncem toho města jest božstvo, egyptsky jménem Neith, řecky, jak tamější obyvatelé vykládají, Athéna; říkají o sobě, že mají Athény velmi rádi a že jsou jaksi příbuzní s námi. Když tam přišel Solón, byl prý u nich velmi ctěn; vyptává se pak kdysi na minulost města těch z kněží, kteří byli v tomto oboru nejzkušenější, našel prý, že ani on sám ani žádný jiný Řek neví takřka nic o takových věcech. A jednou, chtěje je přivést k řeči o minulosti, jal se vypravovati o nejstarší minulosti naší vlasti, báji o Foróneovi, podle pověsti prvním člověku, o Niobě a dále po potopě o Deukaliónovi a Pyrze, jak se zachránili, vypočítával jejich potomstvo po jednotlivých rodech a pokoušel se stanoviti podle nich letopočet všeho, o čem

mluvil. Tu prý řekl jeden z kněží, už velmi starý: „Ó, Solóne, Solóne, vy Řekové jste stále děti a není starého Řeka!“ Uslyšev to, prý se tázal: „Jak to myslíš?“ „Mladí jste všichni svými dušemi,“ odpověděl, „neboť nemáte v nich žádné staré myšlenky, získané dávným podáním, ani žádné vědomosti, časem zešedivělé. Příčina toho jest tato: mnoho rozmanitých pohrom přišlo na lidi a ještě přijde, největší ohněm a vodou, druhé pak menší tisícerymi jinými způsoby. Neboť to, co se i u nás vypravuje, jak kdysi Faethón, syn Héliův, zapráhl vůz otcův, ale nedoveda jeti po cestě otcově, spálil kus země a sám zasažen bleskem zahynul, to se vypravuje sice jako báje, ale pravý smysl jest to, že tělesa, pohybující se po nebi kolem země, odchylují se od své dráhy a že v dlouhých obdobích všechno na zemi velikým ohněm hyne. Tehdy pak všichni, kdo bydlí na horách a na vyvýšených místech a suchých, spíše hynou nežli ti, kdož obývají u řek a moře: nás chrání i tehdy od této pohromy Nil, náš ochránce i v jiných věcech, tím že uvolňuje své vody. Kdykoli však zase vodami očišťují bozi zemi a zaplavují ji potopou, zachraňují se pastevci na horách a salašníci, kdežto obyvatelé měst u nás bývají unášeni řekami do moře; ale v naší zemi ani tehdy a vůbec nikdy nespouští se voda na role shora, nýbrž naopak jest tomu zde tak, že všechna vychází ze spodu. Proto a z těchto příčin se tvrdí, že zde se uchovává nejstarší paměť; a to jest pravda, že ve všech krajích, kde nebrání přílišná zima nebo vedro, lidnatost sice jest jednou větší, podruhé menší, ale lidé tam žijí stále. Všechno pak, co se stalo buď u vás nebo zde nebo i v jiné zemi, které známe z doslechu, jestliže to jest něco krásného nebo velikého nebo po jiné stránce pamětihodného, všechno jest od starodávna vypsáno zde v chrámech a uchováno; ale u vás a u ostatních národů, sotva jest veřejný život opatřen písmem a všemi jinými obecně prospěšnými věcmi, pokaždé znovu na vás přichází v pravidelných obdobích jako

mor prudký nebeský příval a zanechá z vás jen lidi neznalé písma a umění, takže se zase ze začátku jaksi omlazujete a nic nevíte ani o naší ani o své vlastní minulosti. Tak také ty vaše genealogické zprávy, Solóne, které jsi právě přednesl, jistě jen málo se liší od dětských pohádek: vždyť za prvé se pamatujete jen na jednu potopu světa, ačkoliv jich bylo již dříve mnoho, dále pak nevíte, že ve vaší zemi žil nejkrásnější a nejušlechtlejší rod na světě, z něhož pocházíš nyní ty i všechna vaše obec, když se bylo z něho kdysi uchovalo skrovné símě; to všechno vám jest neznámo, protože z těch, kteří zůstali, dlouho vymíralo pokolení za pokolením bez napsaného slova. Byla věru, Solóne, kdysi před největší vodní zkázou nynější athénská obec nad jiné nejzdatnější do války i ve všem nejlépe spořádána; ta podle vypravování vykonala nejkrásnější činy a měla nejkrásnější ze všech ústavních zřízení, o kterých jsme se na světě doslechli.“

Uslyšev to Solón prý se podivil a velmi snažně prosil kněží, aby mu všechno zevrubně vypověděli o dávných jeho spoluobčanech. Kněz pravil: „Velmi rád, Solóne, to povím, již kvůli tobě a kvůli vaší obci, ale především z vděčnosti k bohyni, která dostala údělem vaší zemi i naši a která je vypěstovala a vzdělala, vaši o tisíc let dříve, ze semene přijatého od Země a Ohně,⁵ tuto pak později. Trvání zdejšího zřízení jest udáno v posvátných písmech počtem osmi tisíc let. Ukáži ti tedy krátce zákony tvých spoluobčanů z doby před devíti tisíci lety i nejkrásnější čin, jaký byl od nich vykonán; zevrubně o všem po pořádku pojednáme až někdy jindy ve volném čase, vezmouce do rukou i sama písma. Co se týče zákonů, srovnávej je se zdejšími, neboť mnohé příklady tehdejších vašich zřízení nalezněš nyní zde, především stav kněžský přesně oddělen od ostatních, za druhé pak stav odborných pracovníků, že každý obor pracuje sám o sobě a s jinými se nesměšuje, a podobně i stav pastevců, lovců

a zemědělců. Tak také sis asi všiml, že stav vojenský je u nás oddělen od všech ostatních stavů a podle zákona má úkol nestarati se o nic jiného než o to, co souvisí s válkou. Dále pak pozoruj způsob jejich výzbroje štíty a kopími; tak jsme se vyzbrojili my první z asijských národů,⁶ když nás tomu byla bohyně naučila, právě jako v oněch zemích naučila tomu nejprve vás. Co se pak týče vzdělání rozumového, vidíš snad, jak velikou péči vynaložil zákon u nás hned na počátku; předně z přírodních věd vynalezl všechno až po umění věstecké a lékařské ve prospěch zdraví a tak vytěžil z těchto věcí božských poučení pro věci lidské, mimo to si osvojil i všechny ostatní nauky, které s tím souvisí.

S tímto veškerým uspořádáním a zřízením založila tehdy bohyně nejprve vaši obec, vybravši pro vás onu krajinu, poněvadž viděla podle jejího mírného podnebí, že bude roditi muže velmi rozumné; poněvadž totiž jest to bohyně milovná jak boje tak moudrosti, vybrala si to místo, které by rodilo muže jí nejpodobnější, a na tom založila první obec. Tam jste pak žili pod takovýmito zákony a ještě i jinými řády, vynikajíc všemi dobrými vlastnostmi nade všechny lidi, jak přirozeno u dětí a žáků bohů. A tu mezi mnoha velikými činy vaší obce, jež jsou u nás vypsány, jest předmětem obdivu a nade všechny vyniká jeden svou velikostí i statečností: vypravují totiž písma, jak vaše obec zastavila kdysi velikou moc zpupně se valící od Atlantického moře na veškerou Evropu i Asii. Tenkrátě totiž bylo lze se dostatí přes ono moře, neboť mělo před svým ústím, které vy jmenujete ve své řeči Hérakleovými sloupy, ostrov; ten ostrov byl větší než Libye a Asie dohromady a tehdejší cestovatelé mohli se z něho dostatí na ostatní ostrovy a z těch ostrovů zase na celou protější pevninu, prostírající se kolem onoho pravého moře. Neboť toto naše moře, které leží uvnitř řečeného ústí, jeví se jako záliv se zcela úzkým vchodem; ale tam to jest vskutku moře, a ze-

mi, která je úplně obklopuje, vším právem by bylo lze zváti pevninou v pravém smyslu slova. A na tomto atlantském ostrově⁷ povstala veliká a neobyčejná královská moc, panující nad celým tím ostrovem i nad mnoha jinými ostrovy a částmi pevniny; mimo to pak ještě na této straně k nám vládli nad Libyí až po Egypt a nad Evropou až po Tyrhénií. Nuže, celá tato moc sebrala se kdysi v jedno a pokusila se jedním nárazem porobiti si vaši i naši vlast i veškerou zemi na této straně úžiny. A tehdy se mohutnost vaši obce, Solóne, před celým světem zaskvěla statečností a silou: postavila se totiž na ochranu všech a jsouc zprvu v čele Hellénů, ale pak po odpadnutí jiných donucena bojovati samojediná, podstoupivši krajní nebezpečnosti, svou odvahou i válečným uměním přemohla útočníky a dobyla vítězství; tím zabránila, aby nebyli porobeni, kdo ještě nebyli v porobě, nás pak ostatní obyvatele země uvnitř Hérakleových hranic všechny nezištně osvobodila. Ale v pozdějším čase nastala jednou neobyčejná zemětřesení a povodně; přišel jeden osudný den a noc a tu propadlo se u vás všechno mužstvo schopné zbraně do země a právě tak ostrov Atlantis se propadl do moře a zmizel. Proto až dosud jest moře na oné straně nepřístupno plavbě i zkoumání, neboť překází v cestě vysoko k povrchu nakupené bahno, které zůstavil klesající ostrov.“

To jest, Sókrate, stručný obsah vypravování starého Kritia, jak to byl slyšel od Solóna; a když jsi včera mluvil o ústavním zřízení a o všech těch mužích, s podivem jsem se rozpomínal na toto vypravování a pozoroval, jak zvláštní náhodou, ne úmyslně, jsi se v mnohém shodoval s podáním Solónovým. Ale přece jsem to nechtěl hned říci, neboť jsem si to po tak dlouhé době dostatečně nepamatoval. Tu jsem si myslel, že si musím nejprve všechno pro sebe dobře zopakovati a pak že budu mluvit. Proto jsem včera tak rychle přijal tvůj úkol, myslé, že o to, co jest hlavní věc ve všech takových přípa-

dech, totiž o látku, vyhovující našim přáním, budeme míti náležitě postaráno. A tak včera hned jak jsem odtud odcházel – jak řekl Hermokratés – vypravoval jsem to, pokud jsem si mohl vzpomenouti, tuhle přátelům a po rozchodu jsem si za noc přemýšlením skoro všechno obnovil v paměti. Vskutku, podivuhodně si pamatujeme, čemu jsme se v mládí naučili. Vždyť já nevím, zdali bych se dovedl na všechno upamatovati, co jsem včera slyšel, ale naopak tomu jest s tím, co jsem slyšel před dlouhým časem: tuze bych se divil, kdyby mi z toho něco bylo zmizelo. Poslouchal jsem věru ty věci tenkrát s velkou chutí a s dětským zájmem a stařec mi tím horlivěji vykládal, čím častěji jsem se ho dotazoval, takže to trvale ve mně zůstalo jako vypáleno nesmazatelným písmem; mimo to jsem totéž opakoval hned ráno i tuhle přátelům, aby byli stejně jako já připraveni na rozpravu. Nuže, nyní – bychom se vrátili k hlavní věci – jsem ochoten, Sókrate, mluvit, a to nejenom o hlavních věcech, nýbrž podrobně, tak jak jsem slyšel; občany a obec, kterou jsi nám včera ty líčil jako v mýtu, přeneseme nyní do skutečnosti a postavíme sem, jako by to byla ta naše, a tvoji smyšlení občané, řekněme, že jsou oni skuteční naši předkové, o kterých mluvil onen kněz. Shoda bude úplná a nechybíme, řekněme-li, že to jsou ti, kteří žili za onoho času. Stírájíce se v řeči všichni společně se pokusíme, seč jsme, náležitě vyplniti úkol tebou daný. Nuže, tedy měli bychom uvážiti, Sókrate, zdali jest nám tato látka po chuti, či máme ještě hledati nějaké jiné místo ní.

Sókr. A kterou bychom si, Kritio, raději zvolili místo této? Jednak sluší nejlépe pro svůj význam dnešnímu svátku bohyně a pak jest jistě velmi důležité, že to není smyšlená báje, nýbrž pravdivé vypravování. Jak a kde najdeme něco jiného, když bychom zanechali tohoto? Jistě ne; nuže, jen s pomocí boží vykládejte a já v odměnu za včerejší řeč budu tiše poslouchati.

Krit. Tak se podívej, Sókrate, na pořad hostiny, jak jsme ti ji uspořádali. Rozhodli jsme se, že Timaios, který jest z nás nejlepší astronom a nejvíce pracoval v nauce o přírodě, bude mluvíti první, počínaje od vzniku světa až po zrození člověka; po něm budu pokračovati já a přejmu od něho lidi, jak podle jeho výkladu vznikli, od tebe pak, jak někteří z nich vynikajícím způsobem byli vychováni, i postavím je podle ustanovení Solónova a podle zákona před nás jako před soudce, abychom je učinili občany této obce jakožto bývalé Athéňany, kteří zmizeli, ale které objevila slova posvátných písem; ostatek pak budu již o nich mluvíti jako o skutečných občanech a Athéňanech.

Sókr. Řádného a skvělého pohoštění se mi dostane, jak se podobá, vašimi rozpravami. Nyní tedy jest na tobě, Timaie, abys mluvil, začínaje příslušným vzýváním bohů.

Tim. Co se toho týče, Sókrate, jistě všichni lidé jen trochu rozumní při začátku každého díla, malého i velikého, vždycky vzývají boha; my pak, kteří hodláme promlouvati o všem jsoucnu, jaký jest jeho počátek nebo snad jak jest bez počátku, jednali bychom docela jako bez rozumu, kdybychom nevzývali bohů i bohyní a nemodlili se, abychom všechno pověděli ve shodě s rozumem především jejich, vedle toho pak se svým. To budiž mé vzývání bohů; vyzývejme pak i sebe, vy, abyste co nejsnáze pochopili, a já, abych o mém předmětu co nejlépe vyložil tak, jak o něm soudím.

Nejprve jest podle mého mínění stanoviti tuto rozluku: co jest to, co stále jest, ale vzniku nemá, a co jest to, co stále vzniká, ale nikdy není jsoucí? Ono lze chápati přemýšlením s pomocí rozumu, poněvadž jest stále v témže stavu, toto může býti jen předmětem mínění s pomocí počítku bez účasti rozumu, jakožto něco, co vzniká a zaniká, ale nikdy nemá pravé jsoucnosti. Dále všechno, co vzniká, vzniká nutně z nějaké příčiny, neboť jest nemožno, aby něco vzalo počátek bez

příčiny. A to, čeho podobu a působnost vytváří stavitel světa tak, že stále hledí na neproměnné jsoucno a takového užívá jaksi za vzor, to všechno nutně vychází z jeho rukou krásné; hledí-li na jsoucno vzniklé a užívá vzoru časného, není krásné. Všechn pak svět – neboli kosmos⁸ nebo jaké snad ještě jiné jméno by mu bylo nejmilejší – o něm jest nejprve uvážiti to, co musí býti předmětem počáteční úvahy při každé věci, zdali byl vždy a nemá žádného počátku svého vzniku, či vznikl a počal se z nějakého počátku. Vznikl, neboť jest viditelný, hmatatelný a tělesný; všechna taková jsoucna lze číti a co lze číti a chápati míněním s pomocí počítku, jest, jak se ukázalo, vznikající a časné. Ale co vzniklo, řekli jsme, že nutně vzniklo z nějaké příčiny. Tvůrce však a otce tohoto všehomíra nalézti by bylo trudno,⁹ a kdybychom ho našli, nemožno všem jej zvěstovati. Proto uvažme dále druhou otázku o něm, podle jakého z obojích vzorů tvořil svět jeho budoval, zdali podle jsoucna stále téhož neproměnného, či podle vzniklého. Jestliže jest tento svět krásný a tvůrce dobrý, patrně, že hleděl na jsoucno věčné; v opačném případě – co by hřích bylo říci – na vzniklé. A tu jest každému zřejmo, že na věčné, vždyť tento svět jest nejkrásnější z toho, co vzniklo, a tvůrce jest nejlepší z příčin. Takto tedy vznikl a jest vytvořen podle jsoucna přístupného myšlení i rozumu a neproměnného. Jestliže jest tomu tak, vyplývá z toho naprosto nutně, že tento svět jest obrazem věčného. Velmi důležitě jest, začíti při všem od přirozeného počátku. Tu pak jest tvrditi o poměru mezi obrazem a jeho vzorem to, že i slova jsou sourodá právě s tím, o čem vykládají; tedy slova o trvalém a stálém a rozumem objevovaném jsou trvalá a nevývratná – pokud jest možno a náleží, aby slova byla nevývratná a nepřemožitelná, nesmí po této stránce nic chyběti –, kdežto se slovy o jsoucnu učiněném podle onoho druhého, poněvadž jsou podobna obrazu, má se naopak než s oněmi: v jakém poměru jest jsouc-

nost k vznikání, v takovém jest pravda k mínění. Jestliže tedy, Sókrate, o mnohých jsoucnech, o bozích a vzniku všehomíra, nebudeme schopni podati řeči ve všem všudy vnitřně souladných a přesných, nediv se; než budme spokojeni, předneseme-li řeči aspoň podobné pravdě, pamatujíce, že i já řečník i vy posuzovatelé jsme jenom lidé a že nám proto sluší, aby chom přijímali o tomto předmětu výklad pravdě podobný a ničeho dále nevyhledávali.

Sókr. Velmi dobře, Timae; chceme poslouchati docela podle tvého vyzvání. Nyní tedy jsme od tebe slyšeli podivuhodnou předehru a přednášej nám dále celou skladbu.

Tim. Nuže tedy mluvíme o tom, na kterém základě vytvořil tvůrce přírodu i to veškerenstvo. Byl dobrý, dobrý pak nikdy ničeho nezávidí; tedy jsa prost závisti chtěl, aby se všechno stalo co nejpodobnější jemu samému. Kdokoli by tedy slyšel od mužů rozumných, že takový právě byl vlastní počátek stvoření a světa, mohl by tomu zcela správně věřiti. Poněvadž totiž bůh chtěl, aby pokud možno všechno bylo dobré a nic nebylo špatné, ale našel všechno, cokoli bylo viditelné nikoli v klidu, nýbrž v nesouladném a nespořádaném pohybu,¹⁰ uvedl to z nespořádaného stavu v řád, pokládaje tento stav za všeobecně lepší než onen. A pak ani nebylo ani není nejvýše dobré bytosti volno konati něco jiného mimo to, co je nejkrásnější; tu pak úvahou nalézal, že ze jsoucen podle přirozenosti viditelných žádné jsoucno nerozumné nikdy nebude všestranně krásnější nad to, které má rozum, že však nelze, aby se něčemu dostalo rozumu bez duše. Podle této úvahy tedy stavěl svět tak, že vložil rozum do duše a duši do těla, aby vykonal dílo co do přirozenosti nejkrásnější a nejlepší. Tak tedy lze s pravděpodobností říci, že tento svět prozřetelností boží stal se živým tvorem, majícím duši i rozum.

Na základě tohoto jest nám nyní dále říci, který ze živoků byl tvůrci při tom díle vzorem. Nemysleme, že některý tako-

vý, který jest částí něčeho – vždyť nic by se nikdy nemohlo státi krásné, co jest podobno nedokonalému – nýbrž představme si jej zcela podobna tomu, jehož díly jsou ostatní živokové, jedinci i druhy. Onen totiž objímá v sobě všechny pomyslné živoky právě tak, jako tento svět nás i všechny jiné viditelné tvory. Chtěje jej zajisté učiniti podobným nejkrásnějšímu ze jsoucen, chápaných rozumem a ve všem dokonalému, stvořil jej bůh jakožto jednoho živoka viditelného, obsahujícího v sobě všechny živoky, které mu jsou přirozeností sourodé. Zdalipak tedy jsme správně mluvili o jednom světě, či by bylo správnější říci, že jich jest mnoho a snad nesčíslné? Jest jeden, ač jestliže uznáme, že byl vytvořen podle onoho vzoru. Neboť to, co obsahuje všechny pomyslné živoky, vylučuje, že by bylo něco druhého takového vedle něho; musel by totiž býti zase jiný živok, který by v sobě obsahoval ony dva jako části, ale pak by se správně muselo říci, že svět byl učiněn ne již podle oněch dvou, nýbrž podle onoho, který je objímá. Aby tedy tento vesmír byl co do jedinečnosti podoben dokonalému živoku, proto neučinil tvůrce ani dvou světů ani nesčíslný počet, nýbrž tento svět jest a bude jednorozený.

Co vzniklo, jistě jest tělesné a viditelné i hmatatelné; ale bez ohně by se nikdy nic nestalo viditelné ani bez něčeho hmotného hmatatelné, hmotné pak bez země: tedy z ohně a země tvořil bůh na počátku tělo všehomíra. Ale dva prvky nelze dobře skládati bez třetího, neboť musí býti mezi oběma nějaké spojovací pouto.¹¹ Z pout pak jest nejlepší to, které nejlépe sjednocuje sebe a členy poutané; k tomu účelu se nejlépe hodí úměra. Neboť kdykoli mezi třemi čísly, ať třetího nebo druhého rozměru, jest střední člen takový, že první se má k němu tak, jako tento k poslednímu a zase naopak, jako se má poslední člen ke střednímu, tak se má střední k prvnímu, tehdy, stane-li se střední člen členem prvním a posledním

a naopak poslední a první členy středními, zůstane tento poměr ve všech případech týž, a poněvadž zůstane týž, budou všechny ty veličiny jeden celek. A tu, kdyby mělo býti tělo světa plošné a nemíti třetího rozměru, stačil by jeden střední člen, aby poutal druhé i sebe s nimi: ve skutečnosti však mělo býti o třech rozměrech a těles o třech rozměrech neváže nikdy jediný člen střední, nýbrž vždy dva; proto tedy položil bůh doprostřed mezi oheň a zemi vodu a vzduch a upravil je vespolek, pokud bylo možno, úměrně, aby oheň se měl ke vzduchu jako vzduch k vodě, a jako vzduch k vodě, tak voda k zemi; tak spojil a sestavil svět viditelný a hmatatelný. A na těchto tedy základech a z takovýchto čtyř prvků úměrně spojených vzniklo tělo všehomíra a nabylo z nich svorné lásky, tak že sjednotivši se samo v sobě, nemůže býti rozloučeno od někoho jiného, vyjímaje toho, kdo je spojením vytvořil.

Z těch čtyř prvků byl jeden každý ve své celosti přibrán při budování všehomíra. Ze všeho totiž ohně i vzduchu a ze vši vody i země jej složil jeho skladatel a nenechal mimo něj z ničeho žádné části ani žádné síly, a to z těchto důvodů: předně, aby celistvý tento živok byl co nejdokonalejší, jsa z dokonalých částí, mimo to pak jedinečný, poněvadž nezbylo látek, z nichž by mohlo vzniknouti něco jiného takového, dále pak aby byl nestárnoucí a nepodroben nemocem; věděl totiž, že obklopují-li složené tělo zvenčí horko a chladno i všechno, cokoli má silné účinky, a nenáležitě na ně napadá, rozkládá je a přivádějí mu nemoci a stáří působí, že hyne. Z této tedy příčiny a na základě této úvahy stvořil svět jakožto jeden celek ze všech celých prvků, dokonalý i nestárnoucí a nepodrobený nemocem. Tvar mu dal vhodný a podstatou sourodý. Neboť živoku, jenž má v sobě objímati všechny živoky, jistě sluší takový tvar, který v sobě objímá všechny tvary, co jich jest: proto jej vykroužil v podobě koule, která má všude od středu ke krajům stejné vzdálenosti; tak mu dal

tvar ze všech nejdokonalejší a nejjednodušší, uznávaje, že pravidelné je tisíckrát krásnější než nepravidelné. Všechn jeho povrch kolem dokola byl vytvořen hladký a to z mnoha příčin. Jednak totiž vůbec nepotřeboval očí, neboť vně nezbyvalo nic viditelného, ani sluchu, poněvadž nezbyvalo ani nic slyšitelného; ani nebylo vůkol vzduchu, který by musel dýchat, ani nepotřeboval žádného ústrojí, kterým by jednak potravu do sebe přijímal, a potom zažitou opět vymítal. Od nikud totiž k němu nic nepřicházelo ani z něho nevycházelo – neboť ničeho nebylo – nýbrž úmyslně byl tak stvořen, aby sám sobě poskytoval potravu stravováním sebe sama¹² a aby v sobě a ze sebe měl všechny své trpné stavy i činnosti; myslil totiž o něm jeho stavitel, že jsa soběstačný, bude lepší, než kdyby potřeboval jiných věcí. Rukou, jichž nebylo potřebí ani k chápání ani k obraně proti někomu, nemyslel, že by mu měl zbytečně přidělavati, ani nohou, ani vůbec jakých ústrojí k chůzi. Neboť mu přidělil pohyb vlastní jeho tělu, ten, který ze sedmera pohybů nejlépe sluší rozumu a myšlení; vedl jej totiž v otáčivý stejnoměrný pohyb na témže místě kolem vlastní osy, kdežto všech ostatních šestero pohybů¹³ mu nedal a způsobil, že jest prost jejich těkání. Poněvadž pak k tomuto otáčení nohou nepotřeboval, stvořil jej bez nohou.

Tyto tedy všechny myšlenky věčného boha o bohu, který teprve měl kdysi býti, učinily z úplných těl tělo celistvé a úplné, hladké a všude jednotné, se stejnými vzdálenostmi od středu; doprostřed něho pak vloživ duši, celým tělem ji rozepjal a ještě zevně jí tělo obalil a tak zbudoval svět jeden jediný, osamělý, kouli v kruhu se otáčející, který může pro svou dokonalost sám se sebou vcházeti ve styk a ničeho druhého nepotřebuje, jsa dostatečně znám i přítelem sobě samému. A tak pro tyto všechny věci jej stvořil blaženým bohem.

Co se pak týče duše,¹⁴ nevytvořil ji bůh později, jako my teď počínáme o ní mluvit na druhém místě – vždyť by nebyl

dovolil, aby ve spojeném celku starší bylo pod vládou mladšího – to jen my tak mluvíme, kteří se vůbec mnoho řídíme okolnostmi a náhodou, ale on sestavil duši, aby byla přednější než tělo i vznikem i dokonalostí, vynikajíc jako paní a příští vládkyně nad poddaným, a to z těchto prvků a tímto způsobem.

↓ 35
duše

Ze jsoucna nedělitelného, stále totožného, a z měnivého jsoucna, obsaženého v látkách, dělitelného, smísil třetí, střední druh, druh jsoucnosti, účastný podstaty totožnosti a podstaty různosti, a ve stejném poměru jej složil uprostřed jsoucna nedělitelného a tělesného jsoucna dělitelného; pak vzal ty tři prvky a smísil je všechny v jeden útvar, násilně spojuje s totožným nesmíselnou s ním podstatu různosti. Míse pak ony dva prvky se jsoucností a ze tří učiniv jeden, rozdělil pak opět tento celek na tolik částí, na kolik bylo vhodné, a každá z nich byla smíšena z totožnosti i z různosti a ze jsoucnosti. Počínal pak rozdělovati takto: nejprve oddělil od celku jeden díl, potom odděloval díl dvojnásobný tohoto, třetí pak díl jednou a půlkrát větší než druhý a třikrát větší než první, c čtvrtý díl dvojnásobný druhého, pátý trojnásobný třetího, šestý osmeronásobný prvního, sedmý dvacetsedemkrát větší 36 než první; potom vyplňoval dvojnásobné i trojnásobné mezery tak, že ještě z onoho celku odkrajoval díly a kladl je doprostřed mezi tyto, tak, aby v každé mezeře byly dva středy, jeden o tentýž díl krajních veličin větší a menší, druhý o stejné číslo větší a o stejné menší. Těmito vložkami vznikly v dřívějších mezerách mezery o poměru $1\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{3}$, $1\frac{1}{8}$, a tu b vyplnil mezerou o poměru $1\frac{1}{8}$, všechny mezery o poměru $1\frac{1}{3}$, nechávaje z každé z nich jen část, takže zbyla u této části mezera, mající krajní číslo v poměru 256 : 243. Tímto způsobem konečně zcela vypotřeboval všechnu smíšenu, z níž tyto díly odkrajoval. Potom rozkrojil celou tuto složeninu po délce na dva díly, přeložil je ve středu v podobě písmene

X, pak je stočil v uzavřený kruh, spojiv každý z nich i oba c vespolek v bodě ležícím proti jejich průsečíku, a uvedl je v rovnoměrný kruhovitý pohyb na témže místě a učinil jeden kruh vnější, druhý vnitřní. Pohyb vnější pojmenoval pohybem totožnosti, pohyb vnitřní pohybem různosti. Pohyb totožnosti zařídil ve směru strany napravo, pohyb různosti podél úhlopříčky nalevo. Ale převahu dal kruhu totožnosti a podobnosti, neboť jej nechal jediný a nerozdělen, kdežto d kruh vnitřní rozdělil na šest dílů; tím vytvořil sedm kruhů nestejných s mezerami jednak dvojnásobnými, jednak trojnásobnými, třemi toho a třemi onoho druhu, i ustanovil, aby kruhy šly směry vespolek opačnými, s rychlostí tři stejnou, čtyři pak nestejnou vzhledem k sobě navzájem i k oněm třem, ale každý pohybem přesně vyměřeným.

Když pak bylo celé složení duše podle vůle tvůrčovy hotovo, budoval potom všechno tělesné uvnitř ní a upevnil jeho střed k jejímu středu, ona pak od středu až na nejzazší kraj e světa všude se rozprostřevši i kolkolem jej zevně obklopivši, sama v sobě se otáčejíc, počala božský počátek nekonečného a rozumového života pro všechny časy. Tedy tělo světa bylo 37 stvořeno viditelné, duše pak sice neviditelná, avšak účastna rozumu i harmonie, nejdokonalejší výtvar tvůrce ze všech pomyslných a věčných jsoucenců nejdokonalejšího.¹⁵ Poněvadž tedy jest smíšena ze tří jsoucenců, z totožnosti a různosti a ze jsoucnosti, a podle určitého poměru byla rozdělena a spojena, a poněvadž se pohybuje v kruhu sama kolem sebe, kdykoli se dotkne něčeho, co má přirozenost složenou, anebo naopak zase něčeho, co má přirozenost nedílnou, projevuje rozruchem v celém svém rozsahu, s čím jest to a ono totožné a od čeho různé, i v kterém poměru a kde a jak a kdy se vlastně b stává, že se jednotlivé věci mají určitým způsobem buď činně nebo trpně k jednotlivému jevu u jsoucenců vznikajících i u jsoucenců stále trvajících v témže stavu. Tak vzniká pravdi-

vý výrok stejně jak o různosti, tak o totožnosti a nese se bez hlesu a zvuku v tom, co samo sebou se hýbá;¹⁶ kdykoli se týče jsoucna chápaného smysly a kruh různosti správně jdoucí¹⁷ ji rozhlásí do celé duše, vznikají pevné a pravdivé představy a mínění; kdykoli však se týče jsoucna rozumového a oznámí ji volně běžící kruh totožnosti, nutně tu vzniká dokonalé rozumění a vědění. Oba tyto děje vznikají v duši; kdyby snad někdo řekl, že vznikají v některém jiném jsoucnu, všechno spíše by řekl než pravdu.

Když pak zpozoroval otec, že jeho výtvar, obraz nesmrtelných bohů,¹⁸ se hýbe a žije, potěšil se a pocívil radost, pojal úmysl učiniti jej ještě podobnějším vzoru. Jako tento jest věčný živok, právě takovým si umínil učiniti pokud možno i tento vesmír. Ale přirozenost toho živoka byla věčná a takévé nebylo možno dáti v celém rozsahu živoku stvořenému; proto pojal úmysl učiniti jakýsi pohyblivý obraz věčnosti a pořádaje svět učiní podle věčnosti, trvající v jednotě, její věčný obraz s pohybem určeným číslem, to, co jmenujeme čas. Jsou to dny a noci a měsíce a roky, které nebyly, dokud nevznikl svět: tehdy při jeho tvoření způsobil, aby i ony vznikly. To všechno jsou díly času a minulost i budoucnost jsou vzniklé druhy času; nesprávně je vztahujeme, aniž si toho jsme vědomi, na věčnou jsoucnost. Říkáme totiž, že byla, jest a bude, jí však po pravdě náleží toliko určení „jest“, kdežto „byl“ a „bude“ sluší říkati o dění, jdoucím v čase; jsou to zajisté pohyby. To však, co stále v témže stavu trvá bez hnutí, nemůže se časem stávat ani starším ani mladším, ani jedněm vzniknouti ani nyní trvati ani v budoucnosti nastati, vůbec nemůže o něm platiti nic ze známek, jež připojil vznik k jevům světa smyslného, nýbrž to jsou druhy času napodobujícího věčnost a pohybujícího se v kruhu podle čísla. Sem náleží i rčení, že minulé jest minulé a že přítomné jest přítomné, dále že budoucí jest budoucí a neskutečné že jest nesku-

tečné: z těch žádné není přesné. Ale o těchto věcech snad není právě teď vhodná doba podrobně vykládati.

Čas tedy vznikl se světem, aby, jako současně vznikly, tak i současně zanikly, kdyby snad jednou došlo k jejich zániku, a vznikl podle vzoru věčné přirozenosti, aby mu byl pokud možno nejpodobnější; neboť vzor je po všechny věky jsoucí, kdežto čas napořád v každé době minulý a jsoucí a budoucí. Z takovéhoho rozumného úmyslu božího, aby vznikl čas, byly stvořeny slunce a měsíc a pět jiných hvězd, majících jméno oběžnice, k ohraničení a zachování číselných rozměrů času; učiniv pak těla jedné každé z nich, umístil je bůh každou ze sedmi do jednoho ze sedmi kruhů, jimiž obíhala dráha různosti, nejprve měsíc v kruhu kolem země, slunce do druhého nad zemí, Jitřenku a hvězdu zasvěcenou Hermovi a mající jeho jméno do kruhů, jdoucích stejně rychle se sluncem, ale majících opačný směr než ono; proto slunce, hvězda Hermova i Jitřenka pravidelně se navzájem dostihují i jsou dostihovány. Co se týče ostatních hvězd, kdyby někdo probíral všechny přféiny, proč a kde je bůh umístil, stála by mu tato odbočka více práce než vlastní její účel. Této věci bude snad později při příležitosti věnován náležitý výklad.

Když tedy každá z hvězd, které měly společně působiti čas, přišla do své příslušné dráhy, jejich těla, spoutaná pouty duše, stala se živoucími tvory a pochopila svůj úkol; pohybujíce se příční drahou různosti, jež jde přes dráhu totožnosti a jest od této ovládána, obíhají jedna z nich ve větším, druhá v menším kruhu, a to v menším kruhu rychleji, ve větším kruhu pomaleji.¹⁹ Tu pak oběhem totožnosti se zdálo, jako by nejrychlejší byly při svém oběhu od pomaleji jdoucích dostihovány, kdežto ve skutečnosti samy je dostihovaly; poněvadž totiž všechny jejich dráhy běžely zároveň na dvě různé strany, byl jejich výsledný pohyb spirálovitý,²⁰ a tu dráha totožnosti působila zdání, že ta hvězda, jež se od ní, nejrychlejší, nejpo-

maleji vzdalovala, jest jí nejbliže. Aby pak byla nějaká zřejmá míra pro jejich poměrnou pomalost i rychlost, s jakou se pohybuje oněch osmero drah, upevnil bůh světlo na druhém od země kruhu, které nyní nazýváme sluncem, aby svítilo co možná na celý svět, aby tvorové, jimž to náleželo, nabyli účasti v pojmu čísla, poznajíce jej z oběhu totožnosti i podobnosti. Takovým způsobem a proto vznikly den a noc,²¹ otočení jednotného a nejrozumnějšího kruhu; doba zvaná měsíc se pak naplní, kdykoli měsíc projde svůj kruh dostihne slunce, a rok, kdykoli slunce projde svůj kruh. Draha ostatních hvězd si lidé nevíšimají, jen málokteří z mnohých, a proto jim ani nedávají jmen ani jich na základě pozorování neuvádějí ve vzájemné číselné poměry, takže takřka ani nevědí, že také jejich dráhy, nespočetné a úžasně složité, projevují určitý čas. Nicméně však přece jest možno pozorovati, že plný počet času naplňuje plný rok²² tehdy, když vzájemné dráhy všech osmi kruhů se skončí a stanou u svého východiště, majíce své místo vyměřeno kruhem totožného a rovnoměrně jdoucího. Tímto tedy způsobem a proto byly stvořeny všechny hvězdy, kterým byla dána kruhovitá cesta vesmírem, aby tento svět byl co nejpodobnější dokonalému a rozumem chápanému živoku napodobováním jeho věčné přirozenosti.

Takto tedy ve všem ostatním byl již do vzniku času vytvořen podle zvoleného vzoru, ale tím, že ještě v sobě neobsahoval všech živých tvorů, v tom záležela ještě jeho nepodobnost. Proto ještě vytvářel jeho zbývající část přesně podle přirozenosti vzoru. Všechny totiž druhy, jaké a kolik jich vidí rozum obsaženo v živoku vpravdě jsoucím, takových i tolika měl podle jeho mínění nabýti i svět. Jsou pak čtyři, za prvé rod bohů na obloze,²³ dále druh živočichů okřídlených a létajících vzduchem, třetí druh žijící ve vodě, čtvrtý pak chodící po nohách a žijící na suchu. Rod bohů vytvořil většinou z ohně, aby byl co nejzářivější a nejkrásnější; podle vzoru všeho-

míra dal mu kulatou podobu i podřídil jej rozumu nejvyššího jsoucna a jeho vedení,²⁴ rozděliv jej kolkolem po všem nebi, aby jím byl v celém svém rozsahu osvětlován svět,²⁵ hodný pak toho jména. Pohyby dal každému dva, jeden rovnoměrný na témže místě, tak, aby o témže měl důsledně stále tytéž myšlenky, druhý pak dopředu, ale pod vládou kruhové dráhy totožnosti a stálosti; ostatními pěti pohyby však se oni boho-
vé nehýbají a stojí, aby každý z nich se stal co nejdokonalejším. Z této tedy příčiny vznikly všechny hvězdy stálíce, boží tvorové, nesmrtelní, a trvají v ustavičném, rovnoměrném otáčivém pohybu na témže místě; co však se týče těch, které se obracejí²⁶ a konají takové bludné cesty, jak bylo vyloženo výše, ty byly stvořeny způsobem tam vylíčeným. Zemí pak, naši živitelku, obalenou kolem osy²⁷ protínající vesmír, učinil strážcem a původcem noci a dne a ona je nejstarší ze všech bohů, co jich bylo v nebeském prostoru stvořeno. O jejich kroužení a vzájemných stycích, o tom, jak se ty kruhy samy do sebe vracejí anebo postupují, dále kteří z oněch bohů ocitají se při setkání vedle sebe a kteří proti sobě, kteří a v kterých lhůtách přicházejí vespolek zdánlivě na sebe a nám se skrývají i opět ukazují, sesílající tím strach a znamení věci budoucích pro ty, kteří to neumějí počtem vysvětliti – o tom mluvití bez názoru a obrazů byla by marná práce; než to, co jsme řekli, nám snad stačí a tak končíme výklad o přirozenosti bohů viditelných a stvořených.

Co se pak týče ostatních božských bytostí,²⁸ mluvití o nich a poznati jejich původ jest nad naše síly, avšak jest věřiti těm, kteří o tom vyložili již dříve a kteří byli, jak tvrdili, potomky bohů a dobře tedy snad znali své předky; vždyť není možno, nevěřiti dětem bohů, i když mluví sice bez pravděpodobných a nutných důkazů, ale říkají, že vypovídají o dějích svých rodin, nýbrž jim musíme věřiti, řídíce se platným obyčejem. Takovýto tedy jest podle nich původ těchto bohů, jak nyní

41 vykládáme. Z bohyně země Gé a boha nebes Úrana zrodily se děti Ókeanos a Téthys, z těchto pak Forkys, Kronos, Rhea i ostatní jejich sourozenci, z Krona pak a Rhey Zeus a Héra i všichni jejich bratři a sestry, jak o nich víme z vypravování, dále pak ještě potomci těchto. Když pak vznikli všichni bohové, i ti, kteří viditelně konají svou kruhovitou dráhu, i kteří se zjevují podle své vůle, mluví k nim otec tohoto všehomíra takto:

b „Bohové bohů!²⁹ Díla, jichž já jsem tvůrce a otec, vznikše mnou, jsou nerozborná, pokud bych já nechtěl. Co jest svázáno, všechno lze rozvázati, ale chtějí bořiti to, co jest krásně spojeno a v dobrém stavu, byl by skutek špatný; pročež také vy, poněvadž jste vznikli, nejste sice úplně nesmrtelní ani neporušitelní, přes to však nebudete porušení ani nedojdete údělu smrti, poněvadž má vůle jest vám ještě větším svazem a mocnějším než ony, kterými jste byli svazováni při svém vzniku. Nyní tedy poslyšte, co vám praví má slova. Ještě zbývají trojí bytosti smrtelné nestvořeny;³⁰ nebudou-li však tyto stvořeny, svět bude neúplný, neboť nebude v sobě obsahovati všech druhů živých bytostí; ty však obsahovati musí, c má-li býti zcela úplný. Kdyby však tito tvorové byli učiněni a dostali život ode mne, rovnali by se bohům; aby tedy jednak byli smrtelní a jednak aby celý tento svět byl vskutku celý, obraťte se přirozenou cestou vy k tvoření živých bytostí, napodobující mou činnost při vašem vzniku. A tu jejich část, která má míti stejné jméno s nesmrtelnými, zvána jsouc božská³¹ a která má řídit mezi nimi ty, kteří ochotně v každý čas následují práva a vás, její símě a počátek dám vám já sám; d ostatek pak vy sami tvořte živoucí bytosti a rodte, spojující část smrtelnou s nesmrtelnou, živte je poskytovanou potravou a zanikající zpět k sobě přijímejte.“

Tak pravil a do téhož měsídl, ve kterém byl podle určitého poměru mísil duši všehomíra, nalil zpět zbytky dřívějších

látek a mísil skoro týmž způsobem, ale již ne se stejně takovou čistotou, nýbrž o jeden a dva stupně horší. Veškerou pak směs rozdělil na stejný počet duší s hvězdami³² a přidělil e každé hvězdě po jedné; vsadiv je tam jakoby na vůz, ukázal jim přirozenost všehomíra a ohlásil jim zákony osudu: že první vtělení je stanoveno stejné pro všechny, aby nikdo nebyl od něho zkracován, že však majíce své símě položeno každá do příslušného jí nástroje času, jsou povinny vyrůsti v nejzbožnější z živých bytostí a že při dvojitosti lidské přirozenosti jest přednější ten rod, který se potom bude nazývati 42 muž. Když pak budou působením nutnosti vsazeny do těl a něco bude přibývati, něco zase odcházeti z jejich těla,³³ předně budou nutně vznikat všem stejné počitky z trpných stavů, za druhé pak láska, smíšená z rozkoše a bolesti, mimo to strach a hněv i všechny podobné a protivné stavy; jestliže b to přemohou, budou žítí spravedlivě, budou-li přemoženy, nespravedlivě. A kdo dobře prožije příslušný čas, vrátí se zpět do přibytku své příbuzné hvězdy a bude míti život blažený a s ní společný; pakliže však neobstojí, promění se při 43 druhém narození v přirozenost ženy; neustane-li ještě ani v tom stavu od špatnosti, podle toho, čím se provinoval, promění se podle této vlastnosti pokždě do takové nějaké zvířecí přirozenosti a ve stálých proměnách nebude dříve zbaven svých útrap, až podřídě se dráze totožnosti a stálosti, kterou má v sobě, rozumem přemůže onen velký a později d přirostlý shluk z ohně i vody a vzduchu i země,³⁴ bouřlivý a nerozumný: pak přijde do svého prvního a nejlepšího stavu. Oznamiv jim tato všechna ustanovení, aby mu nemohla býti přičítána vina za potomní hříšnost jednotlivců, zasel jedny na zemi, druhé na měsíc, jiné pak na všechny ostatní nástroje času; po tomto zasetí pak ostatek ponechal novým bohům, aby vytvářeli smrtelná těla i aby dodělajíce, co se ještě nedostávalo lidské duši, a všecko, co k tomu náleží, vládli nad e

smrtným živokem a co možná nejkrásněji a nejlépe jej řídili, aby se nestával sám sobě příčinou zla.

Zařídív pak to všechno, dlel ve svém přirozeném stavu; a když tak dlel, synové pojavše na mysl příkaz otcův plnili jej: vzavše nesmrtelný počátek smrtelného živoka, po příkladu svého tvůrce vypůjčovali si od světa částice ohně i země a vody i vzduchu, s podmínkou, že budou zpět vráceny, pak je brali a spojovali v jeden celek, – ne nezrušitelnými pouty, jimiž byli sami udržováni, nýbrž slučovali je hustými a pro drobnost neviditelnými hřeby – tvoříce tak ze všeho jednotlivá těla, a do těla se stálým přílivem i odlivem vložili kruhovitě pohyby nesmrtelné duše. Ty pak byvše vloženy do velikého proudu, ani nemohly nabýti vlády ani nebyly ovládány, nýbrž násilím byly unášeny a samy unášely, tak že celý živok se pohyboval sem a tam bez řádu a rozumového důvodu, všemi šesterými pohyby;³⁵ postupoval totiž vpřed i vzad a zase napravo i nalevo a dolů i nahoru a vůbec všude všemi šesti směry bloudil. Neboť jakkoli byl velký proud, který svým přílivem i odlivem poskytoval mu potravý, ještě větší bouři působily na jednotlivce účinky vnějších věcí, když například náhodou narazilo něčí tělo zevně na cizí oheň nebo i na pevnou hmotu země a vlhkou tekutinu vod, nebo když bylo postiženo bouří větrů, unášených vzduchem, a když ze všech těchto podnětů vzniklé pohyby nesený tělem, dopadaly na duši: ty všechny pohyby tenkrát byly nazvány a ještě i nyní se nazývají počítky.³⁶ Tak také i hned tehdy působíce nejčetnější a největší pohyby ve spojení s proudem nepřetržitě plynoucím hýbaly a prudce otrásaly drahami duše:³⁷ dráhu totožnosti docela spoutaly, valíce se opačným směrem proti ní, a zadržely její vedení a chod, v dráze pak různosti způsobily takové otrěsy, že dvojnásobné a trojnásobné rozdílly po třech každého druhu, i střední členy a svazy o poměru $1\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{3}$, $1\frac{1}{8}$ – ježto nebyly nadobro zničitelny, kromě od jejich spojitele – obrá-

tily všemi směry. Tím způsobily, pokud jen bylo možno, všechny lomy a poruchy kruhů, takže se tyto sice pohybovaly, udržující stěží vespolečnou soudržnost, ale pohybovaly se bez rozumného řízení, hned dopředu, hned na stranu, opět pak dozadu; bylo to jako když někdo stojí hlavou dolů opřen o zemi a nohy má nahoře o něco opřeny: v tomto stavu tehdy jemu samému i divákům jeví se levým, co druhému pravým, a pravým, co druhému levým. Právě totéž i jiné takové věci s velkou silou se stávají kruhovitým pohybům; a tu kdykoli narazí na některé z vnějších jsoucen buď z druhu totožnosti nebo různosti, tehdy dávají tomu, co jest s něčím totožné, i tomu, co jest od něčeho různé, právě opačná jména, než jest pravda, jsou lživé a nesmyslné a žádné mezi nimi tehdy není vládnoucí a vůdčí dráhy; na které však zvenčí případnou ve svém letu nějaké počítky, takže strhnou s sebou spolu i veškeren obsah duše, ty dráhy tehdy jsouce přemáhány, zdánlivě vítězí. Tak tedy všemi těmito účinky stává se duše, jakmile jest připoutána do smrtelného těla, zprvu bezrozumná, nyní jako na počátku. Když však příliv látek ke vzrůstu a výživě se zmenšuje, kruhovitě dráhy opět nabývají klidu jdou svou cestou a čím dále tím více se ustalují; tehdy již zachovávají své směry, an každý kruh jde podle svého přirozeného tvaru, a nazývají se správnými jmény různé i totožné, tyto dráhy způsobují, že ten, kdo je v sobě chová, stává se rozumným. Jestliže pak ještě při tom pomůže správně pěstované vychovávání, dochází plnosti života a stává se veskrze zdravým, uniknuv největší nemoci; pakli se však zanedbá, projde kulhavě cestu života a přichází zpět do říše Hádovy nedokonalý a nerozumný. To se ovšem stává až někdy později; ale otázky nyní předložené třeba probrati zevrubněji a napřed pojednati o tělech, jak vznikla po jednotlivých částech, a o duši, které příčiny a účely měli bozi při jejím stvoření; podle této osnovy budeme postupovati, snažíce se o největší pravděpodobnost.

Napodobující kulatý tvar všehomíra uzavřeli dvojici božských drah do kulovitěho tělesa, do toho, jež nyní nazýváme hlavou, které jest nejbližší božskému jsoucnu a panuje nade všemi částmi v nás; tomu také odevzdali bohové celé tělo jakoby sbor služebnictva, uváživše, že bude účastno všech budoucích pohybů. Aby pak nemělo potíže, kdyby se valilo po zemi s jejími rozmanitými vyvýšeninami a prohlubinami a muselo je jednak přestupovati, jednak z nich vystupovati, dali mu toto tělo jako vozidlo k pohodlné dopravě; z toho důvodu nabylo tělo délky a narostly mu čtyři údy, schopné natahování a ohýbání, jimiž by se podle záměru božského pohybovalo; mohouc se jimi chápati a o ně se opírat, stalo se způsobilým pohybovati se na všech místech, nesouc nad námi 45 sídlo jsoucnu nejbožštějšího a nejsvětějšího. Takto tedy a z těchto důvodů narostly všem nohy a ruce; pokládajice pak přední stranu za přednější a převládající, ustanovili tento směr za pravidlo naší chůze. Tu bylo třeba, aby měl člověk přední stranu těla odlišenu a nepodobnu zadní. Proto především co se týče samé hlavy umístili tam obličej, připojili k němu b ústrojí pro veškeré předzírání duše a ustanovili, aby tato část byla vládnoucí, část přirozeně přední; z ústrojí pak nejprve vytvořili světlonosné oči a připevnili je tam s takovýmto určením. Z té části ohně, která nedostala síly páliť, nýbrž poskytovati mírného světla, vlastního každému dni, vytvořili pevné těleso. Způsobili totiž, aby oheň, který jest uvnitř nás, příbuzný tomuto a čistý, proudil očima hladce a hustě, a to tím, že zhuštěli jednak celé oči, ale nejvíce jejich střed, takže každý c jiný hrubší oheň jest zcela zadržován a jediné takovýto čistý propuštěn. Kdykoli pak denní světlo se setká s proudem světla zrakového, tehdy naráží podobné na podobné, ztuhne a v přímém směru očí spodobí se v jedno těleso vsude tam, kde světelný proud z nitra se srazí s předmětem vnějším. Na tento celek pak pro jeho jednotnost všechny účinky působí

jednotným dojmem, a proto kdykoli přijde do činného nebo d trpného styku s něčím jiným, přenáší tento popud do všeho těla až po duši a vzbuzuje onen počitek, kterému říkáme vidění.³⁸ Ale když onen sourodý oheň zajde v noc, jest vnitřní oheň od něho odloučen; vycházejce pak do živlu nepodobného, sám se mění a hasne, již nesrůstaje s okolním vzduchem, poněvadž ten nemá ohně. Tu tedy přestává viděti a nadto ještě přivádí spánek; kdykoli totiž se zamhouří víčka, jež bohové vytvořili k ochraně zraku, zahrazují sílu vnitřního e ohně a ta pak rozlučuje a uhlazuje vnitřní pohyby, po jejichž uhlazení pak nastává klid: nastane-li plný klid, připadá na člověka hluboký spánek, zbudou-li však některé větší pohyby, podle toho, jaké jsou tyto zbylé pohyby a na jakých místech, takové a tak četné způsobují sny, vnitřní to obrazy, a po 46 probuzení vnější předměty vzpomínek. Tu pak není již těžko porozuměti, jak se tvoří obrazy v zrcadlech³⁹ i na všech lesklých a hladkých plochách. Ze vzájemného totiž styku ohně vnitřního i vnějšího a z toho, že se na tělese hladkém pokaždé spojí v jeden a mnohonásobně se přetvoří, nutně vznikají b všechny takové odrazy, jako např. když oheň vycházející od obličeje se směšuje s ohněm, vycházejícím od zraku, na předmětu hladkém a lesklém. Pravým pak jeví se levé, poněvadž proti obyčejnému způsobu nárazu stýkají se tu částičky zrakového ohně s částičkami protilehlými. Naopak pravé jeví se pravým a levé levým tehdy, kdykoli zrakové světlo dopadne při takovém spojování na opačnou stranu; to se děje, kdykoli c hladký povrch zrcadel na té i oné straně se vyvyšující odrazí to, co jest napravo, k levé části zrakového ohně a naopak. Když však se toto zrcadlo otočí po délce obličeje, způsobí, že se zdá zcela převrácen; tu totiž odrazí dolní část předmětu k horní části očních paprsků a horní část zase k dolní.

Toto všechno náleží mezi vedlejší činitele, jejichž pomocí bůh užívá, aby uskutečňoval, pokud možno, podobu nejvyšší

- d dokonalosti; ale obecné mínění jest, že to nejsou vedlejší, nýbrž hlavní činitelé všeho,⁴⁰ jež ochlazují a oteplují i srážejí a rozpouštějí a způsobují podobné účinky. Avšak nemají schopnosti míti pro něco důvod a rozum. Jediné jest jsoucné, jemuž náleží míti rozum, totiž duše – toto pak jest neviditelné, oheň však a voda a země a vzduch jsou vesměs látky viditelné – a milovník rozumu i vědění musí hledati především živlů rozumové přírody a teprve na druhé místě všech těch, které vznikají působením jiných činitelů, kteří se sami e pohybují a druhé věci přirozenou nutností uvádějí v pohyb. Podle toho jest činiti i nám; promluvíti o obou druhých příčin zvláště, o těch, které za účasti rozumu jsou tvůrci věcí krásných a dobrých, i o těch, které zbaveny myšlení způsobují pokaždé věc nahodilou beze všeho řádu. Tak bychom byli promluvili o vedlejších činitelích, kterými oči nabyly své nynější síly; avšak o nejprospěšnější jejich činnosti, pro kterou nám je bůh dal, zbývá dále mluvíti. Zrak podle mého 47 soudu jest nám příčinou největšího prospěchu, protože z nynějších výkladů o všehomíru by nebylo mohlo býti proneseno nic, kdybychom nebyli viděli ani hvězd, ani slunce, ani oblohy. Takto však vidíme den a noc, měsíce a kruhové dráhy roků, rovnodennosti i obraty slunce: to jest příčinou čísla a dalo nám pojem času i podnět ke zkoumání přírody; z toho b jsme získali přístup k filosofii, nad niž většího dobra nikdy nepřišlo ani nepřijde smrtelnému pokolení z rukou božích.
- b Tvrdím tedy, že toto jest největší dobrodiní, jež nám oči způsobují; proč bychom tedy velebili všechna ostatní menší, pro něž by zbytečně nařikal člověk nefilosof, slepotou jich zbavený. Než řekněme ještě dále, že bůh nám proto vynalezl a daroval zrak, abychom vidouce dráhy rozumu na nebi, užili jich pro oběhy myšlení v nás, které jsou s oněmi sourodé, – c ač jsou samy plny poruch a ony bez poruchy – a abychom poznajíce to a nabydouce účasti v přirozené přesnosti vědec-

kého myšlení napodobováním cest božích, prostých všeho bloudění, uspořádali bludné cesty ve svém nitru.

Co se pak týče zvuku a sluchu, opět lze říci totéž, že jsou dány od bohů k týmž úkonům a za týmž účelem. Neboť řeč jest zařízena právě k tomu účelu a přispívá k němu velmi velikým dílem, na druhé pak straně je umění, které zvukem působí na náš sluch, a je vám dáno za účelem harmonie. d Harmonie, mající pohyby sourodé s okruhy duše v nás, tomu, kdo rozumem řídí svůj poměr k Músám, neslouží, jak by se nyní zdálo, k bezmyšlenkové zábavě, nýbrž jest dána od Mús za spojení proti neladnému kolotání duše v nás vzniklému, aby byla uspořádána a uvedena do vnitřního souladu; na druhé straně také rytmus byl nám dán k témuž účelu a od týchž e tvůrců za pomocníka, protože vnitřní náš stav bývá někdy u většiny lidí bez náležité míry a nedostává se mu půvabu.

Dosavadní náš výklad týkal se, až na malé výjimky, toho, co bylo stvořeno rozumem; třeba však vedle toho promluvíti o tom, co vzniká nutností.⁴¹ Počátek tohoto světa totiž záležel ve směsi z nutností a z tvůrčí činnosti rozumu; rozum však 48 ovládal nutnost tím, že ji přemlouval vesti většinu ze vznikajícího k nejvyšší dokonalosti: byl tedy na počátku stavěn tento vesmír působením nutnosti, přemáhané tímto způsobem a po této stránce od rozumné přemluvy. Jestliže tedy někdo podle toho chce říci, jak tomu vskutku bylo se vznikem světa, musí připojiti i druh neurčitého činitele, pokud má podle své přirozenosti vliv. Jest tedy třeba, abychom se vrátili, a když b jsme našli u týchž jsoucné druhý příslušný počátek, abychom začali nyní znova od začátku vykládati o tomto činiteli týmž způsobem, jako jsme vykládali o onom. Pohlédme tedy na samu přirozenost ohně i vody a vzduchu i země před vznikem světa i na stav, v jakém předtím byly; až dosud totiž nikdo nevyložil o jejich vzniku, nýbrž mluvíme, jako by každý znal pravou podstatu ohně i každého z těchto živlů, a činí-

me je počátečními prvky všehomíra, podobnými hláskám
 c v řeči;⁴² ač by je člověk jen trochu rozumný nemohl pravdě
 podobně ani zdaleka srovnávat ani se slabikami. Nyní tedy
 budiž náš výklad takovýto: o počátku všeho nebo o počá-
 tcích – nebo jak si to kdo představuje –, o tom nyní nehodláme
 mluvit, pro nic jiného než proto, že jest při nynějším způsobu
 výkladu obtížno objasnit, jak si to sami představujeme. Proto
 nepokládejte za mou povinnost o tom mluvit a já bych nedo-
 vedl sám sebe přesvědčiti, že bych si správně počínal, pouště-
 d je se do tak velikého úkolu; ale zachovávaje své stanovisko,
 vyslovené na začátku, o významu řeči pravdě podobných,
 pokusím se promluvit ne s menší, nýbrž s větší pravděpo-
 dobností než kdo jiný o jednotlivostech i celku hned od samé-
 ho začátku. Vzávejme i nyní na počátku svého výkladu boha,
 aby nás šťastně vyvedl z neschůdného a nezvyklého vypravo-
 e vání k mínění pravdě podobnému, a znova počneme mluvit.
 (Nový výklad o světě budiž založen na rozsáhlejším třídění
 než dřívější; tehdy totiž jsme při něm rozeznávali dva činite-
 le, nyní však jest nám ukázati na jiný, třetí druh. Ti dva
 činitelé totiž dostačili při předešlém výkladu, jeden byv učí-
 něn základem jako vzor, chápaný rozumem a neměnitelný,
 49 druhý pak jako napodobenina onoho vzoru, mající vznik a ví-
 ditelný. Třetího druhu však jsme tehdy nerozlišili, domníva-
 jíce se, že ty dva dostačí; nyní však sama souvislost výkladu,
 jak se podobá, nás nutí, abychom se snažili slovy objasnit
 onen nesnadný a nejasný druh. Jak tedy jest si představovati
 jeho význam a přirozenou povahu? Nejlépe takto: že jest to
 schrána všeho, co vzniklo, jakoby chůva.⁴³ To jest sice prav-
 da, ale jest třeba zřetelněji o tom promluvit, co však jest
 b nesnadno mimo jiné zejména z toho důvodu, že jest nutno
 proto napřed vyložit o ohni a ostatních živlech; jest věru
 nesnadno promluvit o jednotlivém z těchto živlů zvlášť, jaké
 věci sluší vskutku spíše jméno vody než ohně a podobně, jaké

věci sluší to a ono jméno spíše než všemu ostatnímu v celku
 i jednotlivě, promluvit tak, aby řeč byla přesvědčující a pev-
 ná. Nuže, co bychom o těchto obtížných věcech pravděpo-
 dobného pověděli a jak i kterou cestou? Předně, co jsme nyní
 pojmenovali vodou, vidíme, že na pohled tuhouc, stává se
 kameny a zemí, kdežto tatáž látka rozředěním a rozpuštěním
 c mění se v páru a vzduch, rozpálený pak vzduch v oheň, a zase
 naopak, že oheň zhuštěn a shažen přechází opět v podobu
 vzduchu, a vzduch, srázeje se a houstna, mění se zase v mrak
 a mlhu, z těchto pak, když ještě více zhoustnou, řine se voda,
 z vody pak zase vzniká země a kameny: že tedy tyto látky
 takto v kruhu přecházejí jedna v druhou. Když tedy jednotlivé
 d tyto živly nikdy se nejeví stálé, jak by mohl někdo bez
 ostychu pevně rozlišovati, že ta a ta věc jest kterýkoli určitý
 z nich a ne jiný? To není možno, nýbrž daleko nejjistější
 způsob výkladu o těchto věcech jest tento: co vidíme pokaždé
 v jiné podobě, jako například oheň, nikdy o tom neříkati: toto
 jest oheň, nýbrž pokaždé: takováto věc jest oheň, ani nenazy-
 vati to a to vodou, nýbrž vždy jen takové; stejně tak nemlu-
 vme nikdy o ničem jiném, jako by mělo nějakou stálost, o žád-
 ném ze všech předmětů, o nichž užíváme slov „tohle“
 a „toto“, když na ně ukazujeme a myslíme, že něco objasňu-
 jeme; neboť nám unikají a nevydrží označení „tohle“ a „toto“
 a „tomuhle“ a žádného jiného rčení, které je ukazuje jako
 e trvalé. Ale takto nelze mluvit o jednotlivých předmětech,
 nýbrž jest tak nazývati jak při jednotlivé věci, tak při všech
 společně to, co jest stále takové a sobě podobné, přecházejíc
 kolem dokola; tak například oheň jest nazývati to, co jest ve
 všem určitých vlastností, a podobně všechno, cokoli má
 vznik; na druhé straně, v čem pokaždé jednotlivé z těchto
 jevů vznikají a opět odtamtud mizejí, jedině o onom jest uží-
 vati slova „toto“ a „tohle“, kdežto co má nějakou vlastnost,
 např. teplé nebo bílé, nebo jakékoli opačné, a všechno, co
 50

s tím souvisí, nelze tím způsobem nazývat. Pokusme se ještě zřejměji to vyložit. Dejme tomu, že by někdo vytvořil ze zlata všechny tvary a bez ustání by přetvořoval jednotlivé z nich ve všechny ostatní; tu kdyby někdo ukazoval na jeden z nich a otázel se, co že to jest, byla by nejpravdivější a nejjistější odpověď, že zlato, ale že to jest trojhran a jiné tvary, které tu vznikaly, by se nemohlo vůbec mluvit, protože sotva vznikají, hned se mění; ale kdyby chtěl o některém s jistotou přijmouti určení „takový“, tím by se bylo spokojit. Právě tak tomu jest i s tím činitelem v přírodě, který v sobě obsahuje všechna tělesa. Týmž jménem jest jej vždy nazývat, neboť vůbec nikdy nemění svých vlastností – vždyť stále všechno do sebe přijímá a vůbec nikdy nepřijme žádného tvaru, podobného něčemu z toho, co do něho vchází; jest to svou podstatou tvárná hmota pro všechno připravená, nabývající pohybu i podoby od toho, co do ní vchází, i jeví se tím pokaždé jinak – to pak, co pokaždé vchází a vychází, jsou napodobeniny jsouceny, utvářené podle nich jakýmsi nevypověditelným a podivným způsobem, ježž budeme sledovati později.

Nyní tedy jest rozeznávati tři druhy, to, co vzniká, to, v čem vzniká, a to, co jest vznikajícím vzorem. Podle toho sluší přirovnati přijímající druh matce, vzor otci, a co mezi těmito vzniká, dítěti, i uznati, že má-li se obraz jevíti pohledu s nejrozmanitějšími proměnami, nemohlo by býti to, na čem se obraz usazuje, jinak dobře připraveno, než že jest prosto všech oněch tvarů, které má odkud přijímat. Neboť kdyby bylo podobno něčemu z toho, co do něho vchází, špatně by vypodobňovalo přijímané tvary opačné, anebo dokonce zcela jiné povahy, kdykoli by přišly, neboť by projevovalo vedle nich svůj vlastní vzhled. Proto musí býti mimo všechny podoby to, co má v sobě chovati tvary všechny, právě jako při výrobě umělých voňavek nejprve co nejdůkladněji zbavují zápachu ony tekutiny, které mají přijmouti vůně; také ti, kteří

se snaží hnětením dodati některým měkkým látkám určitých tvarů, nenechávají na nich vůbec žádného patrného tvaru, nýbrž jej napřed zarovávají a činí látku co nejhladší. Právě tak má býti mimo všechny tvary to, co jest určeno, aby často a náležitě přijímalo obrazy všech věčných jsouceny v každém díle svého rozsahu. Proto neřekneme, že matkou a schránou viditelného a vůbec smysly vnímaného světa jest země nebo vzduch nebo oheň nebo voda, ani to, co vzniklo z těchto živlů, ani z čeho tyto živly vznikly; ale neodchýlíme se od pravdy, řkouce, že jest to jakási věc neviditelná a beztvará, všechno přijímající, která však jakýmsi těžko vysvětlitelným způsobem náleží do světa rozumového a kterou lze velmi nesnadno pochopiti. Pokud pak jest možno na základě dosavadního výkladu proniknouti k její podstatě, řeklo by se nejspíše takto: ohněm se druhdy jeví její část rozpálená, zvlhlá však vodou, zemí pak a vzduchem, pokud přijímá podoby těchto živlů.

Při zevrubnějším určení jest však přihlížeti k této stránce: zdalipak jest něco oheň samo o sobě – a podobně všechny jednotlivé věci, o kterýchkoli tak kdy mluvíme, zdali jsou takto samy o sobě – či jediné tomu, co také vidíme a cokoli jiného tělem vnímáme, náleží takováto pravá skutečnost a vedle toho není naprosto nic jiného, tak že neprávem říkáme, že jest jakýsi rozumem chápatelný vid každého jsoucna, kdežto tedy to není nic než pouhý pomysl? Nebylo by vhodné nechati tuto otázku neprozkoumanu a neposouzenu a beze všeho určitě tvrditi, že tomu tak jest, kdežto na druhé straně zase nelze přivázati k dlouhému výkladu jiné dlouhé odbočky; kdyby tedy bylo možno, stručnými slovy vymeziti tento důležitý výměr, bylo by to nejpříhodnější. Nuže, já vyslovuji toto mínění. Jestliže rozum a správná představa jsou dva různé druhy, jistě jsou také tato jsoucna sama o sobě, kterých nevnímáme čitím, nýbrž toliko rozumem; pakliže se však, jak

se některým zdá, správná představa nic neliší od rozumu, jest pokládati za zcela jisté všechno, cokoli vnímáme tělem. Jisté to jsou dva druhy, protože vznikají odloučeně a není mezi nimi podobnosti. Jedno zajisté v nás vzniká učením, druhé však přemlouváním; jedno jest vždy provázeno pravdivým důvodem, druhé jest bez důvodu; jedno jest k přemlouvání nehybné, druhé však lze přemlouváním změnit; jedno jest přisouditi každému muži, rozumu však jsou účastni bohové, ale lidské pokolení jen z malé části. Když tomu tak jest, třeba uznati, že jedno jest to, co trvá v neměnném stavu, bez vzniku a bez zkázy, co ani do sebe nepřijímá odjinud něčeho jiného, ani samo nikam nevchází do jiného, neviditelné a též jinak smyslům nepřístupné, to, co tedy náleží do oboru rozumového zkoumání; druhé pak má s oním společné jméno i podobu, jest smysly vnímatelné, vzniklo, jest v ustavičném pohybu, na jednom místě vzniká a hned zase odtamtud mizí, chápáno jest představou na základě počítku; na třetím pak místě jest vždy všeliký prostor, to, co zkázy do sebe nepřijímá a místa poskytuje všemu, cokoli má vznik, samo pak jest chápáno bez účasti smyslů jakýmsi nepravým usuzováním a málo dochází víry; vidíme to jen jako ve snu a říkáme, že všechno, co jest, musí býti někde, na některém místě, a zaujímati nějaký prostor, a co není nikde, ani na zemi ani na nebi, že není nič; Pro tuto ospalost nejsme schopni probuditi se a přesně rozlišovati těchto všech myšlenek i jiných jim příbuzných myšlenek o světě bez spánku a skutečném, ani podle pravdy pověděti, že obraz – poněvadž mu nenáleží ani sama jeho podoba, nýbrž nosí s sebou pokaždé zjev něčeho druhého – musí proto vznikat na něčem druhém a jen tak se jaksi zachycovati jsoucnosti, nebo vůbec nebýti nic; kdežto to, co vskutku jest, má na své straně přesnou a pravdivou větu, že pokud jest jedno to a druhé ono, nikdy se neoctne jedno ve druhém⁴⁵ a nestanou se tak jedním a týmž a zároveň dvěma.

Hlavní tedy myšlenka soudu, který jsem si vytvořil, jest ta, že jest skutečné jsoucno a prostor a vznikání, tři různé druhy, dříve než vznikl svět. Chůva všeho stvoření vodnatějším a ohnivějším a přijímajícím tvary země a vzduchu i zakoušejícím účinky všeho jiného, co se k tomu druží, jeví se v rozmanitých podobách, ale poněvadž síly, jež ji naplňují, nejsou ani podobné ani rovnovážné, není žádná její část v rovnováze, nýbrž nepravdělně se všude naklání, jednak jest od oněch živlů otřásána, jednak zase sama jimi otřásá svými pohyby, ty pak jsouce pohybovány se rozdělují a každý letí jinam, jako když obilí jest roztrásáno a rozhazováno vějíčkami a jinými čistícími nástroji, přičemž hutné a těžké padá a usazuje se na jedné straně, řídké a lehké na druhé. Právě tak i tu ony čtyři živly jsou roztrásány od své nádrže, jež se sama pohybuje jako nástroj, způsobující otřásání; při tom, co si jest navzájem nejvíce nepodobno, přichází nejdále od sebe, nejpodobnější však co nejvíce jest nakupeno na totéž místo: proto i každý z těchto živlů zaujímal jiné místo, dříve než z nich uspořádáním vznikl vesmír. Předtím tedy všechno toto bylo bez rozumného řádu a míry; když však bůh se jal pořádati vesmír, tu nejprve určitě odlišil tvary a číslы oheň, vodu, zemi a vzduch, které předtím měly sice jakési stopy své vlastní podstaty, ale celkem přece byly v takovém stavu, v jakém jest přirozeně všechno, kdykoli jest od něčeho vzdálen bůh. To pak, že bůh je vytvářel pokud možno nejkrásněji a nejlépe, kdežto dříve takové nebyly, budiž nám jednou pro vždy při všem podkladem; nyní však chci se pokusiti objasniti vám nezvyklým způsobem uspořádání těch jednotlivých živlů i vznik,⁴⁶ ale poněvadž máte svým vzděláním pochopení pro vědecký postup, jímž jest při výkladu se bráti, budete moci mě sledovati.

Především tedy jest snad každému jasno, že oheň i země i voda i vzduch jsou tělesa; každý pak druh tělesa má též

výšku. A výška zase předpokládá povrch z plošného prvku; rovinná pak plocha skládá se z trojúhelníků. Všechny trojúhelníky jsou odvozeny ze dvou trojúhelníků,⁴⁷ z nichž každý má jeden úhel pravý, druhé dva ostré, ale jeden z nich má na obou stranách přepony po stejné části úhlu pravého, rozděleného rovnými rameny, druhý však nestejně části, rozdělené nerovnými rameny. Tedy tento předpokládáme počátek ohně i ostatních těles, podle úsudku pravděpodobného pro jevy nutnosti; ale ještě další počátky těchto počátků⁴⁸ zná jedině bůh a z mužů jen ten, kdokoli jest jemu milý. Třeba pak pověděti, jaké vlastnosti by měla čtyři nejkrásnější tělesa, nepodobná si navzájem, ale schopná vznikati jedna z rozkladu druhých; dojdeme-li totiž k tomu, našli jsme pravdu o vzniku země i ohně i těch látek, které jsou jejich středními úměrnami. V tom zajisté nikomu nepřisvědčíme, že by kde byla krásnější viditelná tělesa nad tato, každé ve svém jednom druhu. O to tedy jest se snažiti, nalézti soulad mezi oněmi čtyřmi druhy těles vynikajících krásou, abychom mohli říci, že jsme jejich podstatu dostatečně pochopili.

54 Tedy z oněch dvou trojúhelníků rovnoramenný má toliko jednu podobu, ale trojúhelník o jednom rameni delším nesčíslně; proto jest zase z onoho nekonečného množství vybrati nejkrásnější, máme-li začíti náležitým způsobem. Nuže, jest-liže někdo dovede vybrati a ukázati krásnější a vhodnější podobu k sestavení těchto živlů, než ukážeme my, má nad námi vrch, ale nikoli jako nepřítel, nýbrž jako přítel; my pokládáme za nejkrásnější ze všech ostatních trojúhelníků jeden – opominuvše ostatní – ten, jehož zdvojením se skládá trojúhelník rovnostranný. Proč, o tom by bylo třeba více mluvit; ale na toho, kdo to dokáže a nalezne, že tomu tak jest, čeká přátelská odměna. Vybrali jsme tedy dva trojúhelníky, z nichž jest vytvořeno tělo ohně i těla ostatních živlů, rovnoramenný a ten, v němž čtverec delší odvěsny jest třikrát větší než čtverec

kratší odvěsny. A co bylo dříve nejasně pověděno, jest nyní lépe rozlišiti. Jevilo se nám, že všechny ony čtyři živly vznikají navzájem jeden ze druhého; ale to jest nesprávné zdání; vznikají totiž z trojúhelníků, o nichž jsme nahoře mluvili, čtyři živly, tři z jednoho, který má strany nerovné, čtvrtý pak sám jediný upraven z trojúhelníka rovnoramenného. Tedy není možno, aby všechny čtyři se rozkládaly jedny ve druhé a z četných malých aby vznikalo několik málo velikých a naopak, nýbrž to lze jen u oněch tří; poněvadž totiž se skládají všechny z jednoho prvku, po rozkladu větších tvarů složí se z týchž částic mnoho malých tvarů, přijímajících příslušné podoby, a naopak kdykoli zase mnoho malých se rozptýlí v trojúhelníky, sjednocení jedné látky vytvořilo by jediný veliký jiný druh.

Tolik budiž řečeno o jejich vzájemném vznikání; následuje promluvit o tom, jaký je každý jednotlivý z těch druhů a ze střetnutí kterých čísel vznikl. Začneme od prvního druhu a nejjednodušeji složeného, jehož prvkem jest trojúhelník, mající přeponu dvakrát delší kratší odvěsny; když se dva takové položí přeponou k sobě a to se ztrojnásobí tak, že přepony a krátké odvěsny směřují k témuž bodu jako ke středu, vznikne z těchto šesti trojúhelníků jeden trojúhelník rovnostranný.⁴⁹ Když se pak složí čtyři rovnostranné trojúhelníky tak, aby k sobě přišly vždy tři rovinné úhly, tvoří tyto jeden roh, který v pořadí následuje za nejtupějším z úhlů rovinných; když vzniknou takové čtyři, jest složen první tvar prostorový, jenž rozděluje celou opsanou kouli⁵⁰ na rovné a podobné části. Druhý tvar jest z týchž trojúhelníků, složených v osm trojúhelníků rovnostranných, tvořících jeden roh ze čtyř úhlů rovinných; takových tu vzniká šest a takto jest vytvořeno zase druhé těleso. Třetí se skládá ze sloučených dvakrát šedesáti oněch prvků, má dvanáct rohů, z nichž každý jest objímán od pěti rovinných trojúhelníků rovnostranných,

a dvacet stěn z rovnostranných trojúhelníků. A jeden z prvků byl se svou úlohou hotov, když byl toto vytvořil, ale trojúhelník rovnoramenný dal vznik podstatě čtvrtého, jsa po čtyřech skládán tak, aby pravé úhly se spojovaly uprostřed, čímž vytvořil jeden rovnostranný čtyřúhelník; složením šesti takových vzniklo osm rohů, z nichž každý se skládá ze tří pravých úhlů rovinných; tvar tělesa takto složeného jest krychle, mající za stěny šest rovinných čtyřúhelníků rovnostranných. Poněvadž byl ještě jeden, pátý, pravidelný mnohostěn, užil ho bůh, propracovávaje nákrēs všehomíra.

Kdyby tu někdo všechno to řádně uvažuje byl na rozpácích, zdali jest mluvit o nekonečném počtu světů či konečném, uznal by, že neobmezené množství může se zdát i jěm někomu, či vědomosti o těchto věcech jsou velmi obmezené; avšak zdali sluší říkati, že byl stvořen doopravdy jen jeden či pět, tato otázka by jej přirozeně přivedla do větších rozpaků. Náš výklad ukazuje, že bůh stvořil pravděpodobně jeden svět, ale někdo jiný, přihlédna snad k jiným věcem, bude mít jiné mínění. Nechme však toho a rozdělme tvary, které nyní v našem výkladu vznikly, mezi oheň a zemi a vodu a vzduch.

Zemi pak dejme tvar krychle; neboť země jest ze všech čtyř živlů nejméně pohyblivá a z hmot nejtvrnější: takové pak musí býti nejspíše to, co má nejstálejší plochy. Přirozeně pak jest plocha trojúhelníků na počátku předpokládaných, rovnoramenných, pevnější, než trojúhelníků nerovnoramenných, a z plošných obrazců složených z těch obojích trojúhelníků, rovnostranný čtyřúhelník rovinný nutně stojí – jak co do částí, tak i v celku – stáleji než rovnostranný trojúhelník. Proto přidělujice tento tvar zemi, zachováváme pravděpodobnost; naopak zase vodě dejme nejméně pohyblivý z ostatních tvarů, nejpohyblivější pak ohni a střední vzduchu; a nejmenší tělo ohni, největší zase vodě a střední vzduchu; a zase nejostřejší ohni, druhé pak vzduchu, třetí vodě. Ze všech těchto

živlů ten, který má nejméně ploch, jest jistě nejpohyblivější, ze všech nejbřitější a vůbec nejostřejší, dále pak nejlehčí, poněvadž jest složen z nejmenšího počtu týchž částí; druhý živel co do týchž vlastností jest na druhém místě, třetí pak na třetím. Bylo by tedy podle správného soudu i podle pravděpodobnosti těleso tvaru jehlance prvek a zárodek ohně; tvar co do vzniku po tomto druhý řekněme, že náleží vzduchu, třetí pak vodě. Všechna tato tělíska jest si mysliti malá, že jednotlivé částěčky každého živlu pro jejich nepatrnost nevidíme, ale když se jich skupí mnoho, vidíme jejich shluky; a co se týče jejich poměrů a množství i pohybů a ostatních vlastností, jest souditi, že bůh, pokud jen přirozená podstata nutností dobrovolně a přemluvena to dovoľovala, potud je přesně vytvořil a tím uvedl tyto živly v promyšlený soulad.

Podle všeho, co jsme výše řekli, mělo by se to s živly pravděpodobně nejspíše takto:⁵¹ země, setká-li se s ohněm, bývá rozloučena jeho ostrostí a jest unášena – ať by už byla rozpuštěna v samém ohni nebo ve hmotě vzduchu nebo vody – až by její částice někde se setkajice, opět se vespolek spojily a staly se zemí; neboť do jiného tvaru by nikdy nemohly přejíti. Voda však, rozdělena ohněm anebo i vzduchem, může složením dáti vznik jednomu tělísku ohně a dvěma vzduchu; co se pak týče rozkladu vzduchu, z jedné rozloučené částice vznikla by dvě tělíska ohně. A naopak, kdykoli oheň, obsažený ve vzduchu, ve vodě nebo někde v zemi, a to malým množstvím v jejich velkém množství, unášen jsa jejich pohybem, bojuje a jsa přemožen se rozkládá, dvě těla ohně seskupují se v jeden tvar vzduchu; a když jest přemožen vzduch a rozkouskován, z dvou celých dílů a polovice bude jeden celistvý tvar vody. Uvažme totiž o tom zase ještě takto: kdykoli oheň zachvátí některý z ostatních živlů a rozřízne jej ostrostí svých rohů a hran, onen živel přestává býti řezán, jakmile se složí v přirozenou podstatu ohně – neboť každý

jednotlivý druh jsoucna sobě podobný a se sebou totožný nemůže v totožném a podobném způsobu nějaké změny, ani se s ním nemůže nic státi působením něčeho takového – pokud však naráží na něco jiného a sám jsa slabší bojuje s ním silnějším, nepřestává býti rozlučován. Na druhé straně zase kdykoli malé množství menších tělísek, objímáno četnými většími, jest tříštěno a hasne, přestává hasnouti, chce-li se složit v podobu prvku vítězného, a stává se z ohně vzduchem, ze vzduchu vodou; pakli však vchází v zápas s rovnými silami a některý z ostatních prvků se s ním v boji sráží, rozlučování neustává, dříve než buď jedno nebo druhé úplně jsouc zatlačeno a rozloučeno unikne k prvku příbuznému, anebo jsouc přemoženo, spojí se v jedno jsoucno podobné vítězi a zůstane trvale s ním. Podle těchto stavů mění všechno také svá místa; neboť hromady každého jednotlivého druhu⁵² jsou působením pohybu přijímatelčina rozloženy porůznu na vlastní místo, a tu ony živly, které kdy ztrácejí podobnost se sebou samými a připodobňují se jiným, jsou jejím otřásáním zanášeny na místo oněch, ke kterým se připodobní.

Všechny nesmíšené a prvotní látky vznikly tedy z takovýchto příčin; že však v jejich rodech se utvořily zvláštní druhy, toho příčinu jest viděti ve složení jednoho i druhého prvku; neboť nevytvořil se na počátku jen jeden trojúhelník o jedné velikosti, nýbrž menší a větší, počtem tolikeré, kolik jest druhů v oněch živlech. Proto tedy v jejich míšení, jednak samých mezi sebou, jednak vespolek s jinými, jest nekonečná rozmanitost; tuto třeba pozorovati, chceme-li pravděpodobně vykládati o přírodě.

Tu pak, jestliže někdo nebude míti stejné s námi mínění o tom, jakým způsobem a za jakých okolností vzniká pohyb a klid, byla by to veliká překážka pro další úvahu. O tom jsme již částečně pověděli a dodáváme k tomu ještě to, že v stejnotvárnosti nikdy není snahy po pohybu. Neboť jest těžko, ba

spíše nemožno, aby předmět pohybu, který se má provést, byl bez činitele pohybu anebo činitel pohybu bez předmětu; není-li zde těchto věcí, není pohybu, aby však ty byly kdy stejnotvárné, není možno. Tak tedy klid předpokládáme vždy v stejnotvárnosti, pohyb však kladme do různotvárnosti; příčina pak různotvárné podstaty jest nerovnost. Vznik nerovnosti jsme vyložili; ale neřekli jsme, čím to, že jednotlivé látky rozděleny podle rodů neustávají ve vzájemném pohybování a unášení. To tedy povíme zase takto: obvod všehomíra, když byl obsáhl všechny čtyři druhy látek, jsa kulatý a maje přirozenou snahu býti sám v sobě uzavřen, svírá všechno a nepřipouští, aby zbývalo nějaké prázdné místo.⁵³ Proto tedy oheň nejvíce vším proniká, vzduch pak na druhém místě, poněvadž je na druhém místě co do jemnosti, a podobně i ostatní; co totiž vzniklo z největších částic, nechává ve svém složení největší prázdnotu, kdežto nejmenší částice nejnepatrnější. Postup zhušťování pak stlačuje malé částice do mezer mezi velikými. Když jsou malé kladeny vedle velikých, menší rozlučují větší jedny od druhých a větší zase tlakem slučují ony a tak jsou přenášeny všechny sem a tam na svá vlastní místa; neboť každá jednotlivá částice mění svou velikost, mění i svou místní polohu. Takto tedy a tímto způsobem způsobuje trvalé vznikání různotvárnosti ustavičný pohyb živlů, který jest a věčně bude.

Dále pak jest třeba míti na mysli, že jest mnoho druhů ohně, jako plamen a to, co z plamene vychází, co nepálí, ale poskytuje očím světla, a co po uhasnutí plamene zbývá v rozžhavených tělesech; právě tak jsou různé druhy vzduchu, jeden nejčistší, nazývaný aithér, na druhé straně nejšpinavější, mlha a tma, i jiné beze jména, vzniklé nerovností prvotních trojúhelníků. Druhy vody jsou především dva,⁵⁴ jeden přirozeně tekutý, druhý zkapalnělý. Tu pak tekutý druh tím, že obsahuje výhradně malé prvky vody a nerovné, snadno se

pohybuje jak sám sebou, tak i působením jiného činitele pro svou různotvárnost a pro způsob své podoby; druh složených z velikých a stejnotvárných částic jest stálejší než onen, těžký a tuhý pro svou stejnotvárnost, ale působením vcházejícího ohně a rozlučujícího jej ztrácí svou stejnotvárnost a ztrativ ji, jest více účasten pohybu, stane se pohyblivým a tlačěn jsa od okolního vzduchu i rozšiřován po zemi, přichází do stavů, z nichž jeden, rozrušení soudržných částic, dostal jméno „táti“ a „taviti“, druhý, rozšiřování po zemi, „téci“. Naopak zase, kdykoli z něho oheň uniká, tlačí, poněvadž nevychází do prázdna, na okolní vzduch a ten stlačuje ještě pohyblivou kapalnou látku do míst ohně a zhušťuje ji; tu pak jsou stlačována a nabývají znova své stejnotvárnosti, poněvadž oheň, tvůrce různotvárnosti, odchází, vrací se do svého bývalého stavu. Odchod ohně byl nazván stydnutí, vnitřní pak sblížení po odchodu ohně ztuhlým stavem. Z těchto pak všech látek, jež jsme nazvali zkapalněnými, nejvíce zhoustla látka, vznikající z nejjemnějších a nejjednotnějších částic, jediná svého druhu, opatřená lesklou a žlutou barvou, nejvzácnější poklad, zlato, jež ztuhlo jsouc procezeno skalou; květ zlata, látka pro svou hustotu velmi tvrdá a začernalá, byl nazván adamas.⁵⁵ Blízka částicím zlata jest látka, mající však více podob než jednu, která na jedné straně jest hustší než zlato a obsahující malý a jemný díl země jest proto tvrdší, ale na druhé straně jest lehčí, poněvadž má uvnitř veliké mezery; jest to ruda, složená z jednoho druhu čisté a ztuhlé kapaliny; co jest k ní přimíšeno ze země, stává se, kdykoli obě látky, stárnouce opět se od sebe odlučují, samo o sobě viditelným a jmenuje se rez. O ostatních takových věcech není již nesnadno vyložití, drželi se kdo pravděpodobnosti;⁵⁶ a jestliže časem pro osvěžení odložíte bádání o věcném jsoucnu zabýváme se zkoumáním pravděpodobných výkladů o přírodě, a tak si opatřujeme zábavu, které nemusíme nikdy litovati, slušně a rozumně by-

chom se bavili ve svém životě. Nuže, povolíce i nyní této zábavě, probírejme v následujícím výkladu další pravděpodobné myšlenky o týchž věcech, a to tímto způsobem.

Voda, pokud jest smíšena s ohněm, jest řídká a kapalná (majíc pro svůj pohyb a pro tu cestu, jíž se valí po zemi, název kapalná)⁵⁷ a na druhé straně jest měkká, protože její plochy, jsouc méně stálé než plochy země, jsou povolné; kdykoli však zbavena ohně i vzduchu jest osamocena, stává se sice stejnotvárnější, ale bývá stlačena sama do sebe od živlů unikajících, a když takto ztuhne, nazývá se to, co se nejvíce dostalo do tohoto stavu, nad zemí kroupy, na zemi led, co pak méně a jest ještě polotuhé, nad zemí sníh, a co vzniklo z rosy a ztuhlo na zemi, jinovatka. Druhy kapalin jsou z největší části smíšeny vespolek – všskeren rod těch, které jsou procezeny rostlinami, má jméno šťáva –, různým pak smíšením stavše se navzájem nepodobny, tvoří na jedné straně četné druhy bezejmenné, ale čtyři jich druhy, obsahující oheň a nejznámější, dostaly zvláštní jména: šťáva, zahřívající duši spolu s tělem, jmenuje se víno, hladká pak, rozlučující oheň zraku⁵⁸ a proto světlá na pohled, lesklá a blyštící se, jest druh olejný, pryskyřice, šťáva ricinová, olej sám i všechno ostatní týchž vlastností; ten druh, jehož rozpínací síla uvádí v přirozený stav i stažené ústrojí ústní a který touto vlastností poskytuje počitek sladkosti, dostal nejobecnější jméno med; druh pak pěnovitý, pálením rozlučující maso, vyloučený ze všech šťáv, byl nazván *opos*.⁵⁹

Co se týče druhů země, ten, který jest procezen vodou, stává se tímto způsobem kamenitou látkou. Kdykoli se přimíšena voda v této směsi rozdrolí, přemění se v podobu vzduchu; vzduch takto vzniklý vystupuje na své vlastní místo. Ale prázdného nad nimi nebylo nic, tedy narazí na sousední vzduch. Ten pak jsa těžký, zatlačen a nakupen kolem hmoty země, prudce ji tísni a vtlačuje na místa, odkud vychází nový

vzduch; ze země, stlačené takto od vzduchu, že jí voda nemůže rozpustit, vzniká kámen, a to krásnější, je-li průsvitný, máje částice stejné a stejnotvárné, nevzhlednější, je-li opačný. Jestliže však jest zemi rychlostí ohně všechna vlhkost násilně odňata a nastane složení křehčí než kámen, vzniká druh, jemuž jsme dali jméno pálená hlína; druhdy zase vlhkost sice zůstane, ale země jest rozmělněna ohněm, a tu po vychladnutí vzniká kámen, mající černou barvu.⁶⁰ Jiné jsou dva druhy, vznikající podobně z takové směsi ztrátou mnoha vody, ale složené z jemnějších částic země a slané, polotuhé a opět ve vodě rozpustné: na jedné straně draslo, čistící prostředek proti oleji a prachu, na druhé straně pak látka velmi vhodná jako přísada směsí, dotýkajících se smyslu chuti, „bohumilá“ látka soli.⁶¹

Co se pak týče složenin země a vody,⁶² které nejsou rozpustny vodou, nýbrž ohněm, má toto jejich spojení takovouto příčinu: hmoty země nerozpouštějí ani oheň ani vzduch; neboť jsouce drobnější než mezery mezi jejími částicemi, procházejí nenásilně zcela volným prostorem a nechávajíc ji neporušenu způsobují, že se nerozpouští; ale částice vody, poněvadž jsou větší, činí si průchod násilím a rušíc ji rozpouštějí. Takto jedině voda rozpouští zemi, pokud není násilně stěsnána, ale stěsnanou nic než oheň, protože pro nic než pro oheň tu nezbyvá vchodu. Také vodu, zhuštěnou nejsilnějším tlakem, rozpouští jedině oheň, při slabším pak tlaku oboje, oheň i vzduch; tento působě v mezerách mezi částicemi, onen však i na rozklad trojúhelníků. Vzduchu pak násilně stlačeného nic nerozlučuje jinak než v prvky, nestlačený pak rozpouští toliko oheň. Tedy u těl smíšených ze země a vody, pokud voda zaujímá prázdné prostory mezi částicemi země, násilně stlačenými, částice vody přicházející zvenčí nemajíce vchodu obtékají kolem celé hmoty a nechávají ji nerozpuštěnu, kdežto prvky ohně vcházejíce do mezer mezi částicemi

vody, činí totéž, co voda se zemí, a ony jedině mohou býti příčinou, že roztavená smíšenina teče. To se stává jednak s látkami, které obsahují méně vody než země, například všechny látky sklovité i všechny takzvané tavitelné druhy kamenů, na druhé straně pak s těmi, které mají více vody, jako jsou všechny pevné látky voskovité a látky vydávající vonný dým.

To tedy jsou asi látky, jak vznikají jedny z druhých z různých tvarů i složení a změn; nyní se pak pokusme objasnit, z jakých příčin vznikají účinky, kterými působí. Především tedy jest jisto, že věci, o kterých jsme mluvili, mohou býti čitím vnímány, ale o vzniku lidského těla a o tom, co s tělem souvisí, ani o smrtelné části duše, jsme dosud nepojednali. Tu pak jest jisto, že není možno ani o těchto věcech dostatečně vyložití odděleně od oněch účinků, pokud je lze vnímati, ani o oněch bez těchto; ale současně o nich mluvití jest skoro nemožno. Tedy předpokládejme zprvu jedno z obojího jako známé a k předpokládanému se později zase vrátíme. Aby pak bylo pojednáváno o účincích jednotlivých látek v náležitém pořádku, mějme napřed za to, že jest dán stav těla a duše. Nejprve tedy vizme a uvažme, proč jmenujeme oheň teplým, a to tak, že budeme pozorovati, jaké dělení a štípení jím nastává v našem těle. Že totiž je účinek ohně jaksi ostrý, cítíme snad všichni; jen považme štíhlost jeho trojúhelníků, ostrost jejich úhlů, drobnost jeho částic i rychlost pohybu, čím vším se stává prudkým a břitkým a ostře rozřezává, cokoli se mu kdy naskytne, a vzpomeňme si na vznik jeho tvaru, že právě tato a ne jiná látka rozdělujíc a na drobnu krájejíc části našeho těla přirozeně působí pocit, který nyní jmenujeme teplo.⁶³ Opak toho jest sice jasný, ale přece nebudiž pominut bez výkladu. Vcházejí-li hrubší druhy vlhkostí, obklopujících tělo, dovnitř, vytiskují částice drobnější, ale nemohouce vniknouti na jejich místa, stlačují vlhkost v nás a činíce ji z různých

notvárné a pohyblivé stejnotvárnosti a sjednocením nehybnou, způsobují, že tuhne; co pak jest proti přirozenosti zhušťováno, bojuje podle své přirozenosti a tlačí se samo na protivnou stranu. Tomuto pak boji a chvění byl dán název třesení a mrazení a veškeren tento pocit i jeho příčina dostaly jméno mrazu.

Tvrdé pak jest to, čemukoli naše tělo ustupuje, měkké, cokoli ustupuje tělu; a tak tomu jest i ve vzájemném poměru. Ustupuje pak všechno, cokoli má malou podstavu; ale to, co se skládá ze čtyřúhelných ploch, jest nadmíru stálé, a proto jest schopno největšího odporu.

Co jest těžké a lehké,⁶⁴ ukázalo by se nejzřejměji ve spojení se zkoumáním toho, čemu se říká dolů a nahoru. Že by totiž přirozeně byly jakési dva protivné prostory, dělicí vesmír na dvě části, jeden dole, k němuž směřuje všechno, cokoli má nějakou hmotnou tíhu, a druhý nahoře, k němuž se ubírá všechno nevolky, je domněnka naprosto nesprávná; neboť poněvadž má vesmír podobu koule, všechny body, které jsouce stejně vzdáleny od středu jsou na obvodě, musí býti stejně na obvodě, kdežto střed, který jest o tytéž délky vzdálen od bodů obvodu, jest patrně na opačné straně proti nim všem. Když tedy jest vesmír takový, jak by mohl někdo něčemu z připomenutých věcí přikládati název „nahore“ nebo „dole“, aby se právem neukázalo, že užívá jména naprosto nepřisloušejícího? Neboť o středním místě v něm nesluší se říkat ani že jest dole, ani že nahoře, nýbrž právě uprostřed; obvod pak není ani uprostřed ani nemá takového rozdílu mezi svými částmi, že by některá byla bližší středu než některá z protilehlých částí. Nuže, jak by bylo správné, dávatí jakýmkoli způsobem protikladná jména tomu, co jest na všech stranách stejné? Neboť i kdyby bylo uprostřed všehomíra nějaké pevné těleso pravidelné, k žádnému bodu na obvodě by netíhlo, protože jejich poměr jest všude stejný; ale i kdyby někdo

kolem něho dokola krácel, často by, stana jako svůj vlastní protinožec, užil o téže části toho tělesa slov „dole“ a „nahore“. Neboť rozumný člověk by neřekl, že vesmír, jak právě bylo povéděno, kulovitý, má jednu část dole, druhou pak nahoře; odkud však vznikly tyto názvy a na čem se vskutku zakládají, takže jsme si zvykli proto i celý vesmír takto dělití a tak o něm mluvití, o tom se dorozumějme na těchto předpokladech. Představme si, že někdo vstoupí na to místo všehomíra, které jest střediskem živlu ohně, kde také jest nejvíce nahromaděno přitažlivé pro oheň látky, a že maje k tomu moc, ubírá částice ohně, klade je na váhy a váží, zvedaje při tom váhy a táhna tak násilím oheň do nepodobného mu vzduchu. Tu jest jasno, že menší věc jest snáze přemáhána násilím než větší; když totiž jsou jednou a touž silou současně zdvihány dvě věci, to, čeho jest méně, přirozenou nutností více následuje táhnoucí síly, čeho pak jest více, méně: tu třeba nazvatí to, čeho je mnoho, „těžké“ a jeho směr „dolů“, malé pak „lehké“ a jeho směr „nahoru“. Pozorujme, že právě totéž děláme na tomto místě, kde jsme. Kráčeje po zemi, oddělujeme zemité látky a druhy zemi samu a násilím a proti přirozenosti táhneme do nepodobného vzduchu; při tom obojí se drží látky příbuzné, ale to, co jest menší, snáze a dříve než větší povoluje naší síle, nutící do látky nepodobné; to jsme tedy nazvali „lehkým“ a místo, do kterého vpučujeme, „nahore“, kdežto opak toho „těžkým“ a „dole“. Tu pak jest jisto, že tyto jevy jsou samy v sobě rozdílné, poněvadž ústřední množství jedné látky zaujímá jiné místo než u druhé látky – to totiž, co jest na jednom místě lehké, jest protivné tomu, co jest lehké na jiném místě, a tak i těžké těžkému a pojem „dole“ pojmu „dole“ i pojem „nahore“ pojmu „nahore“, zkrátka nalezne se, že všechny ty jevy se dějí a jsou vespolek buď zcela opačné nebo odchýlné a vůbec různé – toto však jediné jest uznati o nich všech, že cesta, kterou každá látka tíhne ke

svému příbuzenstvu, působí, že to, co se po ní bere, jest těžké, a směr, kterým se něco takového bere, jest směr dolů a naopak. To by tedy byly příčiny těchto jevů.

64 Dále pak příčinu hladkosti a drsnosti snad každý by prohlédl i dovedl druhému povědět: tuto způsobuje tvrdost, spojená s různotvárností, onu pak stejnotvárnost, spojená s hustotou.

Zbývá nejdůležitější z jevů společných celému tělu, to, co jest příčinou libosti i bolesti⁶⁵ při stavech, o kterých jsme pojednali, i všechno to, co majíc schopnost vzbuzovati ústrojími těla počitky, chová v sobě následné pocity, nepříjemné i příjemné. Probírejme pak příčiny při každém dojmu počitkovém i při dojmu bez počitku, tak, vzpomínajíc si na to, b co jsme vyložili výše o snadno pohyblivém a nesnadno pohyblivém; tou totiž cestou jest hledati všeho, co se snažíme nalézt. To, co jest svou přirozeností snadno pohyblivé, kdykoli dostane sebe menší náraz, přenáší jej kruhem, šířícím se od částek k částčkám; až přijdou k sídlu rozumu a tam oznámí působení popudu; ale co jest opačné, nehybné a c nechozí žádným takovým kruhem, to má toliko trpné dojmy, ale jiné ze sousedních částic neuvádí v pohyb; a proto, poně- c vadž nepodávají částice částicím prvního dojmu, nýbrž ten zůstane v nich a nepřejde pohybem do celého živočicha, ne- vzbudí popud počitku. Tak tomu jest s kostmi, vlasy i se všemi částmi našeho těla, které jsou nejvíce zemité: první jev platí zejména o zraku a sluchu, protože v nich jest největší síla ohně a vzduchu. Co se pak týče libosti a nelibosti, třeba takto souditi: dojem, vznikající v nás prudce, proti přirozenosti a násilně, jest bolestný, ale prudký dojem, který opět d přechází ve shodu s přirozeností, jest libý; dojem nenáhlý a slabý nestává se předmětem počitku a naopak. Každý dojem, přicházející lehce, působí nejsilnější počitky, ale bez přízvuku nelibosti a libosti, jako například dojmy samého

zrakového ohně, který, jak bylo nahoře řečeno, jest ve dne látkou s námi příbuznou. Tomuto nepůsobí řezy a pálení i všechny jiné dojmy nelibosti ani naopak, kdykoli se zase vrací ve svou vlastní podobu, libosti, jsou to však dojmy e největší a nejzřejmější podle toho, co naň působí i čeho se sám nárazem dotkne; neboť naprosto není násilí v jeho rozlučování a slučování. Ale tělesa složená z větších částic, která jen stěží ustupují vnějšímu popudu, ale přenášejí pohyby do celku, přinášejí pocity příjemné i nepříjemné, jsouce přejinačována, příjemné, kdykoli se zase vrací do téhož stavu. 65 Všechno pak, cokoli zakouší jen v malé míře ubývání a vyzprázdňování, ale naplňování má prudká a ve velké míře, vyzprázdňování nečije, kdežto naplňování čije, a proto nepůsobí nelibostí smrtelnému dílu duše, nýbrž nejvyšší libosti; to jest patrné při vůních. Co však se rázem zjinačuje, ale pomalu a jen stěží opět se dostává do svého dřívějšího stavu, má zcela b opačný účinek: to zase jest zřejmo při pálení a řezání těla.

Tolik asi o společných dojmech celého těla vůbec i názvech, které jsou dávány jejich popudům; pokusme se však povědět – budeme-li s to – o tom, co vzniká ve zvláštních částech našeho těla, jak o dojmech, tak také na druhé straně o příčinách popudů. Nejprve jest pokud možná objasniti, c co jsme nahoře při výkladu o štávách vynechali, zvláštní to dojmy, patřící jazyku. I toto, jako mnoho jiných jevů, patrně se děje jakýmsi slučováním a rozlučováním, ale mimo to souvisí více než ostatní jevy s drsností a hladkostí. Všechny totiž rozpuštěné látky zemité, které vcházejíce žilkami, jakoby tykadly jazyka, napjatými k srdci, vrážejí do vlhkých a jemných částí masa, rozpouštějí se stahují žilky a vysušují; d jsou-li drsnější, jeví se jako svíravé, méně pak drsné jako trpké. Látky, které očišťují od těchto chutí a všechno z jazyka smývají, dělají-li to přes náležitou míru a přilínají-li k samé hmotě masa, takže ji zčásti rozpouštějí, jako činí například

- e draslo, všechny se nazývají hořké, které však jsou slabších vlastností, než jest draslo a jen mírně působí čištění, zdají se nám slané bez drsné hořkosti a příjemnější. Ty pak, které byly zahřátý teplotou úst a jsou jimi zjemňovány, naplňují se ohněm a opět samy páli to, co je oteplilo, i stoupajíc pro svou
- 66 lehkost vzhůru k ústrojům hlavy pronikají vším, nacokoli narazí; pro tyto vlastnosti bylo všechno takové nazváno ostré. Druhdy však částice zjemnělé rozkladem vnikají do úzkých cév a jsouce úměrně se zemíťmi částicemi, které tam jsou, i s částicemi vzduchu, uvádějí je do vířivého pohybu tak, že se vespolek mísí a při tom míšení narážejí vůkol a přilínajíc k přichozím cizím látkám, vnikají do nich a činí je dutými;
- b když dutá vlhkost se obestře kolem vzduchu, jednou zemitá, podruhé i čistá, vznikají z toho vlhké nádrže vzduchu, duté a kulaté kapky vody; jsou-li z čisté vlhkosti, činí průhledný obal a byly pojmenovány bubliny, ale ty, při kterých se spolu pohybuje a zdvihá zemitá vlhkost, dostaly název vření a kvašení; příčina těchto jevů byla nazvána kyselost. Opačný jev
- c všem těmto vyloženým jevům pochází z opačné příčiny; kdykoli vcházející vlhké látky, jsouce příbuzné se stavem jazyka, uhlazují jakoby masti částice zdrsňelé, ty pak, které jsou proti přirozenosti spojeny nebo rozvolněny, jedny slučují, druhé pak rozdělují, a všechny co nejvíce dosazují v přirozený stav, libé a milé jest každému všechno takové léčení násilných stavů zde vznikající a má jméno sladkost.
- d Takto vznikají počitky chuti; co však se týče působnosti čichu, není tu zvláštních druhů. Neboť všecken rod zápachů jest cosi polovičatého a žádná ze základních látek není podle toho složena, aby mohla míti nějaký zápach; příslušné cévy našeho těla jsou pro částice země a vody příliš těsné, pro částice ohně však a vzduchu příliš široké, a proto nikdo nikdy neucítí zápachu některého z těchto živlů; zápachy však vznikají, když se některé látky smáčejí nebo hníjí nebo rozpouš-

tějí, nebo proměňují v dým a páru. Když se totiž proměňuje voda ve vzduch a vzduch ve vodu, vznikají zápachy při tomto e přechodu; všechny zápachy jsou buď pára nebo mlha: mlha vzniká, přechází-li něco ze vzduchu do vody, pakli z vody do vzduchu; pára; proto všechny zápachy jsou jemnější než vo- da, hustší pak než vzduch. To jest viděti, kdykoli jest před dýchací ústrojí položena nějaká překážka a někdo násilím vtahuje vzduch do sebe: tehdy totiž neproniká spolu žádný 67 zápach a vchází jedině vzduch zbavený zápachů. Vznikly tedy tyto dvě bezejmenné skupiny těchto počitků, které se neskládají z mnoha jednoduchých druhů, nýbrž mluví se tu jedině o dvojích zřetelných počitcích, libém a nelibém; tento z nich působí drsně a násilně na veškerou dutinu, která se prostírá v našem těle mezi temenem a pupkem, onen však ji uhlazuje a příjemně uvádí opět do přirozeného stavu.

Pozorujíc pak třetí čidlo svého těla, sluch, vyložme, b z kterých příčin vznikají počitky, které s ním souvisí. Všeobecně tedy řekněme, že zvuk jest náraz, přenášený od vzduchu ušima, mozem i krví až do duše; pohyb jim vznikající, počínající se od hlavy a končící se v oblasti jater,⁶⁶ že jest sluch; pokud se děje rychle, že jest to zvuk vysoký, pokud pak pomaleji, hlubší; stejnoměrný pohyb že jest zvuk pravidelný a hladký, opačný pak drsný; silný, jestliže se děje prudce, ale c pokud jest opačný, slabý. Co se týče jejich souzvuků, o tom jest třeba promluvit v pozdějším výkladu.

Čtvrtý pak ještě zbývá druh počitků, při kterém třeba rozeznávati četné rozmanité odrůdy, jež jsme úhrnem nazvali barvami; jest to plamen, vyroňující se z jednotlivých těl a mající částičky tak přiměřené zrakovému ohni, že vzniká čiti. d Co se týče samého zraku, bylo již nahoře pověděno o příčinách jeho vzniku; o barvách pak by se vyložilo nejvhodněji a pravdě nejpodobněji takto: částičky, pohybující se od jiných těles a narážející na zrak, jedny jsou menší, druhé větší,

jiné pak stejné s částicemi samého zrakového ohně; tu pak částice stejné nevzbuzují počitku a říkáme jim také průhledné, větší však a menší jednak jej stahují, jednak roztahují, a tím jsou příbuzné teplým a studeným popudům, působícím na tělo, a svíravým, působícím na jazyk, i tomu, co způsobuje palčivost a co jsme nazvali ostrým. Bílé a černé jsou vlastně tytéž dojmy jako ony, ale vznikají v jiném ústrojí a z této příčiny zdají se jiné. Jejich výměr budiž tedy takový: co roztahuje zrakový oheň, jest bílé, opak toho černé; když pak bystřejší pohyb, a to pohyb ohně jiného druhu, naráží na oheň zrakový a roztahuje jej až po oči, samy pak východy očí násilně rozvírá a způsobuje v nich tání, vylévá odtamtud směs ohně a vody, což nazýváme slzou; poněvadž pak tento činitel sám jest oheň, přicházející proti druhému z opačné strany, přičemž jeden oheň vyskakuje jako z blesku, druhý pak vchází a vlhkostí jest zhašen, vznikají při tomto míšení rozličné barvy a ten jev nazvali jsme třpytem a to, co jej působí, pojmenovali jsme lesklé a skvoucí. Uprostřed pak těchto jevů jest ten druh ohně, který přichází k vlhkosti očí a směšuje se s ní, ale neleskne se; tomuto spojení ohně s jasnou vlhkostí, dodávající mu barvy krvavé, dáváme jméno „červený“. Lesklé, mísí se s červeným a bílým, stává se žluté; v jakém poměru které barvy se mísí, nemá smyslu vykládati, ani kdybychom to věděli, poněvadž bychom nebyli s to, abychom náležitě vyložili nutnost těchto jevů anebo aspoň podali pravděpodobné jejich odůvodnění.⁶⁷ Červená pak barva smíšená s černou a bílou dává purpurovou; hnědá vzniká, když k těmto smíšeným a páleným se přimísí více barvy černé. Plavá barva vzniká smíšením žluté a šedivé, šedivá pak smíšením bílé a černé, světle žlutá z bílé, smíšené se žlutou. Sejde-li se bílá barva s lesklou a ponoří se do syté černi, vychází barva modrá, z modré pak míšené s bílou světle modrá, z plavé pak s černou zelená. Z těchto příkladů jest

snad patrné, jak lze podobným míšením pravděpodobně vyložit ostatní barvy. Kdyby však někdo při zkoumání těchto věcí chtěl užiti pokusu, dokázal by svou neznalost rozdílu mezi lidskou a božskou přirozeností: bůh totiž má sdostatek znalosti i moci, aby mnoho prvků slučoval v jedno a opět z jednoho v mnohé rozlučoval, ale z lidí nikdo není a nikdy nebude s to, aby vykonal jedno nebo druhé.

Toto všechno tímto způsobem ve světě vznikání z nutnosti vzniklé⁶⁸ přejímal tehdy tvůrce nejkrásnějšího a nejlepšího, když plodil boha soběstačného a nejdokonalejšího; sil v tom obsažených užíval za výpomocné příčiny, ale dokonalost ve všem, co vznikalo, vytvářel sám. Proto tedy jest rozeznávati dva druhy příčiny, jednak nutný, jednak božský, a božského zákona jest ve všem hledati k nabytí blaženého života, pokud jest ho schopna naše přirozenost; zákona pak nutnosti hledíme pro onen první, majíce na mysli, že bez tohoto není možno rozumem dospěti k samotnému onomu zákonu božskému, jenž jest účelem našeho usilování, ani ho pochopiti anebo vůbec nějak nabyti v něm účasti.

Poněvadž pak tedy nyní máme připraveny – jako stavitele stavební dříví – druhy příčin, z nichž má býti srouben zbývající výklad, vraťme se stručně zase k začátku a odebeřme se rychle na totéž místo, odkud jsme přišli sem, a pokusme se přidati svému výkladu konec a vrchol, vhodný k tomu, co předchází. Jak tedy už také na začátku bylo řečeno, do těchto věcí, jež byly v nespořádaném stavu, vpravil bůh souměr, jak v jedné každé zvlášť, tak mezi všemi vespolek, pokud a jak bylo možno, aby byly ve vzájemném poměru a souměrné. Neboť tenkrát ani nebyly účastny souměru, leda náhodou, ani vůbec nic z toho, co nyní má určité názvy, například oheň a voda a všecko ostatní, nezasluhovalo pojmenování, nýbrž všechno toto nejprve uspořádal, potom z toho sestavil tento věsmír, jednoho živého tvora, obsahujícího v sobě všechny

živoky, smrtelné i nesmrtelné. Tvůrcem věcí božských stal se sám, avšak vytváření smrtelných věcí přikázal svým vlastním tvorům. Ti pak napodobující ho, vzali nesmrtelný prvek duše, potom vykroužili kolem něho smrtelné tělo a dali mu celé tělo za vozidlo a v něm přidělali jiný, smrtelný druh duše, chovající v sobě silné a z nutnosti vycházející stavy, především rozkoš, největší vnadidlo zla, potom strasti, zaplašovatele všeho dobrého, dále pak smělost a strach, dva nerozumné rádce, i hněv, hluchý k domluvám, i naději, již lze snadno svést; smísivše to násilně s počítkem prostým rozumem a láskou všeho se odvažující, složili smrtelný druh duše. Proto tedy bojíce se poskvímiti božský živel, pokud to nebylo naprosto nutno, ubytují stranou od něho v jiné části těla živel smrtelný, zbudovavše spojku a hranici mezi hlavou a hrudí a položivše doprostřed šíjí, aby ony části byly odloučeny. Do hrudí pak a do takzvaného *thóraku* dali smrtelný druh duše. A poněvadž první její složka byla přirozeně lepší, druhá však horší, rozdělí dále dutinu hrudní, jako se odlučuje část domu určená pro ženy⁶⁹ od části mužské, kladouce doprostřed mezi ně jako stěnu bránici. Tedy část duše, účastnou mužnosti a prudkosti, řevnivou, usadili blíže hlavy mezi bránicí a šíjí, aby jsouc poslušna rozumu společně s ním násilím zdržovala rod žádostí, kdykoli by naprosto nechtěl ochotně poslouchati příkazů a výroků přicházejících z vyšehradu.⁷⁰ Srdce, uzel cév a zřídlo krve, prudce obíhající všemi údy, umístili do strážního příbytku, aby v něm vzkypěla síla prudkosti, kdykoli by rozum oznámil, že se jich dotýká nějaké nespravedlivé jednání buď zvenčí anebo i od vnitřních žádostí, a tu aby rychle byla poslušna všechna číva ústrojí v těle, přijímající všemi oněmi průchodními cestami⁷¹ příkazy i hrozby, všude ho následovala a ponechávala tak vládu nejlepšímu mezi nimi všemi. Proti tlučení srdce při očekávání obávaných věcí a při vzbuzení hněvu, uchystali tuto pomoc, vědoucí již napřed, že

všechno takové zjitření v návalech vášně bude se dít působením ohně: vytvořili v těle ústrojí plic,⁷² předně měkké a bezkrevné, dále s vyhloubenými dutinkami uvnitř jako jest houba, aby přijímajíc dech i nápoj ochlazováním poskytovalo v horku oddechu a úlevy; proto vedli stružky dýchací trubice do plic a umístili je kolem srdce jako nárazník, aby když prudkost v něm jest nejvyšší, bilo do pružné látky a jsouc ochlazováno i méně se unavujíc, tím spíše mohlo i s city sloužiti rozumu.

Část duše, chtivou pokrmů a nápojů i všech tělesných potřeb, umístili doprostřed mezi bránicí a krajinou pupeční, vytvořivše na veškerém tomto místě jakoby žlab pro výživu těla; a spoutali ji tam jako divoké zvíře, které však jest nutno živiti ve prospěch celku, s nímž souvisi, ač má-li se pokolení smrtelné udržovati. Proto tedy jí tam určili stanoviště, aby stále se krmíc u žlabu a bydlic co nejdále od části přemýšlející, dělajíc co nejméně hluku a křiku, nechala nejlepší část v tichu přemýšlet o tom, co všem částem společně i jednotlivě prospívá. Věděli pak o ní, že ani nepochopí rozumového důvodu, a i kdyby nějak nabyla nějakého ponětí o rozumových myšlenkách, že jí nebude vrozeno, věnovati jim pozornost, nýbrž že se dá nejčastěji voditi od klamných obrazů a preludů ve dne i v noci: učinil tedy bůh proti tomu opatření tím, že sestavil ústrojí jater⁷³ a položil je do jejího sídla. Utvořil je hustá, hladká, lesklá, sladká i obsahující hořkost, aby síla myšlenek, vycházející z rozumu, odrážela se v nich jako v zrcadle, přijímajícím obrysy a ukazujícím obrazy, a strašila onen druh duše tím, že používajíc příbuzné hořkosti, přísně by se druhdy přihnala a hrozila, vměšujíc hořkost rychle do celých jater, napouštěla játra žlučovými barvami a stahujíc všechno činila vrásčitým a drsným; nepříjemné pocity a nechutenství by působila i tím, že by účinkovala na jaterní lalok, přepážky i ústí, onen – jindy rovný – ohýbajíc a stahu-

jíc, tyto pak ucpávají a svírajíc. Jindy by zase opačné přeludy kreslilo nějaké vliďné zavanutí myšlenky; tu by působilo poklid od hořkosti tím, že by nechtělo ani v pohyb uváděti, ani se dotýkati svého přirozeného opaku, nýbrž přicházejíc ve styk se sladkostí, již jsou játra opatřena, a zarovnávajíc na nich všechno, aby bylo rovné a hladké i svobodné, činilo by část duše, usazenou kolem jater, vyjasněnou, spokojenou, tak že by i v noci čas náležitě trávil, dávajíc ve spaní věštby, když už neměla míti podílu v rozumu a myšlení. Pamětlívi totiž jsouce příkazu otcova učiniti smrtelné pokolení pokud možno nejlepší, zařizovali naši tvůrcové i špatnou část našeho těla v tom smyslu, aby se aspoň poněkud stýkala s pravdou, a proto položili do ní věštecké ústrojí. Dostatečně pak znamenají, že věštění dal bůh nerozumné části lidské bytosti, jest toto: nikdo nepřichází ve styk s věštěním božským a pravdivým při dobrém rozumu, nýbrž buď ve spánku, kdy jeho rozumová schopnost jest spoutána, nebo v nemoci anebo když jest u vytržení, způsobeném nějakým entuziasmem. Ale jen rozumnému náleží upamatovati se a promysleti to, co bylo řečeno buď ve spánku nebo v bdění ve stavu věšteckého vytržení a entuziasmu, a všechna vidění, kterákoli se ukáží, úvahou rozebrati, v jakém smyslu a pro koho znamenají něco zlého nebo dobrého v budoucnosti nebo minulosti nebo přítomnosti; kdo však přišel do vytržení a ještě v tom stavu trvá, toho věc není posuzovati, co se mu zjevilo a co bylo od něho proneseno, nýbrž podle dobré staré průpovědi jedině rozumnému přísluší konati své věci a poznati sebe. Proto také jest zákon, ustanovovati sbor vykladačů za soudce při věštbách, pronesených v entuziasmu; ty nazývají někteří vlastními věštcí, naprosto nevědouce, že to jsou pouzí tlumočníci záhadných řečí a zjevů a že by se právem nazývali nikoli věštcí, nýbrž vykladači věštev.

Tedy ústrojí jater jest proto takové a na řečeném místě, pro věštění; a dokud člověk ještě žije, mají jeho játra znamení

zřetelnější, když však jsou zbavena žití, stanou se temnými a jejich věštecké známky příliš zeslábnou, aby mohly znamenati něco zřejmého. Co se pak týče složení a místa sousedícího s nimi ústrojí, jest na levé straně proto, aby je činilo stále lesklými a čistými, jako houba uchystaná na zrcadlo a stále pohotově vedle něho ležící. Proto tedy kdykoli chorobami těla vznikne na játrech nějaké znečištění, všechno očišťuje a do sebe přijímá řídká slezina, poněvadž její tkáň jest dutá a bezkrevná; plnic se odbíranou nečistotou, roste a napíná se a opět, kdykoli jest tělo vyčištěno, scvrká se a nabývá původního objemu.

Tolik o duši, kolik má v sobě smrtelného a kolik božského a kde a v jakém spojení a z kterých příčin byly její části různě rozsazeny; že jsme řekli pravdu, mohli bychom jedině tehdy tvrditi, kdyby bůh projevil svůj souhlas, ale že jest náš výklad aspoň pravdě podobný, smíme tvrditi, jak již nyní, tak ještě více při dalším zkoumání, a také tvrdíme. Týmž způsobem jest pak sledovati, co s tím souvisí; to byla otázka, jak vznikl ostatek těla. Jeho složení by se nejlépe vyvodilo z takovéto úvahy. Ti, kteří tvořili naše pokolení, věděli, jaká v nás bude nezkrocená lačnost nápojů a pokrmů, i že z labužnictví budeme mnohé více požívatí než náleží a jest nutno; aby tedy nenastávala rychlá zkáza nemocemi a aby tvorové smrtelní, ještě nedokonalí, hned neumírali, předvírajíce to zařídili jako schránu pro přebytek nápoje a jídla, takzvané břicho, a obtočili kolem dokola ústrojí střev, aby potrava neprocházela tak rychle tělem: to by nutilo tělo hned zase žádati nové potravy a způsobovalo nenasytnost, labužnictvím by oddalovalo všechno pokolení od moudrosti a Mús a činilo je neposlušným nejbožtějšího činitele v nás.

Co se pak týče kostí a masa a všech takových částí našeho těla, bylo tomu takto: to všechno má počátek ve vytvoření morků. Neboť svazy života, kterými jest duše připoutána

k tělu, jsouce v něm zauzleny, působily, že smrtelný tvor v něm jest zakořeněn; ale morek sám vznikl z jiných prvků. Z prvotních trojúhelníků totiž vybral bůh ty, které jsouce před jinými pravidelné a hladké, byly nejvíce schopny přesně vytvořiti oheň i vodu i vzduch a zemi; ty odloučil zvlášť od ostatních téhož druhu, smísil v náležitém poměru vespolek a chystaje všeobecné símě pro celé smrtelné pokolení, vytvořil z nich morek. Potom zasadil do něho a připoutal k němu tři druhy duší a hned při počátečním dělení dělil morek sám na tolik a takových tvarů, kolik tvarů měl přijmouti a jaké podle jednotlivých druhů duše. A tu část morku, která měla jako ornice v sobě chovati božské símě a které dal veskrze kulatý tvar, nazval mozek, výplň hlavy, jež měla vzniknouti kolem něho jako nádoba při dokonání každého jednotlivého živočicha. Co naopak mělo obsahovati zbývající smrtelnou část duše, členil ve tvary oblé a přitom podlouhlé, i nazval všechny morkem; a drže jimi jakoby kotvami svazy veškeré duše, tvořil pak kolem tohoto jádra celé naše tělo, skládaje nejprve pro ně kolem dokola pevnou kostěnou schránku. Kostí pak vytvořil takto. Odděliv sítem čistou a hladkou zemi, navlhčil ji a rozmělnil morkem a potom to vloží do ohně, po té namočí do vody a opět do ohně a zase do vody; tímto způsobem přenášeje tuto látku několikrát do jednoho i druhého živlu, učinil ji v obou nerozpustnou. Z ní pak vyrobil kostěnou kouli kolem mozku a v této nechal úzký otvor; kolem morku na šíji a spolu na hřbetě vytvořil z ní obratle a nastavěl je na sebe jako čepy celým trupem, počínaje od hlavy. Chtěje uchovati veškeré símě, stlačil je tedy takto do kamenitého obalu; členitost způsobil tím, že k tomu užil síly různosti,⁷⁴ již vestavoval mezi jednotlivé členy, pro větší pohyblivost a ohebnost. Uváživ dále, že hmota kostí jest tvrdší než třeba a méně ohybná i že jsouc rozechřívána a zase chladnouc zpuchří a vbrzku zkazí símě ve svém nitru, z těchto důvodů

sestrojil šlachy a maso. Šlachami svázal všechny údy a jejich napínáním i popouštěním kolem kloubů chtěl dáti tělu možnost ohýbati se a natahovati; maso pak že bude ochranou proti úpalu, záštitou proti mrazům a při pádu že bude sloužiti podobně jako plstěný obal, hebce a ochotně povolujíc tělu; mimo to chovajíc v sobě teplou vlhkost, v létě se opocujíc a na povrchu vlhnouc, mělo způsobovati po celém těle náležitý chlad, v zimě však zase naopak tímto ohněm vhodně chrániti proti chladu dorážejícímu zvenčí a obklopujícímu tělo. Těmito úvahami veden tvůrce při hnětení našich těl, smísil a v náležitý poměr složil vodu, oheň a zemi, k tomu přimísil kvas z kyselého a sladkého a složil tak šťavnaté a měkké maso; avšak látku šlach utvořil ze smíšeniny kostí a masa nekvašeného, tak aby z obou hmot vznikla jediná, co do vlastností prostřední, opatřená žlutou barvou. Z té příčiny dostaly šlachy větší pružnost a tuhost než maso, ale také větší měkkost a vlhkost než kosti.

Těmi látkami obklopil bůh kosti a morek; šlachami kosti vespolek svázal a potom všechno to pokryl shora masem. Ty kosti, které obsahovaly nejvíce duše, zahaloval nejmenším množstvím masa, avšak které měly uvnitř nejméně duše, největším a nejhustším; tak také na místech, kde se kosti stýkají, kde podle rozumu nebylo nezbytně potřebí masitého obalu, přičinil jen málo masa, aby jednak nepřekáželo ohybům a nečinilo těl malou pohyblivostí topornými, jednak aby četné a husté a silně na sebe natlačené vrstvy masa nepůsobily svou tuhostí necitlivost, čímž by tlumily myšlenkovou činnost a ztěžovaly její pamatování. Proto tedy jsou stehna, holeně, části kolem kyčlí, kosti ramenní a loketní i všechny ostatní nerozčleněné části našich těl i všechny kosti uvnitř, pokud jsou pro malé množství duše v morku prázdný rozumové činnosti, všechna tato ústrojí jsou hojně opatřena masem; která však jsou sídlem rozumu, méně – ač jestliže nezařídili některý

masitý úd sám o sobě pro čítí, jako například jazyk; ale to jsou výjimky – neboť ústrojí, vznikající z nutnosti a s námi rostoucí, nikterak nemůže mít hustých kostí a hojně masa a zároveň s tím bystré čítí. Vždyť kdyby tyto dvě věci byly chtěly společně se vyskytovat, bylo by se jich v největší míře dostalo hlavě, když byla skládána: tvor lidský, maje na sobě masitou, šlachovitou a silnou hlavu, byl by dosáhl dvakrát a mnohokrát delšího života, zdravějšího a méně strastného než má nyní. Takto však když tvůrcové našeho pokolení uvažovali, zdali by lépe učinili, kdyby stvořili pokolení horší o dlouhém životě, či lepší s životem kratším, zdálo se jim, že kratšímu životu a lepšímu jest plně dáti přednost před delším, ale horším; proto přikryli hlavu tenkou kostí, ale ne masem ani šlachami, poněvadž nemá ani ohybů. Ze všech tedy těchto příčin jest hlava, připojená k tělu každého člověka, co do čítí bystřejší a rozumnější, ale mnohem slabší než ostatní tělo. Šlachy pak z těchto důvodů a takto rozložil bůh u spodku hlavy kolem dokola krku, sklížil je stejnotvárností a spojil jimi kraje čelistí pod obličejem; ostatní pak rozsadil do veškerých údů, svazuje jimi klouby. Co se pak týče ústrojí našich úst, opatřili je upravovatelé zuby, jazykem a rty tak, jak jsou nyní zařízena, za účelem věcí nutných a nejlepších: vchod strojili pro věci nutné, východ pak pro nejlepší; nutné jest totiž všechno, cokoli vchází dávajíc potravu tělu, ale proud slovy, který vytéká ven a slouží rozumové činnosti, jest nejkrásnější a nejlepší ze všech proudů.

Hlavu pak jednak nebylo možno nechat pouze z kosti a holou – pro nespornost horka i mrazu v různých ročních dobách – jednak nebylo lze dopustiti, aby hustě pokryta stávala se pro spoustu masa hluchou a neschopnou počítků; proto byla odloučena od nevysychající masité hmoty větší zbývající kůra, nyní zvaná kůže. Tato pak spojujíc se mozkovou vlhkostí a rostouc pohlédla kolem dokola hlavu; vlhkost

pak, stoupající pod švy, ji zavlažovala, sevřela na temeni a spojila jako v uzlu. Rozmanitá podoba švů⁷⁵ vznikla působením potravy a kruhovitých pohybů duše, a to větší jich množství, když tyto dva činitelé více spolu bojují, menší, když méně. Tuto pak všechnu kůži kolem dokola propíchal bůh ohněm, a když těmi otvory vlhkost se řinula ven, látka tekutá a teplá, pokud byla čistá, odcházela, ale látka smíšená z týchž složek jako kůže, jsouc tím řinutím hnána do výše, rozpínala se dlouze ven, majíc stejně jemnou tloušťku jako příslušná dírka, ale pro svou pomalost jsouc zatlačována zvenčí od okolního vzduchu, stáčela se zpět uvnitř pod kůži a zakořeňovala se. Těmito vlivy vyrostly na kůži vlasy, příbuzné s ní svou vláknitostí, ale tvrdší a hmotnější tlakem ochlazení, jímž každý vlas byl ochlazen a stlačen, když se odlučoval od kůže. Touto tedy látkou a s pomocí řečených činitelů tvůrce hustě pokryl naši hlavu s tím úmyslem, aby to byla místo masa lehká pokrývka pro zabezpečení mozku, aby poskytovala v létě i v zimě dostatečného stínu a úkrytu, při čemž by nikdy nebyla překážkou bystrého čítí.

Konečně pak smíšenina ze tří látek, vyskytující se ve spleti šlachy, kůže a kosti na prstech, když vyschla, stala se jedinou společnou tvrdou kůží; vytvořena byla s pomocí těchto činitelů, ale vlastního původce má v prozřetelnosti, pečující o budoucí věci. Ti, kteří nás vytvářeli, věděli totiž, že jednou z mužů vzniknou ženy a zvířata a věděli také, že mnozí z tvorů k mnohým věcem budou potřebovat nehtů, pročež hned při vzniku lidí vytvořili vzor pro vznik nehtů. Za tímto tedy účelem a z těchto příčin učinili, aby vyrostla kůže, vlasy a nehty na povrchu údů.

Takto byly všechny části a údy smrtelného živoka srostlé; ale poněvadž měl podle zákona nutnosti žít v ohni a vzduchu, tak že by byl hynul, jsa rozpouštěn a vyprázdňován⁷⁶ od těchto živlů, ustrojil mu bohové proti tomu pomoc. Náležitým

míšením totiž vytvoří přirozenost, sourodou lidské přirozenosti, ale s jinou podobou a s jiným čitím, tak že to jest zcela jiný živok; jsou to stromy a rostliny i semena, která nyní hospodářstvím vypěstována stala se u nás domácími, kdežto dřívě byly jen druhy divokých stromů a rostlin, starší než domácí. Všechno totiž, cokoli jest účastno žití, právem by se nejsprávněji nazývalo živok; vskutku pak to tvorstvo, o kterém nyní mluvíme, má údělem aspoň třetí druh duše, jenž, jak se soudí, sídlí mezi bránicí a pupkem, kterému se nedostalo schopnosti mýnit a usuzovati, ani rozumu, nýbrž jen libého a bolestného čítí se žádostmi. Rostlina totiž ustavičně všechno trpně přijímá, a majíc svůj oběh v sobě samé kolem vlastního středu,⁷⁷ odráží každý pohyb zvenčí a užívá jen svého vlastního; aby prohlédla a promyslela něco z vlastních dojmů, toho jí při jejím vzniku přirozeností nebylo dáno. Proto tedy žije a není nic jiného než živok, ale nepohnutě a zakofeňena tkví na jednom místě, poněvadž jest zbavena pohybu z vlastního popudu.

Tyto tedy všechny druhy byly stvořeny od silnějších bytostí nám slabším za potravu a samo naše tělo protínající opatřili struhami,⁷⁸ jako bývají v zahradách, aby bylo zavlažováno jako z přitékajícího proudu. A nejprve zavedli skryté strouhy pod místy, kde kůže jest stroslá s masem, totiž dvě hřbetní cévy, poněvadž i tělo jest dvojdílné a má pravou a levou část; tyto pak zapustili podél páteře, vzavše doprostřed i semenný morek, jednak aby tento co nejvíce bujel, jednak aby se odtamtud po celé šíři děl přirozeným spádem příliv a poskytoval rovnoměrného zavlažování. Potom rozštěpivše ty cévy kolem hlavy a navzájem spleše, rozvedli je v protivné strany, a to tak, že uchýlily cévy z pravé strany těla na levou stranu a cévy z levé strany na pravou, jednak aby jimi spolu s kůží byla připoutána hlava k tělu, poněvadž šlachami nebyla kolem dokola na temeni objata, jednak také aby účinek počitků

z jedné i z druhé strany zřetelně se jevil v celém těle. Hned potom zařídili zavodňování; jeho způsob snáze pochopíme, jestliže napřed souhlasně uznáme, že všechny látky, které se skládají z menších částic, zadržují částice větší, ale látky z částic větších nemohou zadržovati menších; oheň pak má ze všech látek nejmenší částice a proto prochází vodou i zemí i vzduchem i vším, co se skládá z těchto živlů, a nic ho nemůže zadržeti. Totéž pak jest souditi i o našem břiše, že zadržuje pokrmu a nápoje, kdykoli do něho se dostanou, vzduchu však a ohně, složených z drobnějších částic než jest jeho vlastní složení, zadržeti nemůže. Ohně a vzduchu tedy užil bůh k vedení vláhy z břicha do cév tak,⁷⁹ že setkal ze vzduchu a ohně pletivo na způsob rybářských vrší,⁸⁰ mající dvě menší vnitřní vrše, každou se svým ústím, z nichž jednu zase rozvedl ve dvě části; a od těch vnitřních vrší napjal jako provazy veskrze kolem dokola ke krajům pletiva. Veškeren vnitřek tkaniny složil z ohně, ale vnitřní vrše a obal ze vzduchu: a vzav to vsadil do vytvořeného živočicha tímto způsobem. Ústí menších vrší zapustil do úst; a poněvadž vnitřní vrše byly dvě, vsunul jednu průdušnicí do plic, druhou pak podél průdušnice do břicha; rozštěpiv pak jedno ústí první vrše, zavedl jeden i druhý díl společně do průchodů nosních, takže kdykoli druhé ústí nejde, z tohoto jsou naplňovány i všechny proudy onoho prvního. Ostatní pak obal vrše obestřel po veškeré dutině našeho těla a způsobil, aby tato všechna jednou hladce vpadala do vnitřních vrší pro jejich vzdušnost, pak zase však aby vzduch z vnitřních vrší proudil zpět vzhůru a pletivo aby pronikalo tělem, jež jest řídké, dovnitř a opět ven a paprsky upoutané uvnitř ohně aby následovaly pohybu vzduchu obojím směrem: to aby se dělo bez přestávky, dokud by smrtelný živok trval ve svém složení; tomuto pak jevu dal ten, kdo dával jména, název vdech a výdech. Veškerým pak tímto činným a trpným dějem se stává, že naše tělo, jsouc zavlažo-

váno a ochlazováno, dostává výživu a žije. Při každém totiž pohybu dechu dovnitř a ven následuje oheň uvnitř s ním spojený; ten houpaje se stále sem a tam v břiše, bere při svém vstupu pokrmy a nápoje, rozpouští je a na drobně rozděljuje, rozvádí otvory, kudy prochází, a veda je jako ze studánky do cév podobných struhám, způsobuje, že tekutina cév proudí tělem jako vodovodem.

Podívejme se ještě jednou na jev dýchání, s pomocí kterých činitelů se stal takový, jaký právě nyní jest. Nuže, takto: poněvadž není žádného prázdného prostoru, do kterého by mohlo vstoupit něco z toho, co se pohybuje, ale dech pohybuje se od nás ven, jest hned každému zřejmo, že se pohybuje nikoli do prázdného prostoru, nýbrž že zatlačuje živel sousední z jeho místa, ten pak jsa zatlačován zapuzuje vždycky živel sousední; tímto způsobem všechno jest nutně hnáno kolem dokola až na místo, z něhož byl vyšel dech, a vycházejíc tam i naplňujíc je následuje dechu: všechn tento pochod, podobný otáčení kola, děje se proto, poněvadž není prázdného prostoru. Proto tedy dutina prsou a plic vypouštějíc dech, znova jest naplňována od vzduchu obklopujícího tělo, jenž vniká dovnitř řídkým masem a pohybuje se kolem dokola; pak zase se vzduch obrací a vycházejíc tělem ven, vtlačuje oklikou vdech dovnitř průchodem úst a nozder. Za příčinu počátku těchto pohybů jest pokládati toto: každý živočich má uvnitř svého těla v krvi a v cévách velmi velikou teplotu, jako by měl v sobě nějaký vnitřní zdroj ohně; to jsme také mínili přiřovnáním k pletivu vrše, že všechn její vnitřek jest upleten z ohně, avšak ostatní, vnější části ze vzduchu. A tu co jest teplé, není pochyby že směřuje přirozeně ven na své místo k látce sourodé; a poněvadž jsou dva průchody, jeden tělem ven, druhý pak ústy a nosem, kdykoli to teplo udeří na jedné straně, tlačí na druhé straně vzduch kolem dokola, a ten tlakem uveden v kruhovitý pohyb, vpadáje do ohně se zahřívá,

kdežto vycházející vzduch se ochlazuje. Poněvadž pak teplost takto přechází na jiné místo a vzduch u druhého východu se stává teplejším, ubírá se, co má větší teplotu, zase zpět na onu stranu, spějíc ke své vlastní přirozenosti, a zatlačuje kolem dokola živel druhý; ten pak přijímaje a navzájem dáváje stále tytéž popudy, způsobuje, že vzniká obojími činiteli pohyblivý kruh, dech a výdech.

Tímto způsobem jest dále sledovati i příčiny stavů, způsobovaných lékařskými pijavicemi, polykání, vrh do výše i po zemi, i pokud se zvuky rychlé a pomalé jeví vysoké a hluboké, nesouce se jednou nesouladně pro vnitřní nepodobnost pohybu, který v nás vzniká jejich působením, jindy zase souladně pro podobnost. Volnější zvuky totiž dostihují pohybů zvuků prvnějších a rychlejších, když tyto přestávají a již přecházejí ve stav jim podobný, a pak narážejíce na ně, uvádějí je samy v pohyb. Jestliže při tom dostihování nenarážejí tak, aby způsobily poruchu a jiný pohyb, nýbrž připojují-li počátek volnějšího pohybu k podobnému dílu pohybu rychlejšího, ale ustávajícího, působí toto míšení zvuku vysokého a hlubokého jednotný vjem; i poskytují libosti lidem nemyslícím, duševního blaha lidem myslícím tímto napodobením božské harmonie v pohybech smrtelného světa. A tak také co se týče všelikých toků vod, dále pak úderů blesku a ukazů přitahování, kterým se podívujeme při kouscích jantaru a héraklejských kamenech,⁸¹ žádný ze všech těchto jevů nemá vlastní hybné síly,⁸² nýbrž záleží v tom, že není žádného prostoru prázdného, takže se tyto látky dokola navzájem strkají, a že každá jednotlivá jsouc rozlučována a slučována, spěje výměnou zase nazpět na své vlastní místo: těmito ději a jejich vzájemným spojováním vysvětlí se řádnému zkoumateli ony domnělé divy.

Tak také dýchání, jímž se počal náš výklad, vzniklo tímto způsobem a z těchto příčin, jak bylo pověděno nahoře, že

totiž oheň rozmělnuje pokrmy, zdvihá se uvnitř těla, následuje pohybu dechu, a při tom zdvihání naplňuje z břicha cévy tím, že přivádí odtamtud rozdrobené látky; působením toho přitékají takto všem živočichům proudy výživy do celého těla. Ty jsouce čerstvě odtrženy od sourodých látek, jedny z ovoce, jiné z rostlin – které nám bůh stvořil právě k tomuto účelu,⁸³ aby byly potravou – mají smíšením rozmanité barvy, ale nejvíce v nich koluje barva červená, přirozený výsledek dělivé činnosti ohně a jeho otisku, učiněného na vlhké látce. Proto barva tekutiny, proudící tělem, nabyla vyličeného vzhledu; nazýváme ji krev a jest výživou masa i veškerého těla; z ní jsou všechna ústrojí zavlažována, aby vyplňovala místo po odcházející látce. Způsob pak naplňování i odcházení zakládá se na témž, na čem se zakládá pohyb každé věci ve vesmíru, jímž každé jsoucno spěje k jsoucnu sobě sourodému. To totiž, co jest vůkol nás, neustále rozpouští naše těla a rozkládá, posílajíc každou částičku k příbuznému druhu, kdežto zase částičky krve, rozdrobené uvnitř našeho těla a uzavřené ve stavbě každého živočišného těla jako v nebeské kouli, jsou nuceny napodobovati pohyb všehomíra; tu každá z částic uvnitř našeho těla spěje k živlu sourodému. To totiž, co jest vůkol nás, neustále rozpouští naše těla a rozkládá, posílajíc každou částičku k příbuznému druhu, kdežto zase částičky krve, rozdrobené uvnitř našeho těla a uzavřené ve stavbě každého živočišného těla jako v nebeské kouli, jsou nuceny napodobovati pohyb všehomíra; tu každá z částic uvnitř našeho těla spějíc k živlu sourodému, opět vyplní uprázdněné místo. Kdykoli pak více odchází, než přitéká, všechno hyne, kdykoli však méně, roste. Mladé složení celého živoka, mající trojúhelníky svých živlů nové, jakoby právě vyšlé z dílny, má pevnou vnitřní vazbu, ale celá hmota jeho jest při svém spojení jemná, poněvadž teprve nedávno vzniklo z morku a vyživeno bylo mlékem; tu pak tělo přemáhá

v sobě trojúhelníky příšle zvenčí, z jakých jsou složeny pokrmy a nápoje, poněvadž jsou starší a slabší než jeho vlastní, rozděluje je svými novými a způsobuje, že živočich roste, živěn jsa mnoha prvky podobnými. Kdykoli však kořen těch trojúhelníků se ovíklá proto, že jim bylo probojovati v dlouhém čase mnoho zápasů proti mnohým protivníkům, nemají už síly, aby vcházející látku výživy štípaly na částičky sobě podobné, nýbrž naopak samy jsou snadno rozdělovány od toho, co přichází zvenčí; živok jsa takto přemáhán, všechn schází a ten stav se jmenuje stáří. Konečně pak, když přesně spojená vazba morkových trojúhelníků již neodolává a vysílením se rozestupuje, uvolňuje se zase vazba duše a ta podle své přirozenosti jsouc vyproštěna, ráda vyleti; všechno totiž, co se děje proti přirozenosti, jest bolestné, co však s přirozeností se shoduje, libé. Právě tak tedy i smrt, nastává-li nemocí a od zranění, jest bolestná a násilná, ale ta, která přichází přirozeně se stářím, jest ze všech smrtí nejméně trudná a provázena jest spíše pocitem libosti než bolesti.

Z čeho povstávají nemoci, jest snadno každému jasno. Poněvadž jsou totiž čtyři živly, ze kterých jest složeno tělo, země, oheň, voda a vzduch, jsou způsobovány poruchy a nemoci nepřirozeným nadbytkem a nedostatkem těchto živlů nebo záměnou vlastního místa za jiné, dále pak, poněvadž jest více druhů ohně i ostatních živlů než jeden, tím, jestliže jednotlivé tělo přibírá druh, který mu nepřisluší, i všemi takovými případy; octne-li se totiž každá jednotlivá věc v nepřirozeném stavu a na nepřirozeném místě, zahřívá se, co by se dříve ochlazovalo, co jest suché, stává se potom vlhkým, a podobně mění se věci lehké a těžké a vůbec nastávají proměny ve všem všudy. Neboť jediné přichází-li k určité věci a odchází-li od ní totéž za týchž okolností týmž způsobem a v témže poměru, může ta věc zachovávat svou vlastní podstatu a trvat bez újmy a zdráva; ale cokoli odcházejíc nebo přicháze-

jíc zanedbá některé z těchto podmínek, způsobí nejrůznější změny a nemoci i nesčíslné pohromy.

Poněvadž jsou dále i druhotné složeniny vzniklé ve shodě s přirozeností, naskytuje se tomu, kdo chce uvažovati, druhá úvaha o nemocech.⁸⁴ Zonách prvotních živlů jsou totiž složeny morek, kosti, maso a šlachy, mimo to i krev, vzniklá sice jiným způsobem, ale z týchž látek; kdežto tedy nemoci povstává tak, jak bylo vyloženo výše, nejtěžší nemoci zle propukají tímto způsobem: kdykoli pochod při vzniku těchto druhotných látek se bere opačným směrem, tehdy nastává jejich zkáza. Maso a šlachy vznikají totiž přirozeně z krve, a to šlachy z jejích vláken vlivem příbuznosti, maso pak ze sraženiny, která vzniká odlučováním vláken; vazká a tučná látka, vylučující se zase ze šlach a masa, jednak přilepuje maso ke hmotě kosti a výživou způsobuje vzrůst kostí samých kolem morku, nejčistší pak druh jejích trojúhelníků, nejhladší a nejlesklejší, prosakuje hustou hmotou kostí, vyroňuje se z nich kapkami a zavlažuje morek. Když se jednotlivé pochody dějí tímto způsobem, vzniká stav pravidlem zdravý; nemoci nastávají, kdykoli se to děje opačně. Kdykoli totiž maso rozpouštějíc se, vypouští rozpuštěninu zpět do cév, tehdy koluje v cévách spolu s dechem rozhojněná krev rozmanitého složení, nejrůznějších barev a hořkých chutí, mimo to s látkami kyselými a slanými, a obsahuje žlučoviny, mízy i všelike slizy; všechny tyto látky totiž, vzniklé opačným pochodem a zkažené, kazí především krev samu a nepřinášejíce již žádné výživy tělu, rozbíhají se všemi směry po cévách, nezachovávajíce již řádu přirozených oběhů, nepřátelsky se chovajíce proti sobě navzájem, poněvadž nemají ze sebe vespolek žádného užitku, vedouce boj proti ústrojným a pevným částem těla, jež hubí a rozpouštějí. Kdykoli se takto rozloží některá z nejstarších částic masa, kterou jest těžko změkčiti, černá dlouhým pálením, a protože jest všude roze-

žrána, jest hořká a zle napadá každou část těla, která dosud není zkažena. Někdy dostane ta černina místo hořké chuti kyselou, když jest hořkost více rozředěna, jindy zase hořkost nasáklá krví dostane barvu červenější, a když se s touto mísí barva černá, zelenou; dále také mísí se žlutá barva s hořkostí, kdykoli se rozloží svěží maso účinkem ohně při zánětu. A všem těmto látkám bylo dáno společné jméno žluč, buďto snad od některých lékařů nebo i od někoho jiného, kdo jest schopen dívatí se na mnoho věcí nepodobných, ale viděti v nich všech jediný rod, zasluhující pojmenování; také ostatní všechny druhy žluči, co se jich vypočítává, každý dostal podle své barvy zvláštní jméno. Co se týče mízy, je-li z krve, jest mírná, ale míza z černé a kyselé žluči jest ostrá, kdykoli se horkostí mísí se slanou látkou; takovému se pak říká ostrý sliz. Jiný vzniká rozpuštěním z nového a jemného masa za účasti vzduchu; poněvadž jest nadut a obklopen vlhkostí, vytvoří se za tohoto stavu bubliny, jednotlivě sice neviditelné pro svou drobnost, ale všechny dohromady dávají hmotu viditelnou a mají od utvořené pěny barvu na pohled bílou: vsí této rozpuštěnině jemného masa smíšené se vzduchem říkáme bílý sliz. Výron nově se tvořícího slizu jest pot, slza i všechny ostatní takové látky, jež co den jsou vyměšovány; všechny tyto tekutiny stávají se nástroji nemocí, kdykoli krev se nenasytí přirozeně z pokrmů a nápojů, nýbrž bere látku z opačných věcí proti zákonům přírody. Pokud pak jest jen jednotlivá část masa rozrušována nemocemi, ale základy jí zůstávají, jest síla zla poloviční – neboť náprava jest ještě snadno možná – kdykoli však onemocní to, co svazuje maso s kostmi, a již se nevyučuje z masa a šlach, aby živilo kost a poutalo maso ke kosti, nýbrž z lesklého a hladkého i vazkého stane se od špatné výživy drsným, slaným a vyschne, tehdy všechna tato látka v tomto stavu odchlipujíc se od kostí naopak sama se vtírá do masa a šlach; toto pak z kořenů se hroutic nechává

šlachy obnaženy a plny slanosti, samo pak zpět vpadá do oběhu krve a rozmnožuje nemoci svrchu řečené. Ale jakkoli zlé jsou tyto stavy, do kterých tak tělo přichází, ještě horší jsou ty, které před nimi předcházejí, když kosti nemohouce pro hustotu masa přijímati dostatečně vzduchu a od plesniviny jsouce zahřívány se zanítí a ani potraviny nepřijímají, nýbrž naopak samy se vtírají do ní, ta pak do masa, a maso vpadajíc do krve způsobuje, že všeliké nemoci se stávají prudšími předešlých. Vrchol všeho pak jest, kdykoli onemocní látka morku od nějakého nedostatku nebo přebytku a působí nejhorší a nejmrtelnější ze všech nemocí, ježto se pak veškerá přirozenost těla z nutnosti obrátí zpětným proudem.

Při třetím pak druhu nemocí třeba uznávati trojí příčinu, předně dýchání, za druhé sliz, za třetí žluč. Kdykoli totiž plíce, jež řídí dodávání dechu tělu, nemají čistých průchodů, jsouce ucpany všelikými výměšky, tu vzduch na jedné straně vůbec nejde, na druhé zase vchází hojněji než náleží, a tím způsobuje jednak rozklad ústrojí, jež nedosahují osvěžení, na druhé straně pak násilně vniká do cév, skrucuje je a rozkládá je tělo, chytá se do jeho středu a na bránici, která jej zadržuje; tím bývá často způsobováno nesčíslně bolestných nemocí s hojným potem. Často se tvoří vzduch uvnitř v těle rozkladem masa a nemůže se dostat ven: pak působí tytéž bolesti jako látky, které vniknou dovnitř, největší však tehdy, když obklopě šlachy a sousední žilky a způsobě naběhnutí napínacích svalů a přilehlých šlach napíná je v opačném směru; ty nemoci byly nazvány lámání a křeče. Také jejich léčení jest zlé; nejspíše ještě nával horečky působí úlevu od takových nemocí. Bílý sliz je zlý, zůstane-li uvnitř, pro vzduch obsažený v bublinách, má-li však možnost vyvanouti ven z těla, jest sice mírnější, ale potřísňuje tělo skvrnami, vyrážkou a rodí podobné těmto nemocí. Ale je-li smíšen s černou žlučí a rozptyluje se po kruhovitých drahách v hlavě, jež mají nejvíce

božského prvku, a ruší je, jest snesitelnější, přichází-li ve spánku, ale napadá-li ve bdění, jest tíže se ho zbaviti; tato nemoc, týkajíc se svatého ústrojí, plným právem se nazývá svatá.⁸⁵ Kyselý a slaný sliz jest pramen všech nemocí sliznicových; poněvadž pak místa, na kterých se vyměšuje, jsou rozličná, mají také rozmanitá jména. Co se týče takzvaných zápalů některých částí těla, nemoci, mající jméno od žhnutí a pálení, všechny jsou způsobeny žlučí. Když totiž nalézá východ ven, vznikají jejím vyvřením všeliké nádory, pakli však jest uvnitř svírána, způsobuje mnoho horkých nemocí, největší tehdy, kdykoli smíšena s čistou krví roznáší její vlákna z jejich místa; ta byla totiž rozptýlena do krve, aby krev měla náležitě uspořádan poměr řídkosti i hustoty, sice by se buď vylévala, jsouc teplem příliš tekutá, z řídkého těla, anebo by pro přílišnou hustotu jsouc nepohybliva, nemohla dobře obíhati v žilách. Pravou míru hustoty chrání vlákna svým přirozeným ustrojením;⁸⁶ když je někdo třeba v mrtvé a studenoucí krvi sebere dohromady, je všechna ostatní krev tekutá, když však jsou puštěna, ihned ji srážejí s pomocí okolního chladu. Když tedy mají krevní vlákna tento účinek, žluč, jež jest svou přirozeností stará krev, vzniklá opačným pochodem z rozloženého masa, vniká-li zpočátku jen v malém množství, teplá a tekutá, sráží se působením vláken a srážejíc se a násilně zbavována tepla způsobuje uvnitř mráz a třesení. Přitéká-li však hojněji, přemůže svou vlastní teplotou vlákna a dostávajíc se do varu, rozptýlí je v nepořádku. Jestliže jest schopna podržeti převahu až do konce, pronikne až k morku a svým žárem přerve tam pouta duše, jakoby lodní lana, a pustí ji na svobodu; ale když jest slabší a tělo odolává rozkladu, sama bývá přemožena, a tu buď vnikne do celého těla, nebo jsouc vtlačena cévami do dolní nebo horní dutiny břišní, jest vypuzována z těla jako vyhnanec z obce, v níž vypuklo povstání, a způsobuje průjmy, úplavice a všeliké takové nemo-

ci. Roznemůže-li se tělo hlavně z nadbytku ohně, zakouší nepřetržitě pálení a horečky; jestliže ze vzduchu, každodenní zimnice, ale třetidenní z vody, protože ta jest zdlouhavější než vzduch a oheň; země pak, mezi živly co do zdlouhavosti na čtvrtém místě, čistí se v čtyřnásobných obdobích a způsobivši čtvrtodenní zimnice, jen stěží odchází.

- b Tímto způsobem vznikají nemoci tělesné, duševní pak vznikají ze stavu těla takto: nemoc duše jest, jak třeba uznati, nepřičetnost; dva pak jsou druhy nepřičetnosti, jednak šlelost, jednak nevědomost. Každý tedy stav, ve kterém jest kdo stížen buď tímto, nebo oním, jest nazvati nemocí. Za největší nemoci duševní⁸⁷ jest pokládati nemírné rozkoše a strasti;
- c má-li totiž člověk nemírnou radost nebo když zármutkem trpí v opačném směru, spěchá nevhodně jednoho se zmocniti, druhému utéci a není s to, aby něco správně viděl nebo slyšel, nýbrž běsní, a tehdy jest nejméně schopen užívati rozumu. Komu se pak tvoří v morku hojně prudce proudícího semene, vzrostlého jako strom přes míru obtížený ovocem, ten pocítuje pokaždé mnoho bolestí a mnoho rozkoší ve svých vášních a v úkonech s nimi souvisejících, stává se od převelikých rozkoší i bolestí pro větší část svého života šilený, a ačkoli má působením těla duši nemocnu a bez rozumného myšlení, bývá naň pohlíženo ne jako na nemocného, nýbrž jako na úmyslně špatného; vpravdě však jest ona nezakrocenost v pohlavních rozkoších z větší části nemoc duše, vzniklá v těle zvláštním stavem jedné látky, pro malou hustotu kostí bujně proudící a vlhčící tělo. A tak skoro všechno, co se pokládá za nezřízenost v rozkoších a co se vytýká lidem, jakoby byli úmyslně špatní, bývá neprávem vytýkáno; zajisté nikdo není úmyslně špatný, nýbrž nějaký zlý stav těla a nedostatek výchovného pěstění bývají příčinou, že špatný se stává špatným, ale to se každému přihází jako protivenství a proti jeho vůli. A naopak co se týče bolestí, zakouší duše právě tak působení

ním těla mnoho útrap. Neboť jestliže šťávy ostrých nebo slaných slizů a všechny jiné hořké a zlučovitě výměšky začnou volně probíhati něčím tělem a nenaleznou východu ven, nýbrž hromadí se uvnitř, sloučí své výpary s drahou dušou a s ní se smísí, způsobují více nebo méně rozmanitých nemocí duševních, menších a větších; a podle toho, které ze tří míst duše v jednotlivých případech jest napadeno, vznikají rozličné úkazy nevrlosti a sklíčenosti, nebo zase nemírné odvážlivosti a bojácnosti, konečně pak zapominání a současně nechápavosti. Mimo to pak když lidé takto špatně založení žijí v špatně zřízených obcích a slyší mluvit špatně řeči v soukromí i na veřejnosti a jestliže dále hned od mládí se jim nijak nevštěpují nauky, poskytující proti tomu léku, všichni, kteří jsme špatní, stáváme se špatní tímto způsobem, zcela proti své vůli působením dvou věcí; z toho jest viniti vždy více rodiče než děti, a vychovatele více než chovance, ale ovšem každý se má, jak jen může, vynasnažovati, s pomocí výchovy, náležité práce i vědeckého vzdělání uniknouti špatnosti a dosíci opaku. Než výklad o tom náleží jinam.

Proti této otázce jest vhodné a slušné postavit na druhé straně její protějšek, jakými prostředky se zachovává náležitý stav těl i myšlenek; vždyť jest správnější mluvit více o dobrém než o špatném. Nuže, všechno dobré jest krásné, krásné pak není neúměrné; tedy také živoka, jenž má býti krásný, jest pokládati za souměrného. Ale co se týče souměrů, malé jeho projevy rozeznáváme a přemýšlíme o nich, avšak nejdůležitějších a největších si nevšímáme. Zajisté vzhledem ke zdraví a nemocem, ctnostem a špatnostem není důležitějšího souměru a nesouměru, než mezi samou duší a tělem;⁸⁸ na to my se nedíváme a neuvažujeme, že kdykoli slabší a nepatrnější vnějšek nosí duši silnou a všestranně velikou anebo kdykoli se vyskytne opačné spojení takových dvou činitelů, není krásná celá bytost – neboť jest nesouměrná v nejdůležitějších

poměrech – ale má-li se tomu naopak, jest to nejkrásnější a pomilování nejhodnější podívána na světě pro toho, kdo jest e schopen viděti. Tak například tělo s předlouhýma nohama nebo pro nějaký jiný nadbytek nesouměrné jednak jest ohybné, jednak zaviňuje samo sobě tisícové útrapy tím, že při společné práci všech údů způsobuje si velkou únavu, časté křeče a také pády pro svůj nedostatek sebevlády. Totéž pak jest souditi i o dvojdílném celku, který nazýváme živokem, že kdykoli v něm jest duše silnější nad tělo, velmi bujně si 88 vede a roztrásajíc celé nitro těla, naplňuje je nemocemi; a kdykoli usilovně se pouští do nějakého učení a hledání, ničí je, a jestliže zase podniká učitelskou činnost a svádí řečnické boje na veřejnosti i v soukromí, jež se nevedou bez prudkých sporů a řevnivosti, rozpaluje tělo, způsobuje mu záněty a tak je hubí; oklamávajíc většinu z takzvaných lékařů působí, že příčina nemocí bývá hledána v jiných věcech. Druhdy však se naopak spojí veliké a nad duši přečnívající tělo s malou a slabou rozumovou schopností; poněvadž pak jsou v lidech dvoji b žádosti, co do těla touha po výživě, co do nejbožštějšího prvku v nás po rozumové činnosti, tu pohyby činitele silnějšího majíce převahu podporují svou stranu, stranu však duše činí hluchou a nechápavou i nepamětlivou, čímž v ní způsobují největší nemoc, nevědomost. Jediná tu jest záchrana pro obě části, neuváděti v činnost ani duše bez těla, ani těla bez duše, aby ve vzájemné obraně nabývaly rovnováhy a zdraví. c Proto tedy vědecký pracovník nebo kdo se usilovně zabývá nějakým jiným oborem duševní práce, musí náležitou měrou pěstovati i pohyby tělesné, účastně se cvičení gymnastických, a ten, kdo zase horlivě pěstuje tělo, musí navzájem náležitě prováděti činnost duše, zabýváje se uměními mú-sickými a veškerou filosofií, ač má-li se právem nazývati krásný a dobrý v pravém smyslu slova. Právě takovým způsobem máme pěstovati i jednotlivé části těla, napodobujíc d

způsob všehomíra. Tělo totiž bývá od látek do něho vcházejících uvnitř rozpalováno a ochlazováno a zase od látek vnějších vysušováno a zavlažováno, i jest na ně působeno od obojích činitelů dojmy, provázajícími tyto jevy; kdykoli někdo vydá těmto činitelům tělo nečinné, přemoženo hyne, pakli však kdo napodobuje to, co jsme nazvali živitelkou a chůvou všehomíra, nejraději vůbec nikdy nenechává tělo v úplném klidu, nýbrž jím pohybuje a působě v něm stále nějaké otřesy v celém jeho rozsahu, přirozeně odráží útoky e pohybů vnitřních i vnějších a náležitým ruchem rovná dojmy a části bloudící vůkol po těle podle příbuznosti v souladný pořádek. Ten podle výše podaného výkladu o všehomíru nedopustí, aby živel nepřátelský se spojoval s živlem nepřátelským a tak plodil v těle války a nemoci, nýbrž způsobí, že živel přátelský ve spojení s živlem přátelským bude zjednávatí zdraví. Z pohybů pak zase jest nejlepší vlastní pohyb 89 z vlastního popudu – nejbliže totiž jest příbuzen pohybu myšlenky a pohybu všehomíra –, avšak pohyb z cizího popudu jest horší; nejhorší pak jest pohyb, kterým zasahuje cizí popud jednotlivé části těla, když tělo leží a jest v klidu. Proto tedy z očištných a zdravotních prostředků pro tělo jest nejlepší gymnastické cvičení, na druhém pak místě jest houpavý pohyb při plavbě i při všelikém vození, pokud se děje bez námahy; na třetím místě jest druh pohybu, který jest druhdy, nastane-li nutnost, velmi užitečný, kterého však jinak podle b mínění rozumných lidí nemá býti užíváno, totiž umělé očišťování léčivými prostředky. Neboť nemoci, pokud nechovají velikého nebezpečnosti, nemají se dráždití léky. Každá nemoc podobá se nějakým způsobem přirozenosti živých tvorů. Tito totiž dostávají při svém vzniku pro celý rod určitou dobu života a také jednotlivec se rodí s životem vyměřeným od osudu jemu samému, vyjímáje případy, pocházející z nutnosti; c neboť trojúhelníky každého jednotlivce vznikají hned na

počátku se schopností vydržeti až po určitou dobu, přes kterou by nikdo nemohl svůj život prodloužit. Tentýž pak jest způsob i co do stavu nemoci; kdykoli jej kdo proti usouzené míře času léky ruší, rády vznikají z malých nemocí veliké a spolu z nečetných četné. Proto jest třeba všechny takové stavy řídití náležitou správou života, pokud máme na to kdy, ale nesmí se užíváním léku urputné zlo dráždití.

Toliko o celém živoku i o jeho tělesné části, jak by kdo vedl jiné i byl veden sám od sebe, aby žil co nejvíce podle rozumu; ale větší měrou a dříve jest co možná připravití činitele samého, který má vésti, aby se stal vůdcem co nejkrásnějším a nejlepší. Kdybychom chtěli důkladně probrati tuto otázku, byl by to dosti veliký úkol sám o sobě; uvažující o ní jen mimochodem ve shodě s předešlým výkladem rozřešili bychom ji tímto způsobem. Jako jsme již několikrát řekli, že jsou v nás ubytovány tři druhy duše na třech různých místech a že každý z nich má svou vlastní činnost, tak také tímž způsobem jest nám i nyní co nejstručněji pověděti, že ten z nich, který dlí v nečinnosti a nevykonává svých zvláštních pohybů, nutně se stává nejslabším, kdežto ten, který se 90 cvičí, nejsilnějším; proto jest třeba dbáti, aby všechny tři druhy duše udržovaly pohyby vespolek úměrné.

Co se tedy týče nejvyššího druhu duše v nás, jest o něm souditi tak, že bůh jej dal každému jako daimona, ten druh, který bydlí na vrcholu našeho těla a o kterém správně díme, že nás pozdvihuje od země ke svému příbuzenstvu na nebi jakožto tvory, vyrostlé ne z pozemské, nýbrž z nebeské půdy; božstvo totiž upevnilo naši hlavu a kořen naší bytosti tam, odkud duše vzala první původ, a tak udržuje zpřímá celé tělo. V tom, kdo má mysl stále naplněnu vášněmi nebo řevnivými spory a na ty vynakládá všechnu námahu, nutně vznikají veliká mínění smrtelná; takový člověk se stává vůbec co nejvíce smrtelný a ani dost málo se té smrtelnosti nezbavuje, poně-

vadž způsobil její vzrůst. Ale kdo se věnuje touze po vědění a myšlenkám pravdy a vycvičil se především mysliti na věci nesmrtelné a božské, ten, dotkne-li se pravdy, zcela jistě dosahuje plné míry nesmrtelnosti, pokud jí může býti účastna lidská přirozenost, a poněvadž stále pečuje o božský prvek a má v rádném stavu daimona, který v něm bydlí, jest jistě nad míru blažen. Péče o všechno projevuje se u všech lidí jedním způsobem: dávati všemu náležitou potravu a náležité pohyby. Pohyby příbuzné božskému prvku v nás jsou myšlenky všehomíra a jeho otáčení; těch má každý následovati a tak napravovati pohyby v naší hlavě, zkažené při narození, poznáváním harmonií všehomíra a jeho otáčení, vyrovnati myslící podmět s předmětem myšlení podle původního stavu a tímto vyrovnáním dosáhnouti vrcholu nejlepšího života, předloženého lidem od bohů jak pro přítomnost, tak pro budoucí čas.

Nuže nyní, jak se podobá, jest skoro u konce výklad, který jsme na počátku ohlásili, o všehomíru až po stvoření člověka. Jen stručně jest totiž ještě připomenouti, jak vznikli ostatní živokové, a naprosto není třeba se o tom šířiti; krátká míra řeči o těchto tvorech by se zajisté každému zdála vhodnější. O této otázce řekneme tedy toto: ze všech stvořených mužů, kteří se ukázali zbabělí a prošli život nespravedlivě, tvořily se při druhém rození pravděpodobně ženy; v oné době z této příčiny sestrojili bozi lásku,⁸⁹ toužící po spojení, a to tak, že jak v nás, tak v ženách vytvořili po živém tvorů takovýmto způsobem. Průchod nápoje, kde tekutina, prošlá plícemi a ledvinami dolů do měchýře, tlakem vdechnutého vzduchu jest vypouštěna, otevřeli pro morek, uložený od hlavy podél šíje a v páteři, který jsme v hořejším výkladu nazvali símě; ten pak, jsa živý a nabyv přístupu vzduchu, vzbudil v tom ústrojí, kde se dostal ke vzduchu, živnou touhu po výronu a způsobil lásku, pudící k plození. Proto tedy pohlavní ústrojí

- mužů svou přirozeností jest odbojně a pánovité jako zvíře, nepřístupné rozumné řeči, a usiluje pro své zběsilé choutky
- c nade vším vlásti; u žen pak z týchž příčin takzvaná matka a děloha, poněvadž to jest živý tvor žádostivý plození, kdykoli zůstává dlouho bez plodu přes to, že jest jeho čas, horší se a nevrle to snáší, a bloudě všudy po těle, ucpává průchody dechu a překáží dýchání; tím vhání do krajních nesnází a způsobuje všeliké jiné nemoci, až touha a láska spojí muže a ženu,
- d a jako zralé ovoce se stromů zasejí do matky jakoby do ornice živoky pro drobnost neviditelné a bez tvaru, a opět je odloučí a uvnitř vyživí, až vyrostou, a potom přivedouce je na světlo dokončí zrození nových živoků. Ženy a všechno ženské pohlaví vzniklo tedy tímto způsobem; avšak čeled ptáků vznikla, obrůstajíc místo vlasy peřím, přetvořováním z mužů ne právě špatných, ale lehkých a takových, kteří se sice zabývají nadpozemskými zjevy, ale ve své pošetilosti se domnívají, že zrak podává o těch věcech nejpevnější důkazy.
- e Zvířata pak čtyřnohá pozemská i divoká vznikla z lidí nijak se nezabývajících filosofií a nemajících naprosto vědeckého zájmu pro přírodu, protože již neuvívají kruhovitých pohybů v hlavě, nýbrž následují jako vůdců těch částí duše, které jsou uloženy v prsou. Působením těchto zaměstnání mají sehnuty přední končetiny a hlavy k zemi pro příbuznost s ní, hlavy pak mají podlouhlé a všelikých podob,⁹⁰ podle toho, jak se
- 92 u každého nečinností zmáčkly kruhové pohyby; čtyři nohy i více noh narostlo tomuto druhu z té příčiny, ježto bůh podkládal více opěr tvorům o větší nerozumnosti, aby se vláčeli více po zemi. Co se pak týče nejnerozumnějších z těchto tvorů a táhnoucích celé tělo po zemi, ty stvořili, poněvadž jim vůbec již nebylo třeba noh, beznohé a plazící se po zemi.
- b Čtvrtý pak druh, zvířata vodní, vznikl z lidí naprosto nerozumných a nevědomých, kterých už neuznali předělavači ani za hodny čistého dechu, poněvadž měli duši v nečistém stavu

od všelikých chyb, nýbrž místo aby jim dali dýchatí jemný a čistý vzduch, svrhli je do rmutné a hluboké vody, aby tu vdechovali; tím vznikl rod ryb, veškerých ústřic i všech ostatních vodních živočichů, jimž se dostalo za trest pro jejich nejhorší nevědomost nejhorších příbytků. Tímto způsobem nyní jako tehdy přecházejí zvířata navzájem do jiných a jiných rodů,⁹¹ přeměňující se podle ztráty a nabývání rozumu a nerozumnosti.

Nuže, tedy nyní již budiž konec našeho výkladu o všehomíru. Když nabyl živoků smrtelných i nesmrtelných a byl takto vyplněn tento svět, živok viditelný viditelné živoky obsahující, bůh smysly vnímatelný a obraz boha pomyslného, stal se tento jediný a jednorozený vesmír největším a nejlepším i nejkrásnějším a nejdokonalejším.

Timaios, Kritias, Sókratés, Hermokratés

Timaios Jak jsem rád, Sókrate, jako bych odpočíval po 106
dlouhé pouti, že mám nyní šťastně za sebou neschůdnou cestu
svého výkladu. Modlím se k bohu,⁹² který skutkem vznikl již
kdysi dávno, ale řečí teprve nyní byl objeven, pokud naše
slova byla správná, aby nám to požehnal, však jsme o tom b
řekli bezděky něco nevhodného, aby nám za to uložil zaslou-
žený trest. Správný pak jest trest, uváděti bloudícího na pra-
vou cestu; abychom tedy budoucně mluvili správné řeči
o zrození bohů, modlíme se, aby nám dal vědění, lék ze všech
léků nejdokonalejší a nejlepší. Po této modlitbě odevzdává-
me podle úmluvy slovo Kritiovi k dalšímu výkladu.

Krit. Nuže, Timaie, přijímám je, ale jako jsi ty na začátku c
žádal za poshovění z toho důvodu, že hodláš mluvit o veli-
kých věcech, téhož práva používám nyní i já a vyprošuji si
téhož; hledě k předmětu svého výkladu spíše myslím, že za 107
shrnuji, abych toho dosáhl v míře ještě větší. Ačkoli dobře
vím, že má žádost bude příliš domýšlivá a nad míru neslušná,
musím to přece říci. Vždyť který rozumný člověk by se odvážil
tvrdit, že by tvůj výklad nebyl dobrý? Že však následující
výklad potřebuje větší shovívavosti pro svou větší nesnad-
nost, to se chci pokusit nějak dokázat. Snáze totiž, Timaie,
něčí řeč se zdá dobrá, mluví-li kdo před lidmi něco o bozích, b
než mluví-li před námi o smrtelných lidech. Neboť neznalost
a naprostá nevědomost posluchačů o tom nebo onom předmě-
tu jest velká výhoda pro toho, kdo chce o něm něco mluvit;
co se pak týče bohů, víme, jak jest s naším věděním. Abych
zřejměji ukázal, co si myslím, uvažujte se mnou takto. Co my
všichni mluvíme, nutně jest napodobování a připodobňování;
pohleďme však na napodobivé tvoření malířů, pokud se týče

c božských i lidských těl, jak snadno nebo jak těžko jest v něm dosáhnouti, aby diváci měli dojem dostatečného napodobení; spatříme, že jde-li o zemi, hory, řeky, lesy i veškeré nebe a co na něm jest a se pohybuje, hned jsme spokojeni, jestliže kdo dovede jen trochu věrně to napodobiti, dále však - poněvadž nevíme o takových věcech nic určitého - ani nezkoumáme d ani neposuzujeme obrazů, nýbrž užíváme při nich nezřetelné a nejisté malby obrysové;⁹³ ale kdykoli se někdo pokouší vypodobňovati naše těla, bystře pozorujeme nedostatky, poněvadž můžeme ustavičně bezprostředně zkoumati a stáváme se přísnými soudci tomu, kdo náležitě nevypodobní všech znaků. Totéž jest viděti i při řečech, že jde-li o věci nebeské a božské, spokojujeme se i malou podobností výkladu, avšak věci pozemské a lidské důkladně zkoušíme. Proto buďte shovívaví, nebudeme-li moci ve svém výkladu, přednášeném bez přípravy, ve všem všudy náležitě vyhověti; třeba totiž míti na mysli, že uspokojivě vypodobňovati věci pozemské není snadné, nýbrž těžké. To jsem vám chtěl, Sókrate, připomenouti 108 a žádati pro svůj nastávající výklad ne menší, nýbrž větší míry shovívavosti; proto jsem toto všechno řekl. Jestliže tedy se zdá, že spravedlivě žádám o ten dar, laskavě mi jej dejte.

Sókr. Proč bychom nedali, Kritio? A ještě do třetice nechť se dostane téhož od nás i Hermokratovi. Patrně totiž, že o něco později, až on bude mluvit, bude míti touž žádost jako vy; aby tedy si mohl nalézt jiný začátek a nebyl nucen užívatí téhož, ať má již přichystáno pro svou řeč toto prominutí. Ale upozorňuji tě napřed, Kritio, na smýšlení posluchačů, že si tvůj předchůdce získal svým výtvorem u nich neobyčejné pochvaly, takže budeš potřebovatí zvláštní a převeliké shovívavosti, chceš-li se ukázati schopem přejmouti po něm úlohu.

Herm. Tvé upozornění, Sókrate, týká se tedy mne stejně c jako zde Kritia. Ale mužové bez odvahy věru ještě nikdy

nedobyli vítězství, Kritio; proto jest třeba mužně kráčet i v řeč a po vzývání Paióna⁹⁴ a Mús ukazovati i oslavovati dobré vlastnosti starověkých občanů.

Krit. Milý Hermokrate, stojíš druhý v řadě a máš před sebou jiného, proto se ještě nebojíš. Nuže, jak tomu s tvou statečností jest, hned se ti samo ukáže; ale tvých domluv d a povzbuzování musím tedy poslechnouti a vedle bohů, které jsi jmenoval, vzývati i jiné a zvláště nejvíce bohyni Paměti. Neboť skoro největší část mé řeči jest zcela v moci této bohyně; jestliže se totiž dobře rozpomeneme a podáme to, co bylo kdysi vypravováno od kněží a sem doneseno od Solónů, jistě bude míti toto posluchačstvo dojem, že jsme náležitě vyplnili svou úlohu. Nuže, tedy již neváhejme a dejme se do díla.

Především si vzpomeňme, že tomu jest všeho 9000 let od té doby, co podle vypravování byla válka mezi těmi, kdo bydlili vně za Hérakleovými sloupy, a všemi obyvateli uvnitř; tu třeba nyní důkladně vylíčiti. Tyto uvedla podle pověsti naše obec pod svou vládu a vybojovala celou válku, ony pak králové ostrova Atlantského, který, jak jsme pravili, kdysi se tam rozkládal a byl větší než Libye a Asie, avšak ponořiv se při zemětřesení, působí nyní svým neproniknutelným bahnem překážku v plavbě těm, kteří vyplouvají odtud na širé 109 moře. Co se pak týče četných národů barbarských i všech kmenů hellénských, co jich tenkrát bylo, vyloží naše řeč postupně o každém zvlášť, jak se jí co v jejím chodu naskytne; ale o Athéňanech tehdejší doby a o jejich protivnících, s nimiž vedli válku, jest nutno vyložití nejdříve hned na začátku, o moci jedněch i druhých i o jejich ústavách. Z tohoto zase jest dáti přednost výkladu o naší obci.

Bozi dělili se kdysi o veškerou zemi podle jednotlivých b míst, a to losem, nikoli sporem;⁹⁵ neboť nemělo by správného smyslu míti za to, že by bozi nevěděli, co jednotlivým z nich samých přísluší, ani že by se pokoušeli vedením sporů při-

vlastniti sami sobě to, o čem by věděli, že to spíše přísluší jiným. Dostávajíce tedy každý po údělu spravedlivým rozhodováním losů, osazovali země a osadivše pěstovali nás, své zboží a svůj chov jako pastýři stáda, jenom že při tom nepůsobili násilně těly na těla, jako když pastýři ranami drží v kázni dobytek, nýbrž podobni lodníkům řídili živého tvora tím způsobem, kterým jím lze nejlépe otáčeti, totiž tak, že přesvědčováním jakoby kormidlem ze zádi hýbali duší podle své vůle;⁹⁶ takovým vedením řídili všechno smrtelné pokolení. Tedy každý z bohů dostal losem jiné místo a to spravoval; ale Héfaistos a Athéna, mající stejnou přirozenou povahu jednak příbuzenstvím jako děti téhož otce, jednak tím, že jsou si rovni svou zálibou v moudrosti a umělosti, dostali oba společným údělem tuto naši zemi jakožto pro ně nejvhodnější a od přirozenosti způsobilou k zdatnosti a rozumnosti; stvořivše pak v ní dobré domorodce vložili jim do mysli řád ústavy. Jejich jména jsou zachována, ale jejich činy vymizely z paměti zánikem jejich nástupců a délkou času. Neboť obyvatelstvo, které pokaždé zbývalo, bylo, jak jsme řekli už dříve,⁹⁷ horské a nevzdělané, znající z doslechu jen jména domácích vladařů a kromě toho něco málo z jejich činů. Spokojovali se tedy tím, že dávali ta jména svým dětem; ale poněvadž neznali vynikajících činů a zákonů dřívějších pokolení, vyjímaje jakési temné pověsti o každém z nich, zanedbávali to, co se událo před nimi a kdysi v dávných dobách; také žili sami i jejich děti po mnoho pokolení v nedostatku věcí, potřebných k živobytí, a proto měli mysl obrácenou jen k předmětům svého nedostatku a to byl také předmět jejich řečí. Neboť vypravování pověstí a zkoumání starověku vcházejí do obcí spolu s odpočinkem od práce, když uvidí, že někde jsou již připraveny nutné podmínky života, dříve nikoli. Tímto tedy způsobem zachovala se jména starých předků, ale bez činů. Pravím to na základě svědectví,

že velmi mnoho z jmen, která se uvádějí z doby před Théseem, například Kekrops, Erechtheus, Erichthonios, Erysichthón a ostatní, většinu z nich podle tvrzení Solónova jmenovali oni kněží při vypravování o tehdejší válce, a právě tak i jména žen. A dále co se týče sochy oné bohyně,⁹⁸ poněvadž tehdy bylo válečné zaměstnání společné ženám a mužům, proto stavěli tehdy v chrámech ve shodě s onou zásadou ozbrojenou bohyni; to bylo důkazem, že u podvojných živoků ženských a mužských jest každé pohlaví přirozeně schopno společně konati činnost, příslušející každému jednotlivému z nich.

Mezi tehdejšími občany této země byly jednak třídy, zabývající se výrobou a zemědělstvím, ale třída válečnická, zvlášť vybraná na začátku od božských mužů,⁹⁹ bydlila odloučeně; ta měla všechny potřeby k výživě a výchově, ale tak, že vlastního majetku žádný z nich neměl, nýbrž všechno pokládali za společný majetek všech a více než dostatečné výživy ničeho nežádali od ostatních občanů; zabývali se všemi pracemi, jak o nich byla včera řeč ve výkladu o předpokládaném zřízení strážců.

Také o naší zemi bylo hodnověrně a pravdivě pověděno. Především, že její hranice v tehdejší době šly k Isthmu a směrem k ostatní pevnině až po výšiny Kithairónu a Parnétu, pak sestupovaly, zabírajíce napravo kraj Órópský, nalevo pak u moře sahající až k řece Asópu; úrodností převyšovala zdejší země každou jinou, a proto také byla tehdy schopna živiti četné vojsko, zemědělsky nečinné. Toto pak jest veliké svědectví její úrodnosti: nynější její zbytek může závoditi s kteroukoli zemí svou všestrannou úrodou a pastvou pro všechna zvířata. Ale tehdy rodila je nejen krásná, nýbrž také ve velkém množství. A jak to dokázati a po které stránce by se právem nazývala zbytkem tehdejší země? Vybíhá všechna z ostatní pevniny daleko do moře a má polohu jako mys; při tom jest mořská pánev kolem ní všude velmi hluboká. Tu pak

- za mnohých velikých povodní, jež se udály za těch devět tisíc let - tolik totiž let uplynulo od oné doby do nynější - země,
- b odplavovaná po tyto věky a za těch převratů z hor, neusazovala se jako v jiných krajinách ve větší naplaveninu, nýbrž jsouc vodou unášena kolem dokola mizela do hlubiny; zbyly tedy, jako při malých ostrovech, proti dřívějšímu stavu nyní jen jakoby kosti onemocnělého těla, poněvadž všechna tučná a měkká hlína vůkol odplavala a zbylo toliko hubené tělo
- c země. Tehdy však, dokud byla ještě neporušena, byly její hory vysoké kopce hlíny, měla roviny, které nyní se nazývají kamenité, plny tučné prsti, i měla na horách mnoho lesů, po nichž jsou ještě nyní patrné stopy; kdežto totiž některé z hor chovají nyní jen potravu pro včely, byla dříve ze stromů tam nakácených tesána břevna na vazby největších staveb a není tomu příliš dávno, co ty vazby, ještě držely. Mnoho tam bylo také ušlechtilých vysokých stromů a půda poskytovala nezměrné pastvy dobytku. Také byla rok co rok napájena vodou
- d od Diových dešťů, které neztrácela jako nyní, kdy voda stéká z holé země do moře, nýbrž majíc hojně prsti, přijímala vypitou vodu do ní, uchovávala ji pod vrchní hlinitou vrstvou a vypouštěla pak z výšin do údolí; tak vytvářela na všech místech bohaté zdroje studánek i řek, po nichž ještě i nyní zbývají posvátné stopy u dřívějších pramenů, svědčící, že pravda jest, co se nyní o ní vypravuje.
- e Venkovské části země měly tedy takovouto přirozenou povahu a byly náležitě vzdělány od opravdivých rolníků, zabývajících se výhradně touto prací, ušlechtilých a nadaných, kteří mimo to měli nejlepší půdu, největší hojnost vody i nej příznivější podnebí. Co se pak týče města, bylo v tehdejších čase takto zařízeno: především s akropolí tomu bylo tehdy
- 112 jinak¹⁰⁰ než nyní. Nynější totiž její stav jest následek jedné nad míru deštivé noci, která ji kolkolem rozmočila a spláchlá z ní hlínu, za současného zemětřesení a veliké povodně, třetí

před pohromou za života Deukaliónova; ale dříve za starého času prostírala se dolů až k Éridanu a Ilisu a obsahovala ve svém obvodu Pnyx a naproti Pyknu měla hranicí Lykabétos,¹⁰¹ všechna pak byla pokryta zemí a nahoře byla, až na malé výjimky, rovná. Na samých jejích svazích obývali řemeslníci a rolníci, kteří hospodařili nablízku; avšak nahoře seděla sama pro sebe jediná třída bojovníků kolem svatyně Athéniny a Héfaistovy, majíc výšinu kolem dokola ohrazenou společnou zdí jako zahradu jediného domu. Bydlili totiž na její severní straně, kde měli zřízeny společné příbytky, zimní jídelny i všechny budovy a svatyně, příslušné k občanskému soužití, bez zlata a stříbra - těchto kovů totiž naprosto neužívali, nýbrž jdouce střední cestou mezi přepychem a prostotou stavěli si slušné příbytky, jež pak sami i děti jejich dětí, když v nich byli zestárlí, pokaždé v témže stavu předávali jiným sobě podobným; co se týče jižní strany, opouštěli v létě zahrady, gymnasia a jídelny a jí užívali k tomu účelu. Pramen pak byl jeden na místě nynější akropole, který však zemětřesením zanikl a z kterého zbyly kolkolem nynější malé studánky; ale tehdejším obyvatelům všem poskytoval hojně vody a byl náležitě teploty pro zimu i pro léto. Tímto tedy způsobem tam bydlili jako strážcové vlastních spoluobčanů a uznání vůdcové ostatních Hellénů, bdíce nad tím, aby počet mužů a žen, již schopných a ještě schopných zbraně, byl po všechem čas co možná tentýž, průměrně kolem dvou myriad.

Tito tedy měli takové osobní vlastnosti a takovým asi způsobem, stále stejným, řádně spravovali jak vlastní obec, tak i Helladu; proto byli po vší Evropě i Asii vyhlášeni a měli ze všech tehdejších lidí nejslavnější jméno jak pro svou tělesnou krásu, tak pro všelikou výtečnost duší. Jaké však byly poměry u jejich válečných protivníků a jak se od počátku vyvíjely, o to se nyní s vámi přátelsky podělíme, neopustí-li nás paměť ve věcech, které jsme slyšeli ještě jako děti.

113 Nežli začneme svůj výklad, jest třeba ještě něco málo objasniti, abyste se snad nedivili, slyšíce hellénská jména barbarských mužů; zvíte totiž příčinu toho. Solón, zamýšleje užití té pověsti pro svou báseň, vyptával se po významu těch jmen a našel, že oni první Egyptané, kteří je zapsali, převedli je do své řeči; tu zase sám znova probíraje smysl každého jména převáděl je do našeho jazyka a tak si je zapisoval. Tyto zápisy byly u mého děda a ještě nyní jsou u mne; hned jako chlapec jsem je důkladně prozkoumal. Budete-li tedy slyšeti taková jména jako jsou u nás, nebudiž vám to nic divného; vždyť jste slyšeli příčinu té věci. Takový tedy asi byl tehdy začátek toho dlouhého výkladu.

Již svrchu bylo řečeno o losování bohů, že si rozdělili veškerou zemi tu na větší, tu na menší údíly a zařizovali pro sebe svatyně i oběti; tak tedy i Poseidón dostav ostrov Atlantský usadil své děti ze smrtelné ženy na takovémto asi místě ostrova. Od moře ke středu celého ostrova prostírala se rovina, která prý byla ze všech rovin nejkrásnější a dostatečně úrodná, s tou rovinou pak se stýkala uprostřed ostrova ve vzdálenosti asi padesát stadií¹⁰² hora, na všech stranách mírně vystupující. Na této bydlil jeden z tamějších mužů, zrozených na počátku ze země, jménem Euénór, se svou ženou Leukippou; měli pak jedinou dceru Kleitó. Když Kleitó již dospěla, zemřela jí matka i otec; po ní pak vzplane touhou Poseidón a spojí se s ní a vršek, na kterém bydlila, kolem dokola silně opevní; vytvoří totiž vzájemně se objímající menší a větší kruhy střídavě moře a země, a to dva země, moře pak tři, jako by je vyráběl na soustruhu, maje střed ostrova osou, všude stejně od sebe odlehlé, tak aby tam pro lidi nebylo přístupu; neboť tehdy ještě nebylo lodí a plavby. Potom uspořádal sám bez námahy svou božskou mocí ostrov uprostřed vzniklý: vyvedl vzhůru zpod země dva prameny vody, jeden teplý, druhý studený, a dal vyrůst z země hojnosti rozmanité po-

travy. Zplodiv pak po pěti dvojčatech mužského potomstva, vychoval je a rozděliv celý ostrov Atlantský na deset dílů, udělil prvorozenému z nejstarších blíženců matčino sídlo i okolní úděl, jenž byl největší a nejkrásnější, i učinil jej králem nad ostatními; ostatní pak učinil vladaři a dal každému vládu nad mnoha lidmi a území velkého rozsahu. Dal pak všem jména, nejstaršímu a králi to, od kterého dostal pojmenování i všechen ostrov i moře, totiž Atlantské, protože první král se tehdy jmenoval Atlas; blíženci pak po něm narozenému, jenž dostal úděl na kraji ostrova k Hérakleovým sloupům¹⁰³ až tam, kde se prostírá kraj nyní zvaný Gadeirský, dal jméno řecky Eumélos, v domácím pak jazyce Gadeiros, jméno, které by bylo dalo vznik nynějšímu názvu této krajiny. Z druhých pak blíženců nazval jednoho Amférés, druhého Euaimón; z třetích pak dal staršímu jméno Mnéseus, mladšímu Autochthón; ze čtvrtých pojmenoval staršího Elasispos, mladšího pak Méstor; při narození pátých bylo dříve narozenému dáno jméno Azaés, později narozenému Diaprepés. Tito pak všichni i sami i jejich potomci po mnoho pokolení tam seděli, vládouce nad mnoha jinými ostrovy v tom moři a majíce mimo to vládu, jak bylo již dříve řečeno, nad obyvateli kolem moře Středozemního až po Egypt a Tyrhéni.

Atlas měl četné a vynikající potomstvo; nejstarší, král, odevzdával vždy vládu nejstaršímu ze svých synů a tak zachovávali poslušnost po mnoho věků; jejich bohatství bylo tak veliké, jaké se nikdy dříve nevyskytlo v žádných rodech královských, ani později se tak snadno nikdy nevyskytne, a měli pohotově všechno, čeho bývá potřebí v městě i v ostatní zemi. Mnoho důchodů jim přicházelo zvenku z jejich panství, nejvíce však životních potřeb poskytoval ostrov sám: především pevné i tavitelné hmoty, jichž se dobývá dolováním, mezi jinými zvláštní druh mosazi, kov známý nyní jen podle jména - tenkrát však to bylo více než pouhé jméno

a vykopávali jej ze země na mnoha místech ostrova, po zlatě nejvzácnější u tehdejších lidí - i přinášel v hojnosti všechno, čeho poskytuje les k stavitelským pracím, a také zvířectva choval sdostatek krotkého i divokého. Zvláště také bylo na něm velmi mnoho slonů; rostlo tam totiž hojně potraviny jak pro všechna ostatní zvířata, která žijí v bažinách, močálech a řekách, nebo zase na horách nebo na rovinách, tak také pro toto zvíře, které jest největší a potřebuje nejvíce potraviny. Mimo to plodil a dobře živil všeliké vonné kořeny, byliny, dřeva i kapalné šťávy, květy a plody, co jen jich země nyní chová; k tomu pak jedlé plody, a to jednak plodiny suché, které nám jsou za potravu a ty, kterých užíváme za příkrm - nazýváme pak všechny jejich druhy obilím a zeleninou - i tu plodinu, která jest dřevnatá a poskytuje nápojů i pokrmů i tuků k mazání, dále pak těžko uchovatelné plody ovocných stromů, jež rostou pro naši lahůdku a pochoutku, i všechno, cokoli po obědě předkládáme přesycenému jako vítaný prostředek proti přeplnění žaludku: všechny tyto krásné a podivuhodné plodiny nesl v nesčíslném množství ten posvátný ostrov, na nějž tenkrát ještě slunce svítilo. Toto tedy všechno dostávajíce od země zařizovali jak svatyně, tak královské příbytky i přístavy a loděnice i veškerou ostatní zemi, a upravovali to v tomto pořádku.

Nejprve vystavěli mosty přes mořské pásy, které obkličovaly staré hlavní město, činíce tak cestu ven i ke královskému obydlí. Toto královské obydlí zřídili hned na začátku v tom bydlíšti boha i předků, a jak je potom jeden od druhého přijímal a výzdoby doplňoval novými výzdobami, převyšoval co mohl pokaždé svého předchůdce, až vytvořili sídlo, vzbuzující úžas při pohledu na jeho velikost i krásu stavby. Prokopali totiž příkop od moře až k vnějšímu kruhu, tři sta stop široký, sto stop hluboký a padesát stadií dlouhý, a zřídili takto průplav z moře do něho jako do přístavu, učinivše ústí tak široké,

aby do něho mohly vplouti i největší lodi. A také pásy země, které oddělovaly pásy moře, prokopali, tak aby jedna triéra mohla proplouvat sem a tam, a opatřili mosty s tak vysokým krytem, aby bylo možno dole podplouvat; křídla suchých pásů měla totiž takovou výšku, že dostatečně vyčnívala nad moře. Byl pak největší z těch kruhů, s kterým bylo moře průkopem spojeno, tři stadia široký a sousední kruh země byl jemu roven; z druhých pak měl pás vodní šířku dvou stadií, suchý pak byl zase roven předcházejícímu vodnímu; ten pak, který obíhal kolem samého ostrova uprostřed, jedno stadion. Ostrov, na kterém byl královský dům, měl průměr pět stadií. Pak obehnali ostrov, jakož i pásy a most, široký sto stop, ze všech stran kolem dokola kamennou zdí a postavili všude na mostech u mořských průchodů věže a brány. Kámen lámali kolem dokola vespod na středním ostrově i vespod na pásech na vnější i vnitřní straně, jednak bílý, jednak černý, jednak červený, a tím zároveň vylamovali v nich po obou stranách loděnice, přikryté samotnou skalou. A domy stavěli zčásti jednobarvé, zčásti pro okrasu pestré z kamenů rozličných barev, využívající takto jejich přirozeného půvabu, a hradbu kolem vnějšího pásu obložili po veškerém obvodu mědí jako by nátěrem, hradbu pak vnitřního polili cínem a kruh kolem samé akropole mosazí s ohnivým leskem.

Královský pak dům na akropoli byl zařízen tímto způsobem: uprostřed byl tam vyhrazen posvátný, lidu nepřístupný obvod, zasvěcený Poseidónovi a Kleitó, obehnaný zlatou ohradou, to místo, na kterém bylo na počátku zplozeno a narozeno těch deset kraleviců; tam také co rok ze všech deseti úředlů odváděli každému z nich prvotiny úrody. Byl tam chrám Poseidónův, stadion dlouhý, široký pak tři sta stop a přiměřené k těmto rozměrům výšky; bůh sám však měl poněkud barbarskou podobu. Celý chrám mimo akrótéria¹⁰⁴ zevně potáhli stříbrem, akrótéria pak zlatem; uvnitř pak vylo-

žili strop z bělostné slonoviny zlatem a stříbrem a mosazí, všechny pak ostatní plochy zdí, sloupů i podlahy obložili mosazí. Dovnitř postavili zlaté sochy, boha Poseidóna stojícího na voze a řídícího šest okřídlených koní, tak velikého, že se dotýkal temenem stropu, kolem dokola pak sto Néréoven na delfínech - tolik totiž jich bylo podle víry tehdejších lidí - i mnoho jiných soch věnovaných od soukromých lidí tam bylo. Venku kolem chrámu stály sochy všech oněch deseti králů ze zlata, jejich žen i všech potomků a mnoho jiných velikých obětních darů, věnovaných od králů i soukromníků, jak ze samé obce, tak od okolních poddaných. Dále tam byl oltář, shodující se co do velikosti i práce s touto stavbou, a královský dům, rovněž tak slušící jak velikosti říše, tak nádheře svatyně. Co se pak týče studní se studeným a horkým pramenem, jež obsahovaly nevyčerpatelné množství vody a z nichž jedna i druhá byla neobyčejně užitečná lahodností a výborností své vody, upravili si je tak, že je obklopili budovami, vysázeli kolem dokola stromy, hodící se k vodám, i zřídili vůkol lázně, jednak pod širým nebem, jednak kryté s teplotou vodou pro zimu, zvláštní pro královskou rodinu a zvláštní pro soukromníky, dále pak jiné pro ženy a jiné jako koupadlo pro koně a ostatní dobytek, každé z nich s příslušnou výpravou. Odtok pak vedli do Poseidónova háje, v němž rostly rozmanité stromy, pro výbornost půdy nadobyčejné krásy i výšky, a pak vodovodem podél mostů do vnějších pásů. Tam pak bylo zřízeno mnoho chrámů mnoha bohů i mnoho sadů a cvičišť, zvláště jedno pro muže, druhé pro koně, každé na jednom z kruhovitých ostrovů; zejména však byl uprostřed většího ostrova hippodromos pro závod koňských spřežení; měl na šířku jedno stadion, do délky pak se táhl po celém obvodu ostrova. Podél něho byly z té i oné strany strážní budovy pro obyčejné mužstvo králových strážců; věrnějším byla přikázána strážní služba na menším kruhu blíže u akro-

pole, těm pak, kteří věrností ze všech nejvíce vynikali, byly dány příbytky uvnitř akropole kolem samých králů. Loděnice byly plny triér i náradí, která náleží k triérám, a vším byly vhodně opatřeny. Okolí královského příbytku bylo tedy takto zařízeno. Za třemi vnějšími přístavy šla od samého moře kolem dokola zeď, vzdálená všude padesát stadií od největšího pásu a přístavu; její konce se sbíhaly v jedno u ústí průkopu do moře. Tento pak celý prostor byl zastavěn četnými a hustými domy, ústí pak a největší přístav se hemžily loďmi a kupci, přicházejícími ze všech stran, jichž množství působilo ve dne i v noci křik a rozmanitý hluk i lomoz.

O městě samém i o okolí starobylého sídla jest tedy nyní řečeno skoro všechno, jak bylo tenkrát vypravováno; pokusme se nyní vylíčiti povahu ostatní země i způsob jejího zařízení. Především tedy podle vypravování zdvihal se ostrov z moře velmi vysoko a příkře, ale krajina kolem města byla úplná rovina; objímala město a sama byla kolem dokola objímána horami, svažujícími se až k moři, holá a rovná, podoby obdélné, prostírající se na jedné i druhé straně tři tisíce stadií a na šířku majíc od moře vzhůru středem dva tisíce. Tato pak část celého ostrova byla obrácena k jihu, chráněna proti straně severní. Hory kolem ní tehdy prý vynikaly množstvím i velikostí a krásou nade všechny nynější, chovající v sobě četné bohaté osady perioiků a řeky i močály a luhy s hojnou potravou pro všeliká zvířata krotká i divoká, i lesy, rozmanité jak množstvím tak druhy stromů a poskytlující hojně dříví pro všechny práce. Takto pak byla ta rovina upravena jednak od přírody, jednak od mnoha králů za dlouhý čas. Byl to celkem podlouhlý, pravoúhlý čtyřúhelník; co chybělo, bylo zarovnáno příkopem, kolem dokola vykopaným; co se pak týče jeho hloubky a šířky i délky, nelze uvěřiti vypravování, že by dílo rukou lidských - vedle jiných prací - mohlo býti tak veliké, ale třeba říci, co jsme

slyšeli: byl vykopán sto stop hluboký, do šířky pak všude
 d stadion a táhl se kolem celé roviny v délce deseti tisíc stadií.
 Přijímal vody, stékající z hor a vina se kolem roviny i přichá-
 zeje z té i oné strany k městskému průplavu, vypouštěl je
 tudy do moře. Shora pak vedly od něho rovné průkopy, široké
 asi sto stop, rovinou zase do průplavu, vedoucího k moři;
 e jeden od druhého byl vzdálen sto stadií: tamtudy plavili z hor
 do města dříví a svázeli po lodích dolů i ostatní zboží, spojiv-
 še umělými průplavy ony průkopy jednak napříč mezi se-
 bou, jednak s městem.

Žeň měli dvakrát do roka, v zimě pomocí dešťové vláhy
 z nebes, v létě pak zavádějící na pole z průkopu vodu, kterou
 rodí země. Co se týče branného mužstva, bylo ustanoveno,
 aby z boje schopných mužů na rovině poskytoval každý sta-
 119 tek po muži vůdci; velikost jednoho statku byla sto čtvereč-
 ních stadií a všech statků bylo šedesát tisíc; na horách však
 a v ostatních částech země bylo podle vypravování nesčetné
 množství lidí a všichni byli po bydlíštích a dědinách přiděleni
 k těmto statkům v poslušnost vůdců. Každý vůdce měl povin-
 nost, poskytovat do války šestou část válečného vozu, takže
 bylo deset tisíc vozů, dále dva jezdecké koně a dva jezdce,
 b mimo to tažné spřežení bez vozu a k němu bojovníka s ma-
 lým štítem i otěžníka pro oba koně, pak dva těžkooděnce, dva
 lučištníky a dva prakovníky, pak tři lehkooděnce kamenomet-
 né a tři kopiníky, konečně čtyři lodníky k osazení tisíce dvou
 set lodí. Branná moc království byla tedy takto zřízena; jinak
 tomu bylo v každé z ostatních devíti obcí, což by však dlouho
 trvalo vykládati.

c Co se pak týče úradů a hodností, byly již od počátku takto
 zařízeny: z deseti králů jeden každý ve svém údělu a ve své
 obci měl moc nad muži i nad většinou zákonů, trestaje
 a usmrcuje kohokoli chtěl; ale vespolečná vláda a vzájemný
 styk mezi nimi řídil se podle ustanovení Poseidónových, jak

jim je odevzdal zákon a pravidla, napsaná od předků na mo-
 sazné desce, jež byla uložena uprostřed ostrova v chrámě d
 Poseidónově. Tam se shromažďovali střídavě jednou pátého
 a podruhé šestého roku - aby tak byli stejně spravedliví k su-
 děmu i lichému - ve shromáždění pak jednak se radili o spo-
 lečných věcech, jednak vyšetřovali, zdali se kdo čím provinil,
 a soudili. Kdykoli pak hodlali souditi, dávali si napřed vespo-
 lek takovéto záruky. V posvátném okrese Poseidonově byli
 chováni na svobodě býci; tu těch deset králů zůstalo o samotě
 a pomodlivše se bohu, aby chytili oblíbenou mu oběť, honili e
 ony býky bez železných zbraní, toliko dřevěnými kyji a osid-
 ly; kterého z býků chytili, přivedše jej k desce zabíjeli jej
 u jejího horního kraje, tak aby krev stékala po písmenech. Na
 desce pak byla mimo zákony přísaha, vyslovující veliké klet-
 by proti neposlušným. Když pak tu podle svých obětních řádů 120
 spálili všechny údy býka, naplnili měsidlo a vhodili do něho
 za každého drobet sražené krve, ostatní pak krev odnesli do
 ohně, očistivše kolem dokola desku; potom nabírajíce zlatý-
 mi naběračkami z měsidla a ulévající do ohně přísahali, že
 budou souditi podle zákonů na desce a že potrestají toho, kdo
 se snad něčím v minulosti provinil, jakož i v budoucnosti že
 žádného z předpisů vědomě nepřestoupí a že nebudou proti b
 zákonům vlásti ani poslouchati vládce jinak, než bude-li roz-
 kazovati podle otcovských zákonů. Když toto každý z nich
 byl slíbil za sebe i za svůj rod a když se byl napil i uložil číši
 jako obětní dar do chrámu božího, věnovali se hostině a po-
 třebám svého těla. Když pak nastala tma a oheň zápalných
 obětí byl vyhaslý, všichni obleknuvše se v nejkrásnější tma-
 vomodré roucho usedali na zemi u žárovíště přísežního ohně;
 tu pak v noci, po uhašení všeho ohně kolem po chrámě, byli c
 souzeni i soudili, jestliže kdo z nich koho obviňoval z nějaké-
 ho přestoupení zákona; po skončeném soudě, když nastalo
 světlo, zapisovali rozsudky na zlatou desku a ukládali ji na

památku i s rouchy. Bylo pak mnoho zvláštních zákonů o právech jednotlivých králů, nad jiné však nejdůležitější ten, že nikdy nepozdvihnou zbraní proti sobě navzájem, nýbrž že všichni budou pomáhati, jestliže by se někdo z nich v některé

d obci pokoušel svrhnouti královský rod, a že společně, jako jejich předkové, budou se raditi o rozhodnutích o válce i ostatních věcech, ponechávající vrchní vládu rodu Atlantskému. Avšak o smrti některého z příbuzných rozhodovati král neměl moci, kdyby odsouzení nebylo schváleno většinou ze všech desíti.

Tuto tak velikou a takovouto moc, jež byla tenkrát v oné zemi, sebral a přivedl bůh proti této naší zemi z takovéto asi, jak se vypravuje, příčiny. Po mnoho pokolení, pokud v nich působila božská přirozenost, byli poslušní zákonů a chovali se přátelsky k sourodému božskému plemeni; měli smýšlení pravdivé a veskrze ušlechtilé, vedouce si v každém osudu i vespolek mezi sebou mírně a s rozumem. Proto pomíjejíce vše mimo mravní i tělesnou dokonalost málo cenili vezdejší statky a lhostejně, spíše jako břímě nesli spoustu svého zlata i ostatního majetku. Nebyli opojeni rozmařilostí ani neupadali v chyby, ztrácejíce pro bohatství vládu nad sebou samými, nýbrž střízliví bystře hleděli, že i všechny tyto statky rostou ze společného přátelství, spojeného s dokonalostí, kdežto shonem za těmito věcmi a ceněním jich hynou tyto věci samy a ono přátelství hyne spolu s nimi.

Z takovýchto pak zásad a působením božské přirozenosti, dosud v nich trvajících, rostlo jim všechno, co jsme dříve vylíčili. Ale když božská částka v nich mizela, směřující se opět a opět s mnohým živlem smrtelným, a povaha lidská nabývala převahy, tehdy již nemajíce síly snášeti vezdejší statky, kazili se a ohyzdnými se jevíli tomu, kdo dovedl viděti, protože ztratili nejkrásnější z nejvzácnějších statků; ale lidem, neschopným viděti život vpravdě blažený, zdáli se právě teh-

dy nejkrásnější a nejblaženější, když se plnili nespravedlivou ziskností a mocí. Tu pak bůh bohů Zeus, podle zákonů kralující a svou mocí toto všechno vidoucí, zpozorovav, že řádné pokolení jest v bídném stavu, pojal úmysl uvaliti na ně trest, aby zmoudřeli a napravili způsob svého života; shromáždil všechny bohy do jejich nejslavnostnějšího příbytku, který stojí uprostřed všehomíra a z něhož jest viděti všechno, cokoliv bylo stvořeno, a shromáždív je pravil:

Poznámky

1. Timaios, hlavní osoba našeho dialogu, byl filosof, a to přívrženec italské školy pythagorejské. Platón se s ním osobně seznámil za svého pobytu ve Velkém Řecku a při této příležitosti bezpochyby i prohloubil svou znalost Pythagorova učení. Dialog *Timaios* zděl se býti tou měrou „pythagorejský“, že mohla vzniknouti – arci mezi neodborníky – senzační zpráva, že to jest plagiát pythagorejského spisu, který si Platón koupil nebo objednal na Sicílii. Taková koupě by nebyla sama o sobě nic nemožného; šlo tu patrně o spis Filolaův.

Kritias, příbuzný Platónův se strany matčiny, známý v politických dějinách athénských jako jeden z tzv. třiceti tyranů po válce peloponnéské, byl muž bohatého vzdělání a bezohledné energie; pro svůj filosofický *diletantismus* zván nefilosofem mezi filozofy a filosofem mezi nefilosofy. Literárně byl činný zejména v básnictví dramatickém.

Hermokratés, syn Hermónův, nejvýznačnější syrakúský politik a vojevůdce v době války peloponnéské, aristokrat.

2. Čtvrtým, nejmenovaným účastníkem výkladů *Ústavy* Platón mínil, jak se obecně, ale bez dostatečného důvodu, má za to, sám sebe, chtěje tím naznačiti, že neručí za historickou přesnost svého vypravování.

3. Dropidés byl podle jiných genealogií bratr Solónův. Jeho syn byl Kritias (starší); vnuk tohoto Kritias mladší, syn Kallaischrův, vystupuje v našem dialogu. Druhý syn staršího Kritia byl Glaukón, otec Periktiony, matky Platónovy, a Charmidův.

4. Apatúrie, athénské svátky na počest boha Dionysa, slavené na podzim, o jejichž třetím dni, zvaném Kúreótis, byli hoši zapisováni do seznamu své fratric.

5. Praotcem Athéňanů byl podle athénské mytologie Erichthos (Erechtheus), syn boha ohně Hefaísta a bohyň země Gé.

6. Platón počítá Egypt k Asii; ostatek Afriky, pokud byla známa, měl jméno Libya.
7. Možno říci, že ani severní pól dohromady s jižním nestály evropské lidi tolik přemýšlení, jako Platónova Atlantis. Nezdá se správné mysliti, jako myslel již Aristotelés, že by to byl pouhý výmysl Platónův; egyptská tradice, která dala podnět k jeho vypravování a jinde není zachována, mohla míti jádro pravdy, které moderní historická geografie ovšem dosud počítá jen mezi domněnky. Dnes zaznamenáváme jen jako zvláštnosti alegorické a symbolické výklady, jež tušily v boji Atlantidy s Athénami protivu mezi stálicemi a oběžnicemi nebo zase spor mezi dušemi dobrými a zlými anebo též obraz věčného boje mezi látkou a formou, růzností a jednotou. Ale o nic více pravdy nemají domněnky, ztotožňující Atlantidu s některou ze známých zemí, posílené a rozmnožené zámořskými objevy, zejména objevením Ameriky. Amerika sama byla prohlašována za Platónovu Atlantidu – při tom arci máta ta věc, že podle Platóna Atlantis byla pohlčena mořem – podobně ostrovy Azorské, Irsko, Nový Zéland, ano i země východní, Persie, Cejlon, Austrálie; i na Palestinu pomýšleno a moře, které nebylo za starých časů cestovatelům překážkou (Platón arci rozumí, že to nebylo moře širé, na jaké se plavci obyčejně nepouštěli), ztotožňováno s mořem Rudým, jež přešli Židé suchou nohou.

Stejně na staré pověsti a nikoli na empirickém poznání současnému zakládá se výrok, že širé moře za Hérakleovými sloupy (úžinou Gibraltarskou), není splavné pro bahnitě mělčiny. O líném klidu a bezvětří tohoto moře, nepříznivém plavbě, zmiňuje se i Tacitus.

„Nová Atlantis“ Baconova přejala z líčení Platónova *Timaia* a *Kritia* pojem a jméno ideální země, ale sama jest myšlena uprostřed Tichého oceánu.

Živých barev a snad i motivu pro líčení onoho nejslavnějšího činu starých Athéňanů poskytly Platónovi nedávné dějiny jeho vlasti: teprve sto let dělilo jej od perských válek, na které lze ono líčení doslova přenést.

8. Platón tu užívá slov *úranos* (nebe) a *kosmos* (řád); poněvadž i vesmír jest mu božstvo, nazývá jej, jak bylo zvykem v modlitbách, různými jmény.
9. Z této věty samé patrně, že představa osobního *démiúrگا* jest jenom zosobnění metafyzického počátku a ne osobní bůh ve vlastním smyslu slova; v následujícím výkladu projevuje se tento počátek, ve shodě s učením jiných spisů Platónových, jako zosobněná idea dobra. (Srv. také pozn. 14.)
10. Démiúrگos není tvůrce, tvořící z ničeho, nýbrž jen pořadatel; před uspořádáním světa byly prvky pozdějších živlů v takovém stavu, že „ani nezasluhovaly jména ohně, vzduchu, vody a země“.
11. Spojovacím poutem mezi dvěma veličinami druhého rozměru myslí Platón střední geometrickou úměrnou, jako jest ab v úměře $a^2 : ab = ab : b^2$. Veličiny třetího rozměru vyžadují dvou takových „pout“, kterými jsou v úměře $a^3 : a^2b = a^2b : ab^2 = ab^2 : b^3$ členy a^2b , ab^2 .
12. Myšlenku, že z rozkladu na jedné straně vzniká potrava pro druhou stranu, vyjadřuje určitě Hérakleitos: „žije oheň smrti země a vzduch žije smrti ohně, voda žije smrti vzduchu, země vody“.
13. Ostatních šestero pohybů kromě rotace jest pohyb napravo, nalevo, nahoru, dolů, dopředu, dozadu.
14. I když podle slov *Genese* stvořil Bůh na počátku nebe a zemi a člověka stvořil *k obrazu a podobnosti svému*, nezná *Timaios* tvoření, tj. dělání z ničeho, a původce světa zván jest v něm význačným jménem *démiúrگos*, jak byli jmenováni všichni odborní výrobci, řemeslníci, stavitelé, lékaři apod. Strůjce světa, veliký dělník, chtěje míti svůj výrobek nejdokonalejší, vzal si za vzor živoka, obsahujícího v sobě všechny ostatní živoky, tj. podle Platónovy terminologie ideu čili realizovaný pojem živoka a podle něho vytvořil svět s duší a tělem. Z látky živlů bylo učiněno tělo světa a hmotně jest myšlen i vznik jeho duše. Duše světa jest co do látky produkt dvojího míšení, jakož vůbec podle Platóna všechno dokonalé vzniká míšením, jež

jest konkrétně představeným pochodem logické abstrakce. Prvním míšením jednoduchých prvků polárních, totiž totožnosti (= jednoty) s růzností (= mnohostí) vzniká pojem bytí, *jsoucnost* (jako v dialogu *Sofisté*s míšením klidu a pohybu), míšením pak jsoucnosti s oběma dříve existujícími jsoucnými, identitou a růzností, vzniká substance duše světa. Duše světa jest takto vypravena prvky, které ji činí schopnou objímati v sobě všechno, na jedné straně pomyslnou jednotu, jsoucnou, na druhé straně smyslovou mnohost, vznikání, a nad to si uvědomovati svou vlastní jsoucnost. Této substanci dostalo se života jejím formováním, zakládajícím se na číselných poměrech. Poměr sedmi základních dílů jest vyjádřen řadou čísel:

1 2 3 4 9 8 27,

vlastně dvěma geometrickými řadami souběžnými se společným členem počátečním; z nich první má „mezery“ dvojnásobné, tj. quotient 2, druhá trojnásobné čili quotient 3:

1
2 3
4 9
8 27.

Prvním vyplněním mezer, jinak řečeno, vložení harmonického a aritmetického průměru, nabyly tyto řady podoby:

1 $\frac{4}{3}$ $\frac{3}{2}$ 2 $\frac{8}{3}$ 3 4 $\frac{16}{3}$ 6 8
1 $\frac{3}{2}$ 2 3 $\frac{9}{2}$ 6 9 $\frac{27}{2}$ 18 27.

Aritmetickým průměrem čísel a , b rozumí se, jak známo, hodnota $x = \frac{1}{2}(a + b)$. Harmonický průměr y týchž čísel jest určen výrazem $\frac{1}{y} = \frac{1}{2}(\frac{1}{a} + \frac{1}{b})$, z čehož $y = 2ab : (a + b)$.

Druhé vyplnění mezer týkalo se jen řady první, poněvadž ve druhé není poměru 1 : $1\frac{1}{3}$; tímto doplněním zhuštěna první řada takto:

1 $\frac{9}{8}$ $\frac{81}{64}$ $\frac{4}{3}$ $\frac{3}{2}$ $\frac{27}{16}$ $\frac{243}{128}$ 2 $\frac{9}{4}$ $\frac{81}{32}$ $\frac{8}{3}$
3 $\frac{27}{8}$ $\frac{243}{64}$ 4 $\frac{9}{2}$ $\frac{81}{16}$ $\frac{16}{3}$ 6 $\frac{27}{4}$ $\frac{243}{32}$ 8,

neboť $\frac{81}{64} : \frac{4}{3} = 243 : 256$ a podobně $\frac{243}{128} : 2 = \frac{81}{32} : \frac{8}{3} = \frac{243}{64} : 4$ atd.

Jaký význam mají tato čísla pro duši? Jistě ne mystický, jak vykládal např. Aristotelés, že číslo 1 znamená ideje a intelekt, který je chápé, číslo 2 věci matematické a vědění, 4 mínění, 8 čítí. Hledíme-li k tomu, že tato soustava duše, jak níže uvidíme, má význam kosmický a že Platón přijal od školy pythagorejské pomysl harmonie sfér i matematický výklad harmonie vůbec, smíme hledati původu oné řady v číslech Platónovy teoretické hudební stupnice, s níž arci můžeme nynější stupnice jen srovnati a neztotožniti. Relativní výšky tónů naší stupnice tvrdé jsou, jak známo,

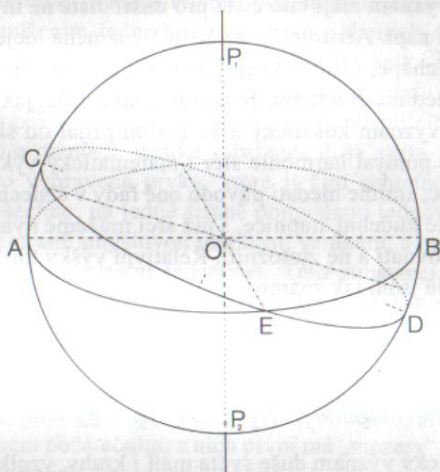
1 $\frac{9}{8}$ $\frac{5}{4}$ $\frac{4}{3}$ $\frac{3}{2}$ $\frac{5}{3}$ $\frac{15}{8}$ 2

a stupnice měkké

1 $\frac{9}{8}$ $\frac{6}{5}$ $\frac{4}{3}$ $\frac{3}{2}$ $\frac{8}{5}$ $\frac{9}{5}$ 2.

Kosmický význam duše světa mají i kruhy, vzniklé přeložením a spojením dvou pruhů vytvořené substance, a jejich pohyby. Kruh vnější jest světový rovník, symbol sféry stálic, kruh vnitřní, ekliptika, obsahující planety (dráhy, ve kterých planety obíhají, nejsou sice v jedné rovině, nýbrž odchylojí se od sebe o větší nebo menší úhel, např. Merkur – bereme-li za základ ekliptiku v našem smyslu, rovinu dráhy zemské, o 7° , Venuše jen o $3^\circ 24$ minut –, ale těchto odchylek Platónova teorie nedbá); oba kruhy spolu uzavírají úhel kosý ($23\frac{1}{2}^\circ$), což naznačuje Platón slovy, že démiúrgos položil oba pruhy přes sebe v podobě písmene X, a dále tím, že pohyb vnější se koná „ve směru strany“, pohyb vnitřní „podle úhlopříčny“; napravo ($36c - 37b$) znamená zde na západ, nalevo na východ.

Vnitřní kruh, tj. ekliptika, jest rozdělen na sedm soustředných nestejných kruhů, vyznačujících dráhy sedmi planet se vzdálenostmi, určenými oněmi sedmi čísly: (1) Měsíc, (2) Slunce, (3) Venuše, (4) Merkur, (8) Mars, (9) Jupiter, (27) Saturn. Co se týče vzdálenosti jednotlivých planet od Slunce i rychlosti po dráze oběžné, teprve Kepler svými zákony učinil konec nesprávnostem a dohadům, jaké pozorujeme i u Platóna. Třemi planetami, které obíhají se stejnou rychlostí, myslí Platón Slunce, Venuši, Merkura.

$P_1 P_2$ = světová osa
 AB = světový rovník
 CD = ekliptika

Středověké vědě zanechal *Timaios* svou astronomii v soustavě Ptolemaiově.

15. Pevnému poznatku své noetiky o rozdílu mezi rozumovým věděním, majícím předmětem *pojmy*, a představou, míněním, vycházejícím od jevů konkrétních, dává zde Platón kosmický základ tím, že kvalitativně rozlišil kruh světového rovníku a kruh ekliptiky a učinil onen projevem jsoučna totožnosti, reagujícím na popudy nadmyslné a vytvářejícím rozumově vědění, kdežto kruh ekliptiky dal do služeb různosti a učinil jej projevovatelem smyslových představ. Takto učiněna činnost duše světa vzorem duševní činnosti člověkovy a kruhovitý pohyb jejím symbolem.
16. Tj. v duši.
17. Níže čteme o poruchách kruhů přílivem potravy: kruh různosti bývá znetvořován a přesunován, kruh totožnosti toliko zastavován.

18. Svět byl vytvořen podle ideje živoka a ideje jsou Platónovi nejvyššími jsoučny, nejhodnějšími názvu „bohové“.
19. To jest jev, který přesně vyjádřil Kepler svým třetím zákonem: „trojmoci středních vzdáleností planet jsou úměrné dvojnásobkem dob oběžných“; proto např. planeta v čtyřnásobné vzdálenosti od Slunce pohybuje se poloviční rychlostí průměrnou a vykonává čtyřnásobnou dráhu za dobu osmkrát delší.
20. Ona spirála jest následek odchylky ekliptiky od rovníku a vzniká skládáním obou pohybů, jehož tu bylo v teorii snad poprvé užito.
21. Jednotný a nejrozumnější jest kruh totožnosti, kosmický rovník.
22. Plný rok jest doba, za kterou všechny planety se vrátí do téže vzájemné polohy, kterou měly na počátku. Veliký rok měl význam i v učení Pythagorově jako doba, v níž se prožijí všechny individuální životy se vším stěhováním duší, aby se pak svět znova opakoval. O trvání tohoto velkého roku byla různá mínění; Pythagorejci počítali 10 000 slunečních roků, u Tacita, *Dial. de or.* 16 jest udáno 12 954 roků.
23. Tj. stálice a oběžnice.
24. Připevnil jej na kruh totožnosti, jenž se tím stal kruhem stálic.
25. Tak jsme se pokusili napodobiti Platónovu myšlenku, zakládající se na dvojznačnosti slova *kosmos*, značícího jednak vesmír, jednak ozdobu.
26. Snad míněny takzvané „kličky“ v dráze planet mezi stálicemi, totiž úkaz, že někdy planeta se pohybuje směrem opačným, než kterým se děje roční pohyb Slunce po ekliptice. Tento zpětný (retrogradní) pohyb mají všechny planety; pro planety vnější nastává v době kolem opozice ke Slunci, když planeta jest viditelná po celou noc.
27. Někteří nesprávně rozuměli slovu Platónovu ve smyslu „otáčející se“ a tak přičítali Platónovi mínění o rotaci Země. Text Aristotelova místa, svědčící pro tento výklad, jest pochybný. Země však podle Platóna projevuje činnost své duše právě tím,

- že se nedává unášeti kosmickým pohybem ve směru pohybu světového rovníku a udržuje se v klidu.
28. Bozi obecné mytologie a víry jsou cizím živlem v Platónově kosmogonii; s patrnou ironií, lehce a jen pro úplnost je přijímá na základě autority jejich zvěstovatelů, nemoha a nechtěje jich nedbati zejména proto, že byli podle zákona a platného obyčejně vážným činitelem státního života.
  29. Slavnostní oslovení, významem podobné jiným rčením, známým v překladu i u nás, jako „král králů“, „píseň písní“ apod. Jiní vykládají „bohové, synové bohů“, jiní „obrazy bohů“.
  30. Totiž tvorové mající žítí ve vzduchu, ve vodě a na zemi.
  31. Podle dalšího výkladu první a nejstarší část duše, *rozum*.
  32. Tyto díly nejsou ještě celé duše lidské, nýbrž jediné jejich nejvyšší, nesmrtelné části.
  33. Přibývání a ubývání, naplňování a vyprazdňování jsou podle Platóna základní činitele života fyzického i duševního.
  34. Shluk z ohně i vody atd. = tělo a jeho vlivy; dráha totožnosti a stálosti = činnost božského prvku, rozumu.
  35. Jen nejdokonalejšího pohybu, rotace, celku člověka se nedostává.
  36. Platónovy etymologie slova *aisthēsis* (počitek) od *aissó* (skáči) nelze v překladu napodobiti.
  37. Také lidská duše, obraz duše světa, měla by, kdyby nebyla spoutána s tělem, dva pravidelné pohyby, obdobné pohybům podél rovníku a podél ekliptiky. Ale příliv a odliv tělesných částic, nejhojnější v mladém věku, mimo to pak vnější popudy působí v nich poruchy a bezvládní, což se jeví omyly lidského souzení. Zdánlivá shoda nastává někdy, když zvláště silný dojem zaujme celou duši.
  38. Platónova teorie vidění má základem představu o trojím fluidu světelného ohně; jedno jest denní světlo, druhé proudí z oka a třetí jest v předmětu, který vidíme. První dvě jsou příbuzná a spojují se v jednotnou substanci, která přenáší nárazy třetího ohně do duše.

39. Svou teorií o vidění vykládá Platón odraz 1) v zrcadle rovinném, 2) v zrcadle dutém. Světelný oheň, vycházející z předmětu, jest zastaven lesklým povrchem zrcadlové plochy, a tu s ním přichází do styku oheň, složený ze světla denního a světla zrakového; tímto stykem na ploše zrcadla jest způsobeno nepřímé vidění. Kdežto při vidění přímém setkává se pravá strana očního ohně s levou stranou ohně, vycházejícího z předmětu, jest tomu při zrcadle naopak.
Zrcadlem dutým nemínil Platón zrcadla kulového, nýbrž zrcadlo kruhově válcové; v prvním případě myslí si toto zrcadlo postaveno osou svisle, ve druhém osou vodorovně.
40. Polemika na jedné straně proti hylozoistické filosofii iónské, na druhé straně proti materialismu Démokritovu (zevrubněji o těchto směrech vykládá Fr. Drtina, *Myšlenkový vývoj evropského lidstva = Spisy I.*, str. 179 nn. a 190). Jinými slovy: fyzické zákony samy o sobě jsou něco vedlejšího, hlavní jest počátek všeho a účel.
41. Již nahoře (29 d – 30 b) bylo řečeno, že bůh chtěl, aby *pokud možno* všechno bylo dobré a nic nebylo špatné. A poněvadž přes to jest ve světě mnoho jevů, které nelze uvést v souhlas s onou zamýšlenou dokonalostí, třeba předpokládati vedle *demiúrga* jiného činitele, jemu protivného; Platón jej jmenuje *nutnost*. Mezi účinky nutnosti náleží všechno, čeho nelze vysvětliti a odůvodniti rozumem, tedy především všechno hmotné. Stavitel světa založil však i při tom své dílo co nejlépe, poněvadž si dovedl přemluvením podříditi onen protivný princip. Přemluviti, přesvědčiti jest pojem ryze řecký a značí důvody někoho přiměti, aby upustil od toho, co sám pokládá za pravdu a dobré, a aby následoval směru těch důvodů. Svět vznikl tedy tím, že nutnost se podřídila rozumu.
42. Tato slova bylo třeba v překladu doplniti, aby bylo rozuměti přirovnání, jež v řečtině jest nasnadě pro dvojznačnost slova *stoicheion*, znamenající *živel i hlásku*. Ohně, vody atd. nelze srovnávati ani se slabikami – tím méně ovšem s hláskami – nýbrž s celky složitějšími, se slovy. Takto se Platón přidává na

stranu Anaxagorovu proti učení Empedokleovu, podle něhož jsou čtyři živly pralátky a kořeny všehomíra.

43. Také Platón přijal obvyklé zjednodušení vši látky na čtyři pralátky, prvky, jaké bylo provedeno zejména v soustavě Empedokleově, ale nezastavil se u nich, nýbrž uvedl je – ovšem ne cestou experimentální, které si nevážil, nýbrž logickou abstrakcí – jako čtyři různé druhy pod společný rod: druhový rozdíl u nich jest jejich forma, rod pak jest to, co mají společné, odmyslíme-li si všechny formové rozdíly, ona schránka a jakoby chůva všeho, co vzniklo, totiž prostor. Tím byla nalezena odpověď na otázku, která se přirozeně vyskytla s myšlenkou, že svět byl stvořen podle vzoru ideje: která věc to byla, jíž byl obraz ideje vtištěn? Samo pak podobenství o vtiskování formy do tvárné hmoty mělo v tomto všem myšlení velkou úlohu. Formováním prostoru, který sám o sobě tvaru nemá, vzniká veškerá rozmanitost smyslového světa, neustálými změnami a přecházením svědčící o základní jednotě.

Z toho, že Platón tento pojem pralátky – prostoru novými a novými větami vyvozuje a dokazuje, můžeme souditi, že tu jde o nový jeho nálezný v řešení staré otázky.

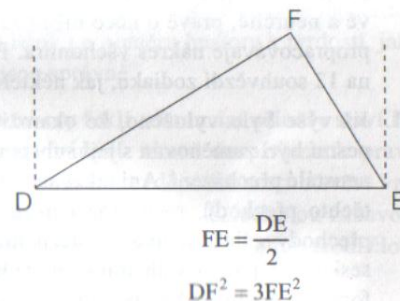
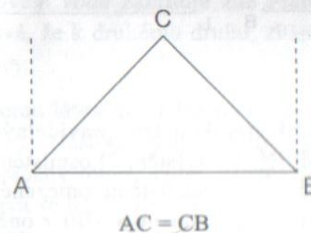
44. Svět idejí (otec), prostor–pralátka (matka), svět smyslový čili vznikání (dítě). Rozdíl mezi ideami a smyslovými jevy vyvozuje Platón zde i jinde z rozdílu mezi rozumovým chápáním, věděním, a pouhým představováním, míněním.

K pomyslu pralátky–prostoru nelze přijíti ani rozumem jako k ideám, ani počítkem a představou jako k světu smyslovému, nýbrž „nepravým usuzováním“. K tomuto soudu byl Platón veden základní větou své noetiky, že mezi poznávací činností a poznávaným předmětem jest kvalitativní souvislost: zde pak výjimečné postavení pralátky vyžadovalo si i výjimečného poznávání.

45. Ideje nejsou imanentně obsaženy ve věcech světa smyslového, nýbrž oba světy jsou vedle sebe naprosto rozdílné.
46. Podle Platóna tedy bůh živly nestvořil, nýbrž jenom je rozrůznil a přesným způsobem složil. Jeho následujícímu výkladu

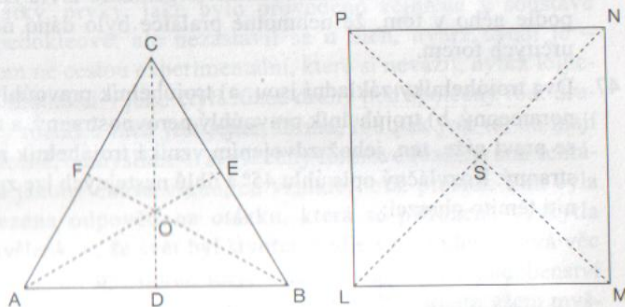
neporozuměl hned Aristotelés, jenž na prvním místě Platónovi vytýká, že není možno tvořiti tělesa z ploch; jeden z novějších překladatelů pak docela nalézá Platónův výklad „komickým“. Ale Platón myslel čistě abstraktně: organizace živlů záležela podle něho v tom, že nehmotné pralátce bylo dáno několik určitých forem.

47. Dva trojúhelníky základní jsou: a) trojúhelník pravouhlý rovnoramenný, b) trojúhelník pravouhlý nerovnostranný, a to, jak se praví níže, ten, jehož zdvojením vzniká trojúhelník rovnostranný. Rozvláčný opis úhlu 45° a úhlů nestejných lze znázorniti těmito obrázky:

48. Čísla a jejich poměry.
49. Trojúhelník rovnostranný vzniká ze základního trojúhelníka pravouhlého nerovnostranného (ADO), jak ukazuje levý z následujících obrázků, kdežto na pravém jest znázorněn vznik

čtverce ze základního trojúhelníka pravoúhlého rovnoramenného (LMS).

50. Opsaná koule jest charakteristikou tzv. pravidelných těles, z nichž Platón zevrubně líčí: 1) čtyřstěn, 2) osmistěn, 3) dvacetistěn, 4) krychli; o pátém, dvanáctistěnu, omezeném pravidelnými pětiúhelníky, jichž není možno složit z oněch dvou „nejdokonalejších“ trojúhelníků, mluví Platón celkem vyhýbavě a neurčitě, právě o něco níže (55 b – 56 a), že ho bůh užil, propracovává nález všehomíra. Pomýšlel-li Platón při tom na 12 souhvězdí zodiaku, jak někteří soudí, není jisto.
51. Již výše bylo vyloženo, že okamžitý stav té nebo oné látky nesmí býti zaměňován s její substancí, poněvadž ve všem jest neustálé přecházení. Ani takzvané základní živly nejsou prosty těchto přechodů, poněvadž nejsou jednoduché prvky; jejich přechody záleží jednak v mechanickém rušení dosavadního seskupení, jednak v chemickém – řekli bychom – rozkládání na formové prvky, jež se pak mohou skládati v nové látky. Vždy však jest to jen dělení, rozvolňování vazby a ne měnění; *formových prvků, oněch trojúhelníků, dále rozkládati nelze*. Forma země, krychle, má za prvek trojúhelník pravoúhlý rovnoramenný, z něhož jsou složeny její čtvercové plochy; tento prvek nemůže dáti vzniku formě jiných živlů, poněvadž ta jest založena na trojúhelníku rovnostranném. Voda má formu dvaceti-

- stěnu; z jejich 20 ploch, rovnostranných trojúhelníků, možno sestaviti dva osmistěny – formu vzduchu – a ještě zbudou 4, jež lze složit ve formu ohně, čtyřstěn.
52. Každý ze čtyř živlů má v prostoru své vlastní místo, jakousi vlast, jež má, jak jest vykládáno níže, význam pro všechny přirozený pohyb jejich odloučených částic.
53. Každá část prostoru, ze které jest vzájemným narážením vypuzena její dosavadní výplň, jest ihned zabírána vnikajícími částicemi jinými. Tím způsobem vzniká kruhový pohyb, *periósis*, jímž jsou níže vysvětlovány rozmanité jevy, jako dýchání, elektrické a magnetické přitahování i jevy akustické.
54. Slovem *voda* zahrnuje zde Platón všechny kapaliny; tím se stává, že k druhému druhu, zkapalněnému, náleží i roztavené kovy.
55. Kterou látku mínil Platón tímto názvem, nebylo dosud zjištěno. U Hésioda znamená to slovo tvrdý kov, z něhož byly vyráběny zbraně a jiné nástroje, cosi jako ocel; po Theofrastovi užívá se ho i o drahokamech, zejména bývá jím nazýván diamant; zde však nelze pomýšlet ani na to, ani na ono. – Upozorňujeme, že některé z Platónových výroků o hustotě (specifické hmotě) jednotlivých látek i o poměru hustoty k tvrdosti, jak ji nyní definujeme, nejsou správné.
56. Empirické, jak bychom my řekli, zkoumání přírody staví Platón proti rozumovému bádání: tímto dospíváme k pravdě o skutečném jsoucnu, oním k pravděpodobnosti o světě vznikání. Platón netušil, jak to, co nazývá „ušlechtilou zábavou“, oplodní jednou i samu spekulaci, jež teprve potom zrodí člověku opravdové poznání.
57. V originále slovní hříčka, již nelze v překladě vystihnouti.
58. O vzniku různých barev účinkem na zrakový oheň viz níže 67 c – 68 d. Rozlučovací sílu má všechno, co jest složeno z ostrých jehlanců jako oheň, tedy také všechny látky, obsahující oheň, ať barvy nebo zápachy nebo chuti.

59. Kterou šťávu Platón tím jménem mínil, není určeno, nejspíše nějakou rostlinnou kyselinu. U Hómera *Il.* V, 902 tak nazývána šťáva, srážející mléko.
60. Snad láva.
61. Patrně citováno z obřadního předpisu; u Hómera *Il.* IX, 234 má sůl přívlastek „božská“.
62. Jest zajímavo, jak Platón dovede svou teorií vykládati účinky tepla na změnu objemu a na změnu skupenství i účinek vody na soudržnost v látkách pevných.
63. Pro překlad nemá významu Platónův dodatek „a jeho jméno“, poněvadž nelze napodobiti vnější podobnosti řeckých slov *kermatizó* (krájím na kousky) a *thermos* (teplý).
64. Nelze dosti oceniti Platónovo poznání, že přívlastky „nahofe“, „dole“, „těžký“, „lehký“, nejsou nic, co by souviselo se substancí, nýbrž že mají jen relativní platnost, a myšlenka, kterou jsou tyto zjevy vykládány, je přes svou nedokonalost a nesprávnost přece jen blíže příbuzna gravitačnímu zákonu Newtonovu. Již výše (srv. pozn. 52) bylo proneseno mínění, že chvěním pralátky—prostoru snaží se usaditi každý ze čtyř živlů na zvláštním místě všehomíra, čímž vznikají jakési ústřední hromady každého živlu; částice jednoho každého z živlů, rozptýlené po světě, tíhnou každá ke svému ústředí, řízeny oním pohybem „matky“ světa. Přitažlivost tedy není všeobecná, mezi všemi hmotami navzájem, nýbrž jest to jakési soustředování každého ze čtyř živlů zvláště.
- Platónovo učení o přitažlivosti přijal i Ptolemais, ačkoliv Aristotelés je byl vyvracel, uče, že pohyby živlů dějí se dvěma určitými směry, stoupáním (vzduch a oheň) a klesáním (voda a země).
65. Platón si představuje čítí zcela materialisticky jako účinek styku určité látky tělové s látkou v prostředí (srv. pozn. 39). Aby z fyzického popudu (*pathéma*) vznikl počitek (*aisthésis*), jest třeba, aby tento účinek byl přenesen až do rozumové části duše; zde záleží na složení látky, která jest jeho nosičem, podle základních prvků.

- Látka vnější působí v čidlech mechanické změny, jež jsou spojeny s nelibostí, jestliže jsou prudké, kdežto znatelný přechod v původní stav přináší libost. Teorii, jako by byla libost totožná se stavem bezbolestným, vyvrátil Platón již v *Ústavě* a v dialogu *Filébos*.
- Tyto změny záleží v rozpínání a stahování, v rozpouštění a slučování, v nasycování a vyprazdňování tělesných ústrojí.
66. Uvidíme níže, že játra byla pokládána za sídlo třetí, smyslné části duše.
67. Nauka o barvách dávala řeckým myslitelům rozmanité problémy, mezi nimi otázku, z kterých barev „základních“ jsou odvozeny ostatní barvy. Odpovědi byly různé: jedni pokládali za základní barvu černou, žlutou a červenou, jiní černou, zelenou, červenou, Aristotelés černou a bílou. V Platónově rozboru překvapuje, že pokládá lesk za zvláštní samostatnou barvu, kromě toho pak zejména jeho odvozování barvy zelené ze světle hnědé (plavé) a černé, jež lze vysvětliti jen tím, že podkladem jeho tvrzení nebyl pokus. Ostatně jest známo, že schopnost viděti a rozlišovati nebyla u starých Řeků stejná jako u nás.
68. Zákony nutnosti míní Platón fyzikální zákony viditelné přírody; v jeho kosmogonii jsou to „výpomocné příčiny“, poněvadž hlavní příčina jest ona idea, podle které byl svět učiněn, tedy příčina finální: tato má býti cílem všeho zkoumání.
69. Orientální odloučenost ženy jevila se i u Řeků tím, že jedna část domu, tzv. *andronitis*, byla vyhrazena mužským členům rodiny, kdežto ženy měly pro sebe jinou část, zvanou *gynaikonitis*.
70. Za královského zřízení byl vyšehrad, *akropolis*, v každé samostatné obci, sídlem královým.
71. Úkol nervů senzitivních a motorických, Platónově době neznámých, zastávají tu žíly a tepny; ačkoli již pythagorejec Alkmáion z Krotónu v 5. stol. př. Kr. nalezl dráhy nervů a jejich zauzlení v mozku, teprve Galénos má přesnější vědomosti o nervové soustavě.

72. Nesprávnost výroku, že plíce jsou bez krve, poznal již Aristotelés; o jejich účasti při zažívání nepochybovali však ani velcí lékaři, jako Hippokratés a Galénos.
73. Význam jater a žluči pro zažívání Platón neznal; za to přijal do své tělovědy myšlenku populární víry, projevující se věštěním z vnitřnosti a zvláště z jater zabívaných zvířat, a pokusil se uvést ji umělým způsobem ve shodu se svým míněním o činnosti třetího druhu duše. V jeho výkladě proniká stanovisko povznesené nad obyčejnou věšteckou praxi.
74. Jaký význam měla idea různosti při vytváření duše světa, bylo vyloženo výše. Poněvadž kosti v těle měly býti hojně rozčleněny do nejrůznějších tvarů i pohybů, bylo zapotřebí užítí pro ně různosti, na níž se zakládá mnohost.
75. „Švy“ mezi kostmi lebečního krytu jsou v stáří méně význačné než v mládí a také možno při nich pozorovati individuální rozdíly, zejména při švu, táhnoucím se středem kosti čelní. Tyto rozdíly vysvětluje Platón bojem života animálního s životem duševním, kterýž boj ve starším věku ustává.
76. Oheň způsobuje rozklad jeho částic, vzduch ubývá; proto bylo potřebí náhrady a doplňování za ony ztráty.
77. Život se projevuje i u rostliny pohybem, ale u ní jest to jen pohyb vnitřní, způsobující oběh jejích šťáv; navenek chová se rostlina trpně a nemá moci zasahovati v pohyby vnější. Uvědomění jí chybí, poněvadž nemá rozumové duše. Platón arci není první, jenž přisuzuje rostlinám život, před ním tak učili již Empedoklés a Anaxagoras.
78. O různém úkonu tepen a žil ani o úkolu srdce neměli staří správné představy.
79. Setkáváme se tu se zvláštním názorem, že dýchání jest pomocný úkon zažívání; v této věci nesouhlasil s Platónem již Aristotelés.
80. Vnější velká vrše jest tkáň těla, sousedící navenek s vnějším vzduchem, dovnitř pak s všemi vnitřními. Z vnitřních vrší míní Platón jednu dutinu hrudní, druhou dutinu břišní; ona má dvojí východ, ústy a otvory nosními, tato toliko jícnem do úst.

- Dýchání jest na jedné straně účastno celé tělo tak, že při vdechu jest jeho hmota prostupována jemnou látkou vnitřních vrší, a tedy jaksi do nich vpadá (v originále „stéká se“), při výdechu pronikají zase vnitřní vrše dovnitř; nazýváme-li vdech a výdech dýchacím ústrojím *respiraci*, třeba k ní podle toho přidati i *perspiraci*. Podle Platónovy nauky o kruhovém pohybu vydechujeme vzduch, který vnikl do těla tkání těla, a naopak vzduch, proniklý tkání ven, vhná vzduch do dýchacího ústrojí; vlastní hybnou silou tohoto kruhu jest oteplování vzduchu uvnitř těla.
- Tato teorie zakládá se, jak viděti, na dvou dynamických zákonech: 1) na zákoně o kruhovém oběhu, způsobovaném tím, že není prázdného prostoru, 2) na tom, že odloučené shluky jednotlivých živlů tíhnou ke svým ústředím (srv. pozn. 52).
81. Héraklejské kameny jsou látky magnetické, mající již u Euripida nynější jméno podle města Magnésie v Malé Asii, kdežto Platón užívá pro ně názvu podle lidského města Hérakleie.
82. Touto myšlenkou, vyvozující uvedené jevy z univerzálních principů, stává se Platón předchůdcem moderní fyziky.
83. Zajímavé, že mezi těmito látkami není uvedeno maso.
84. V odstavci a patologických stavech svalstva, morku, krve atd. přednáší Platón lékařskou nauku své doby; nepokládajíce za nutné srovnávati jednotlivé její poučky s nynější vědou, připomínáme toliko, že její stopy jsou dodnes patrné v názvech „temperamentů“, jichž užíváme, i když jejich obsah a důvod byl zatlačen správným poznáním: názvy sangvinik, flegmatik, choleric, melancholik předpokládají zvláštní význam krve, slizu, (chorobné) žluči a černé žluči.
85. Svatá nemoc jest padoucnice, epilepsie; jméno „svatá“ jí bylo dáváno asi proto, že její náhlé záchvaty i všechny příznaky způsobily domněni, jako by byla seslána přímo od bohů. Platón zde vkládá v totéž jméno jiný, vědecktější smysl; ostatně již Hippokratés učil, že tato nemoc není o nic svatější než jiné.

86. Zde má Platón pravdu potud, že krev, zbařená fibrinových vláček („defibrinovaná krev“), nemůže se již srážeti; co zbude, jest krevní serum s krvinkami.
87. Při všem nedostatku empirického poznání dosahuje Platón v tomto odstavci stanovité, na které teprve po dlouhých stolecích vstupují lékaři a myslitelé, aby hlásali nauky o hygieně výchovy. Zásadu, že nikdo není úmyslně zlý, hlásá Platón ve všech obdobích své činnosti.
88. Myšlenky, které zde Platón pronáší, byly již dávno srostly s řeckou přirozeností, ale Platón je podivuhodně vyvozuje ze své antropologie. Tělesné cvičení, uváděné zde ve vznešenou souvislost s přírodním zákonem o pohybech pralátky, bylo u Řeků, jak známo, občanskou povinností.
89. Personifikace pohlavního pudu, jenž jinak by náležel třetí části duše, má zde spíše zabarvení mýtu než filosofický obsah. Pud lásky, Erós, má významné místo mezi nejstaršími bohy u řeckých theologů, u filosofů pak poznal Empedoklés v lásce a nezávislosti hybné činitele vytvářející ze čtyř živlů celý svět.
90. Ač má Platónova myšlenka daleko k poznatkům nové frenologie, náleží přece do jejího okruhu.
91. Myšlenkou o proměnách živoků v jiné živoky strhává Platón přehradu, jeví se mezi jednotlivými druhy; jen potud možno zde vzpomenouti vývojové nauky. Proměny představuje si Platón patrně v obou směrech, též ke zdokonalování a ne toliko k degeneraci.
92. Míněn vesmír, jehož vznik byl vyličen v dialogu *Timaios*.
93. Malbou obrysovou (vlastně „stínomalba“) míněna malba siluetová, vyznačující jen obrysy beze všeho propracování linií a ploch vnitřních.
94. Paión zde přijmení boha Apollóna, ale ještě u Homéra samostatný bůh, odvrátil všeho zlého.
95. Platón zde úmyslně odmítá motiv, v řeckých bájích často se vyskytující, o sporu jednotlivých bohů o určitou zemi nebo

- město. Rozšířeno bylo např. vypravování o sporu bohyně Athény s bohem Poseidónem o město Athény.
96. O pojmu přesvědčování viz pozn. 41 dialogu *Timaios*.
97. Totiž v úvodním vypravování dialogu *Timaios*, viz 23 a – 24 e.
98. Pallas Athéna, představovaná, jak známo, v plné zbroji.
99. Od prvních zákonodárců. V následujícím jest stručně poukázáno na ustanovení „strážců“, obšírně vyloženo v *Ústavě*.
100. O akropoli (vyšehradě) viz pozn. 70.
101. Éridanos byl potok, vytékající z pohoří Hyméttu, a vlévající se do říčky Ilisu, pobočky Kéfisu. Pnyx, vrch západně od klasické akropole, Lykabétos, vyvýšenina severně od Athén. Platónovo tvrzení o původním rozsahu athénské vyšehradu bylo v nové době geologickým zkoumáním potvrzeno; srv. Fr. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 29 nn.
102. Vlastně závodní dráha pro běh; její délka 600 stop platila za délkovou míru. Poněvadž nebyly stopy všude stejně dlouhé, byla i stadia rozličné délky, např. v Olympii 192 m, v Delfách jen asi 178 m.
103. Hérakleovy sloupy zvána ve starověku úžina Gibraltarská; Gadeira (Gades) byla prastará foinická osada na ostrově Leónu blízko ústí řeky Guadalquiviru.
104. Akrotéria nazývány ozdoby na koncích štítů a na hřebeni chrámů.